\4
-A

RAICU IONESCC/PRION

CULEGERE DE

ARTICOLE

caZo prefața de

POMPILIU ANDRONESCU-CARAIOAN

[

|DITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ-Şl ARTĂ

- * î .

PREFAȚA

In }893, revista socialistă franceză L'Ere NoUvelle publica f *în paginile ei traducerea unui alt articol întitulat* **Religia, falttflte, ţ proprietatea,** *articol pe oare F<r. Engels U Califică drept „admi-* f *romi". Autorul articolului nu împlinise decât 21 de ani, dar se» găsea totuşi in al cincilea an ai activității sale publicistice. Eră Raicti Ionescu-Rțian. colaborator activ. al. revistelor muncitoreşti de pe atunci din (ara noastră, combatant însuflețit şi cu o bună pregătire pe frontul luptei ideologice duse împotriva reacțiunii burghezo-moşiereşti. In acelaşi an — 1893 — C. Dobrogeanu-Gherea aprecia în articolul său* **Polemice** *aiaşamentul lui Ribh față de cauza clasei muncitoare şi competența lui în problemele hote în discuție, dând totodată tânărului teoretician un ajutor prețios pentru a-şi limpezi unele confuzii ideologa».*

Dar activitatea atât de plină de făgăduhnți a lui Raicu lonescu-Rion nu avea să fie de imgă durată. Deşte doi ani numai,, tânărul teoretician şi critic literar fu dobofit de o moarte timpurie, rezultat al vitregelor condiții de irai pe care regimul burghpzo-moşieresc le Impunea scriitorilor legați de popor. Ca şi Neculuță, Pinoib şi alți scriitori legați de cauza clasei muncitoare, RÂm a avut de înfruntat duşmănia pontifilor cuttuhali burghezi, care l-au condamnat la nesiguranța zilei de mâine JSi la privațiuni ucigătoare. tCineva care ar fi avut **ia suta parte** *abă* **«tgn^ta^le Juri Rltan** — *scrie Sofia Nădejde* — **ar fi ajuns pnafeşbr de universitate; el finisă, neputâmd ,să-$i înjosească (<fcsniuimi»Wt W idie om, isnroligânldu-işd 'din creier** *cămin-* gerile adânc ştiinţifice, a fost sdrobit.

In condițiile coaliției burghezo-moşiereşti, viața lui Raicu Io-? neseu-Rion a fast dela început g/ea. "

S'a născut, lu 20 August 1S72, in satul Bătăbăneşti din Tu-' tava.

Informațiile despre familia scriitorului suni ca și inexistente. Prietenii știau despre ai lui că emu foarte săraci, că el se născuse .Aintfo familie prigonită" si că avea dncl surori. Este aproape sigur că bunicii sau părinții săi erau Bulgari fugiți după 1829 din țara lor <Mn prietina sălbaticelor persecuții turcești și stabiliți la noi, pe moșia din Bălăbănești. De altfel, Raicu Ionescu va semna, mai târziu, unele din articolele sale cu pseudonimul Th. Bulgaru sau Bulgarul. Venită în țara noastră, fa. milia lui, lipsită de mijloace, a ajuns repede în situația de c'.ă- • cași sau pălmași. Pe lângă asuprirea socială, a trebuit să suporte și pe cea națională — guvernele reacționare dela noi hotărau împotriva Bulgarilor din țară dese expulzări, consIderându-i potrivnici orânduirii existente. Fiu al unei „familii prigonite", Raicu se va alătura in mod firesc, de timpuriu, acelora care luptau împotriva exptoatatarihr de orice neam. pentru eliberarea celor asupriți de pretutindeni.

După ce absolvi școala primară in tsatul Tăcuta din județul Vaslui (în satul lui natal' nu era școală), fu faisarls, în toamna anului 1882, la liceul „Codreahu" din Bârlad. Aici, el se dovedi un elev eminent mai ales la limba și literatura română.

Era un tânăr dornic să se informeze, să afle adevărul, in același timp un spirit vioi și combativ, pe care sărăcia si nedreptățile sociale nu-i ingenunohiaseră ci. dimpotrivă, M îndârjiseră. Avea o inteligență minunată, o simțire curată și mai presus — și ceea ce este miaii naceaatr — o votată oțellită T- *îl >* *caracterizează G. Ibrăi'leanu, care i-a fost coleg de școală și apropiat prieten. Raicu Ionescu deveni curând un înflăcărat adept al ideilor avansate ale timpului, idei care, in ciuda oprelițtilor, pătrunseră și >în 'liceul bârlădean. Colegii îl știau ,#oaia&st" încă din clasa a* YHO.

Epoca in care crește și se formează viitorul teoretician fi critic literar, Raicu Ionescu, este o epocă de adânci transformări economice, sociale și culturale. Pe pian mondial, este, perioada când sistemul capitalist pre-monopolist, acel capitalism în care pradqOTfciă libera oomiireotă^, aitikiigie r-Jrrifiai dasvoli&ţffi salk.„. *(V. I. Lenin), este perioada In care dasa muncitoare începe să se* afirtţ» *din ce in ce mai puternic ca singura forță sotfctlM revoluționară și se organizează in toate țările captia^#AP* PlanWtern', epoca se caracterizează, pe de o parte* pr^jMmMIdarea coaliției burghezo-moșierești împotriva țărănim^jffipttmcitoritni^ prin pauperizarea continuă a maselor iim/mgMf, iar pe de altă parte, ca o consecință a desooli&rii irutu&trttli.prai creș-*

terea forței proletariatului. Clasa muncitoare începe să devină și în țara noastră unica forță socială 'progresistă, angrenând la lupta ei, din ce în ce mai mult și țărănimea și determinând în rândurile micii burghezii nemulțumite un curent de revoltă sodaiă. Dacă până prin 1881, agitația revoluționară se inspiră din ideile ma-odnkiste, după această dată, datorită ^Contemporanului", mișcarea muncitorească wcepe să fie călăuzită de ideologia revoluționară marxistă.

*Transformările economiiș-sociale se oglIniâesc ton domeniul cultural, printr'o luptă din ce în ce mai ascuțită între materiatism și idealism. In sectorul teoriei artei în general și a literaturii in special, lupta se dă între concepția avansată a „artei cu tendință", pentru care militează, la loc de frunte, C. D*B*brogeanu-Gherea în paginile „Contemporanului'", și concepția reacționară a „artei pentru artă" susținută de T. Maiorescu ta „Convorbiri literare". Lupta se reflectă și în creația literară. Literaturii promovate de moșierime și burghezie, o literatură antipopulară, șovină, mistică, formalistă, mișcarea muncitorească li opunea o literatură pusă in slujba poporului, o literatură realistă, hotărîtă să demaște și să combată exploatarea capitalistă la țară și la oraș. Sub influența mișcării muncitorești, soriMorii de seamă ai epocii — Eminescu, Garagktie, Vlahuță — dau glas, in operele lor, dragostei pentru popor și revoltei dimpotrivă regimului bazat pe exploatare. In peisajul bogat al literaturii noastre din anii ultimului pătrar al veacului trecut, scriitorii formați sub îndrumarea „Contemporanului" W- un f. Păun-Pincio, D. Th. Neculuță, C. Miile, A. Bacalbașa, N. Beldiceanu, A. Toma și alții* deosebiți de cei de mai sus prin aceea că se aflau Ini/un contact direct cu mișcarea muncitorească — trează o literatură nouă, ce urcă dela simpla revoltă'până la o combativitate cu adevărat revoluționară.*

T4 cadrul acestui peisaj, se desvoltă și-și începe lupta Raicu fonescu-Rion. „Contemporanul" constituia pentru el, ca și pentru alții dintre colegii săi, lectura favorită. Era în clasa a VI-a (Septembrie 1887), când. — ta propunerea unui nou elev din clasa a V-a a liceului „Codreanu" G. Ibrăileanu — Raicu Ionescu, N. Savin. I. Dienerman, Gh. Ștefănescu, înființează o societate denumită Stelia *sau, după numețe străzii pe care locuiau cu toții pe ta diferite gazde.* Oriental. *Aici făceau conferințe și versuri, pe oare le citeau și criUcau, cele găsite bune* fy«s(*premiate, dar mai ales discutau probleme literare, științifice și sociale. Societatea era totodată prilej de îmbogățire a*

cunoştinţelor, căci se citeau şi tse comentau pe larg, in şedinţe care uneori durau până a doua zi dimineaţa, cărţi de fUamţie materialistă şi literatură. O carte de căpătai era „Capitalul" iui Marx. Tinerii dela Orientul *mai citeau pe: BUchner, Moleschott, Darwi>i, Spencer, Nardau, Taine, Brandes, Turgheniev, Dosloievsclu, Lessing. Uhland, Heme, Ossian, Byron, Zdta. Dintre scriitorii noştri cei mai preţuiţi erau: Gherea, Emlnescu, Vlakută, Det'avrancea. Baza şi îndrumătorul lecturilor ca şi al discuţiilor, era „Contemporanul", care orienta pe aceşti tineri către învăţătura marxistă.* •> ,

In acest grup, fiul pălmaşului din Bălăbăneşti era printre cei •mai rtfanaticV' — cum spunea IbrăMeanu — înfruntând cu tărie ••Crunta sărăcie ce4 făcea să-şi peticească cu şindrilă pingelele sparte ale ghetelor şi să n'aţbă foc in odaia unde locuia. La Orientul, *el a citit o poezie, distinsă cu premiul al doilea — poezie in care un ţăran îşi plângea viaţa chinuită — şi o conferinţă despre HeHade Rădulescu. Ibrăileanu va nota mai târziu, eă Raicu se făcuse dintrodată remarcat prin maturitatea gândirii şi preciziunea limbajulm, Când Ibrăileanu, încă elev, împreună cu E, Vaian şi P. Moşoiu, scoate, ta Roman, revista ,,Şcoala Nouă" (Iulie, 1889), Raicu colaborează cu două articole:* Iimiprejurăni issurăitoare *şl* Dta civilizattsa jiotaistră, *care arată atât spiritul dela* Orientali *cât şi rodnica lectură a „Contemporanului". El critică modificările în spirit naţionalist aduse de V. Alecsandri poeziilor populare şi ycombate falsul ^patriotism" al lingviştilor latinizanţi şi al istoridhrvremii. De asemenea, el face o aspră critică cufauril burgheze din România de atunci. demascând — in sensul ,limel trasate de„Contemporanul"— lipsa de pregătire a corpului didactic de toate gradele, manualele neştiinţifice impuse în şcoli, piedicile pe' care burghezo-moşierimea le punea in calea adevăratelor talente în literatură şi ştiinţă, dovedind că erau împinse înainte nulităţi care serveau* interesele exploatatorilor.*

, *Jn anul J889, când Raicu absolvea liceul, gândirea lui e*u încă confuză —căci confuză era întreaga atmosferă de idei dela* (Mental. *Astfel, ca şi mulţi dintre socialiştii ieşeni, el îşi însuşise teoria reacţionară maioresciană despre „formele fără fond".*

In această primă perioadă a desvoltării sale, Rion e insuficient onontat în ceea ce priveşte cunoaşterea principiilor de bază'ale

1

1

socialismului; multe puncte obscure şi le va limpezi treptat, după. ce va lua contact direct au mişcarea muncitorească.

In toamna anului 1889, Raicu se înscrie ca student la Vnţ-' versitatea din Iaşi şi obţine totodată o bursă la Şcoala Normală Superioară. Se pregătea să devină profesor. Aici, el intră in legătură cu cercul socialist local şi are o intensă şi variată activitate de militant socialist. Studiile universitare şi le începu într'o atmosferă încălzită de avânt revoluţionar. Se petrecuseră răscoalele ţărăneşti din 1888-1889, reprimate de guvernul junimist cu ajutorul armatei Elevii Şcolii Normale Superioare, al cărei director era junimistul Rezervat" Meissner, făcuseră agita-(ie la Dorohoi; la Universitate, exista un Cerc al Studenţilor Socialişti m care activa şi Rion. Intensificarea mişcării muncitoreşti se datoreşte şi unor condiţii externe: Congresul Internaţionalei a H-a, unde muncitorimea noastră trimisese delegaţi, a avut Un larg ecou în ţară, căci se începuseră pregătirile pentru unificarea cercurilor socialiste şi' înfiinţarea partidului proletariatului. Angrenaţi în această acţiune, .jmrmaliştii" luptă cu entuziasm de pe poziţii tot mai apropiate de ale proletariatului, atât pe plan ideologic cât şt organizatoric.

Epoca ieşeană (toamna 1889 — ivara 1893) esfe foarte rodnică kt creaţia lui Riim. El colaborează la traducerea-în româneşte a M«ritfesltitdui Gorountisit, *cum şi a altor lucrări din limba germană: In revista „Critica socială" (editată de Nădejde şi Morţun)>, pvblică trei studii remarcabile:* Udeatamilî şî nralteriaiKsm& economic, SocMoigiifa' targfoeză fotă ide tecufa ilmptei ile clasă, Ralogtila, fiamviia'şi proprietatea*. *In acelaşi timp-, începe colaborarea la gazeta socialistă .Munca" din Bucureşti, •unde scrie:* Despre aoairhniştnj, Scoate iHiafliaină în tcdOTiniafogfe, iRăispins d-4ui TaMowioeanu, RadfccalHsirn şi Sodiafem. *In primul semestru al omului 1893, întocmeşte trei conferinţe, dintre care numai prima a f&st' rostită în cadrul unor prelegeri organizate de Asactaţiunea generală a Studenţilor,* iBmfaăscu şi Lenaiu, *iar celelalte două:* Dini psăWktgiiai sociallă *şi* Despre «kltomtai artei *au-fost găsite mai tărmi printre manuscrisele sale; totodată, în gazeta liberalilor radicali din Iaşi, „Evenimentul", publică articotul* Gherea- şi Junimea.

Diversitatea pmblemetor abordate dovedeşte nu numai o rară putere, de muncă, dar şi o deosebită frământare teoretică. Con-

tactul direct cu cercul socialist ieşean a însemnat o hotărîtă cotitură in drumul creației iui Rion. De altfel, epoca aceasta e şi cea mai frământată din întreaga sa activitate. Socialiştii ieşeni i-au dat posibilitatea să-şi lămurească numeroase probleme, să-şi lărgească orizontul, dar totodată îi inoculau şi propriile iar şovăiri şi resturi narodnice, încă persistente in concepția lor. Aceastã perioadă pune in discuție în mod deschis conflictul între marxism şi poporanism în opera lui Raicu, reflex al luptei purtate de marxişti împotriva narodnicilor în cercul socialiştilor moldoveni.

Rion duce o aprigă bătălie pentru popularizarea marxismului ia noit combate cu vehemență oportunismul şi anarhismul, naționalismul şi şovinismul. Militează, totodată pentru o artă pusă in slujba poporului, arătând că întotdeauna arta adevărată a fost 6" armă de luptă în mâinile purtătorilor progresului. Iată câte probleme de bază atacă acest tânăr militant socialist, care abia împlinea 21 de ani.*

Insă, după cum ştim, cercul socialist din Iaşi mai avea încă rămăşițe narodnice, pe care oportuniştii din conducerea mişcării noastre muncitoreşti le susțineau şi ie desvoltau, stingherind pătrunderea în mase a marxismului, îmbinarea mişcării muncitoreşti cu teoria revoluționară.

Atâta vreme cât a lucrat în Iaşi, Rion a suferit influența dăunătoare a „generoşilor" care, după câțiva ani numai, au trecut făţiş de pârlea burgheziei. El a fost pentru câteva luni prins în capcana liberalilor radicali ieşeni, a scris o serie de trei articole în gazeta acestora, „Evenimentul", combătând nejust pe> Gherea, şi a întrerupt colaborarea ia gazeta socialistă din Bucureşti, ‚Munca".

Se pare că in vara anului 1893, Rion ar fi venit in Bucureşti pentru a obține numirea în învățământ, având poate şi sprijinul lui Ion Nădejde, atunci deputat. El reia colaborarea la „Munca", unde până la sfârşitul anului, scrie nouă articole, unele foarte importante. In toamna lui 1893, este numit profesor suplinitor pentru română, greacă şi •latină ta gimnaziu „Enăchiță Văcăresau" din Târgovişte unde va depune o activitate deoseb't de rodnică.

Contactul direct cu eentrul niişcării socialiste din țară a avut un efect adânc asupra lui Rion. 'Treptat, "el îşi clarifică în bună măsură vederile şi devine un militant de frunte de pe poziția marxismului. • In „Munca", H publică mai intâi două articole: Ocazie fericită *şi* Chestia algirtiboilă, *in care >mai dălnuesc vechile greşeli; dar in scurt timp, gazeta socialistă ii tipăreşte o serie de alte şapte articole care dovedesc justa orientare a Iul Rion:* Folosuil obştSii, Studenţii şi imlişcairea rfaltfoniaflă Gospodării» societăţii laictuaile, De ce sumtem iMertalţkwtaMlştt, Metoda eaoeramentelă îm poliitică, Presa noaistiră *şi* In canto sadalfâscrjulhii de Spenicer.

In acest timp, Rateu se sbătea cu greutăți de iot felul ta Târgovişte. Ministrul conservator, Take Ionescu. nu încetează persecuțiile împotriva profesorilor socialişti. Probabil amenințat cu pierderea postului, Raicu e constrâns să înceteze colaborarea la „Munca" şi totodată să slăbească legăturile cu mişcarea socialistă. Dela sfârşitul anului 1893 el nu mal scrie nimic In domeniul economic şi politic; luptătorul îsl desfăşoară forțele de acum înainte In domeniul teoriei şi criticii literare.

Anul 1894 aduce rodul cel mai bogat din activitatea lui Rion. In vara aceluiaşi an, dă la Iaşi examenul oentru definitivarea sa în învățământ, obținând locul al doilea. Tofuşi, nu e numit, iar ministrul şcolilor, Take Ionescu, îi spune <ne față motivul, exprimând toată duşmănia şi ura neîmpăcată pe oare burghezo-moş'terimea o nutrea față de âlasa muncitoare şi față de ce! ce slujeau acesteia': Nu pot să miuimesc (profesor* ipe sodal'jşti, _ ca,re surit canto ordinii soaiialle... «d^tai eşti artairliiist şi amttdiihaistic... de aceea e bine să fiţi satuiiţi la vaieme, şJ eu nu mă dau în lăfari de a vă #ătiu5 pe câit it;im|p pMtem: ipe turmă, ne veţi *g&fofij* dvs., d,acă vă liăisăim să trăiţir şi să vă desivolltaltj... Blamez ipumtatim 4iirectonilor scoliilor mormalle supW'olaire diacă n'au ştâut să sugrume din faşă, tocmai ila cei mai inteligenţi, asemenea idei... Prefer să scoată boi decât sadiaflşti iirtteii)genli«. ou atât rrM' primejidfaşî ou ciăit sunt mai iinteliigertţâ

• Raicu nu încetează însă lupta. întors la Târgovişte, el continuă şă scrie la „Evenimentul literar". Revista îi publicase trei articole, scrise chiar în timpul şederii la Iaşi. in care Rion aprecia contribuția pozitivă a poetului socialist N. Beldiceanu (Un pirSetera poet), *demasca formalismul literaturii decadente* (Dornniia cuvântului) *şi începuse m amplu studiu unde încerca să arate legătura organică a operei eminesciene cu tradiția progresistă a literaturii noastre* flmiaikiitaişii te Bminesou).

Lectura proaspătă din Maurice Rol tina t — poet simbolist francez, autor al Nevrozelor, *îi prilejuieşte reluarea temei sale preferate: „dragostea de oameni". Criticând pe scriitorii decadenţi că practică o artă inumană, Rion găseşte ocazia să aducă un caid elogiu omului* (©matgosteai ide oarpenli). *Această fierbinte dragoste de oameni înfloreşte* ijii'w *lăţimete articole pe oare l&a scris Rion, în care continuă să atace violent literatura decadentă „ideatMă" burgheză şi conturează idealul lui artistic de pe poziţia de luptă a clasei muncitoare.* (Din teoriile noastre, Pătratei distanţelor).

La sfârşitul anului 1894 sau începutul celui următor, 'Rion scrie articolul 'Arta revolliuitioiniară. *Combătând pe .esteticienii idealişti, Raicu arată că materialismul istoric e singurul care poate indica* drnrrrufl adevărate *înfăţişând faptele sociale aefd-Sificate şi că, prin chiar acest fapt.,* arta devâne *itwdbaŞoaasră. Acest articol a fost publicat postum. La 20 Aprilie 1895, Raicu lonescu se Stinge la TârgavOşte. de tuberculoză. Presa socialistă consemnează faptul cu adâncă durere. In urma dricului sărăcăcios, patru mii de târgovişteni au dus pe iubitul lor Ratau spre locul de veci.*

Un militant socialist, la noi, Un secolul trecut, avea de dus o muncă uriaşă, îmbrăţişând toate domeniile de activitate: economic, social,,politic, cultural; prezenţa lui era reclamată pretutindeni, căci el făcea muncă de pionierat oriunde se deschidea un nou front de luptă. Rion s'a manifestat mal ales ca popularizator al marxismului, ca teoretician al artei, ca istoric şi cniţic al literaturii. In cuprinsul operei sale. accentul cade pe problemele de literatură; de aceea trebue să privim pe Rion în deosebi ca teoretician şi critic literar, făcând parte din şcoala lui Gherea, întemeietorul criticii ştiinţifice ta noi.

Raicu lonescu s'a angajat pe frontul bătăliei de idei, polemizând cu sociologii burgheziei. Scoţând ta suprafaţă caracterul de clasă al concepţiilor despre societate, el a combătui sociologia burgheză ca pe o falsă ştiinţă, metafizică, idealistă, demon-când poziţia ei reacţionară. Raicu îi opune concepţia ştiinţifică marxistă; prin descoperirile ştiinţifice moderne — scria el — exp'icaţia materialistă se dovedeşte singura ftUnfîfiek; 0 sociologie adevărat şlataţifeă trebuie să ttirehuLnţeze şi (tentai expilâoajce» sotfetăţii omenfâşM aieetealşi vederii, *adică vederile materialiste* (Sooiotagiiiai burgheză)• *"Şi altădată:* Exp^oaţiA se dă sorialismiuil evoluţiei mu pune greMiaite pe cnd&yid, •Oi pe laptele de clasă şi pe- factorii, economici. (Despre anarhişti), *Dela Marx şi Engels, învăţase să respingă filosofia idealistă hegeliană, dar să păstreze metoda dialectică, după care* tofcul e %i pnefaicefe şi mişcare (Sdciiofiogfa ibunghează). Ndtiun fenomen — *scria ei* — miu poate ,sta stingher pe Ikume, despămpit de ceie-laiMe, ca inifer'o outie, şi diiair idiaică mai suntem în sitare a aflai, pentou nuiite fenomene, legăfauiai de cauzafătialte care le iixeaeă în lanţul neîntrerupt al schimbărilor, concepţia cea mai ştiin-t/ffioă.. ne sMeşte a nţu .le tachfipua izolate (Aitai irevoliuiţiotnairă). *O concepţie ştiinţifică despre lume care extinde materialismul şi ilsa explicarea societăţii nu e posibilă decât pe aceste temeiuri,* inrtne .tataSiiibaltea fenomenelor către-alcătuiesc niaireile tot, sooietotea, să nu Ke oare aceeaşi legatară de eauaaWtate cai şi tntffle, fenomenele caire ailcătuesc marele tot, <n.#tur.a? *(Ibidem). Ei serie de asemenea:* dar rămase nepieritor merit oA.ikii Marx şi EngeSis de a fi dovedit «ă, precum âr» niaituiră este ţreptetă legătuifă... tot aşia şi între deosebitele forme afe socfetăiţii: una coreţine în germane pe iceaMită şi ffimcet» încet., se prefiaoe inifcr'o fonnă nouă *(Ibidem).*

Celor ce se speriau de materialismul marxist, Rion le dă acest admirabil răspuns: Maiertalîşmiull nostinu iniu poalte speria decât pe nepricepuţi; în realitate el ascunde cele mai înalte şi mai frumoase tendinţe idealiste [1] până la care s'a ridicat omenirea modernă... ŞUir#fkeşite ivraribâwl, IDEALISMUL nostim stă. ta' teoria MATERIALISTA. (Din teoiiiille noastre). *Aici se vede îmbinarea pe care o făcea Rion între ‚jvisare"^şi realitate, între ideal şi real, intre teorie şi practică.* Toată dibăcia stă în a teţeilege bine ce fel de elemente, oe fel de aonitriaizioaili Qoonoraioe se nasc, pentau *m* ştj cum să ne piMitătn ou dâmisele ca soda^şiti, constanţi şi praotltai, diair niu *ca* dccfcraiari şj neprac-l&ci (Chestia lagricală).

Raicu. lonescu demască unele tendinţe .^economiste", arătând că lupta clasei muncitoare numai pe plan economic nu-l suficientă, că trebue împletită cu lupta politică; revendiaările economice ale proletariatului nu vor^ fi îndeplinite fără cucerirea

1 Aci, în sensul de aspiraţii nobile, generoase.

puterii politice, fără înfăptuirea statului muncitorilor: Cane va sfild (pe capitalişti să se muilițumeaisoă ou o justă refcrfibuitie? — *întreabă Rion pe liberalii radicali — şi continuă:* Radicalii răspund că Statuii, dar care Stat? Statui burghez — trefcue să fim odai£ convinşi de lucrul acesta — nu o va face niciodată; un Stat tce nnuncctori va şti să lovească adunea şi mai bine (Radicalism şi sociailisim).

Rotim a combătut ou asprime pe agenții burgheziei, care, strecurați in rândurile muncitorimii, urmăreau lichidarea mişcării socialiste. Rion şi-a dat seama că predominarea elemen-. te&or muncitoreşti in mişcarea socialistă far nu a intelectualilor proveniți din clasele exploatatoare, a ,M>ckUiştUor-ideali$ti", consHtue tăria mişcării. De bună seamă, Rion nu s'a gândit la înlăturarea intelectualilor, dimpotrivă ei a apreciat pe intelectualii care, prin opera lor, serveau direct sau indirect, lupta clasei muncitoare (Beldiceanu, Caragbale, etc). Dar ei a accentuat că rolul conducător în mişcarea socialistă treime să revină muncitorilor. Rion a criticat cu hotărire pe oportunişti, care încercau să remorcheze mişcarea muncitorească in coada , partidelor burgheze; el arată că programele socialiste sunHJ me-•aste mu sa alipească pe imonditoira dia exploatatorii 'lor, nu să-i facă recunoscători faţă de societatea de azi,'ci să desvolte, luminând pe miuoditora. Lupta (lor de dla&ă firnpafciliivia oapitaldşWor. (iRiadicaliam şi socialism). *Lupta necruțătoare e dusă, in lumina aceloraşi principii, împotriva anarhiştilor, pe care-i denunță ca duşmani ai mişcării muncitoreşti, ca unelte ale burgheziei.*

Jnsuflețtt de un înalt patriotism^ Raicu Ionescu a popularizat Concepția marxistă despre interriațiotiaUsmui proletar şi a combătui naționalismul şi cosmopolitismul (De ce suntem ki/ternja^oaiafliştii, Studenţii şfr jwiofodema xiiaţtaniallă, SEnunescu % Lenau, *etc). Astfel scrie ei:* ...de prin veacud al XlV-lea ...toate nuşcăiriille oare s'aiu făcut în atâta lamiar de vremei, ide cărtaie ctktisete apăsate, am fost, toate, pe teneouil niaţiamil şi, toate, au deach'its, din fine, mintea qpăoraiţijlcir oa să fiinţe leagă* că [lupta pentru emancijp.aima dor trebue să *iie* intemartacoală... Şi când _ix»gătaşi un guri, caire azi fac niartdointaliusm ca şd iad' noştri, au.-tâuait în jucaţi pe oanducătanui mişcării ţărăneşti deLa 1512, pe Doja, şi <au silit pe tovarăşii săi să-d mănânce firiipt, muncâtojâi unguri se VOJ fd convins, câ n'au *m&}* mari duşmană decât pe aceia came vombesc aceeaşi iftmbă inaifionială oa şi ei... Şi urmând cădea logică de d'inifaaire, ţămaniii unguri au trebuit să ajungă a vedea că» deşi înrtire ei şi apăsătand ilar nu e altă deosebire decât numai laceea că ed n'au ninăm şi cefltafiU totui, aceaisită isfrntp'lă şd INTERNAŢIONALA (deosebire explică toată barbaria asupritorilor lor. Aceslt lucru d au constatat muncitorii din ilumes întreagă- şi *l-am* simi^t şi muncitorii din România. (De ce suntem internaţionalişti).

De pe poziția de .luptă a internațional'ismalui proletar, Rion găseşte deci, soluția justă a probtemei naționale dki Transilvawa, cerând încetarea luptei între poporul muncitor ungur şi poporul muncitor român, învrăjbite de naționaliştii burghezi unguri şi români, şi arătând că rezolvarea problemei naționale o poate aduce numai alianța de luptă dintre clasele exploatate române şi maghiare împotriva exploatatorilor maghiaro-români.

Rion atacă vehement frazeologul liberală despre „interesele naționale" ale coaliției burghezo-moşiereşti, precum şi gazetăria demagogică a partidelor liberal şi conservator. Rion atacă modul de producție capitalist, arătând urmările crizelor de supraproducție şi redeschide focul împotriva anarhiştilor, oare, susținând „metoda experimentală în politică", militau de fapt pentru „înfrățirea universală", pe deasupra claselor sociale. Lupta împotriva diversiunilor burgheze o continuă Rion orăicând pe Spencer, care pretindea că trecerea dela capitalism ia socialism ar însemna trecerea dela „libertate" la „asuprire"; Rion dă în vileag miezul]meîafizic al concepției lui Spencer şi denunță falsa libertate burgheză.

Trecerea "ut revistă a părerilor lui Rion dovedeşte pe te poziții juste s'a situat el în desbaterea multor probleme Meohgice de bază. Dar perspectivele iui sunt, in unele privințe Umvtate. Deşi cunoscând opera lut Marx şi Engels şi militând in cadrul mişcării muncitoreşti şt-a însuşit în bună măsură socialismul ştiințific, Rion n'a reuşit să-t pătrundă ântotdeauna în adâncime. Am arătat că, în special la Iaşi, s'a aflat sub influența dăunătoare a ,.generoşilor". Dar chiar mai târziu, ci n'a reuşit să se elibereze complet de înrâuririle oportuniste, fapt explicabil într'o epocă în care mişcarea muncitorească $nsâşi mai era stăpânită' încă de şovăeli ideologice. De aici, o serie de contradicții care; nu rareori, apar în studiile şi articolele ideologice ale tânărului teoretician. Astfel, deşi relevă cu hotărire rolul luptei de clasă in progresul societății, el neagă caracterul violent al acestei lupte, confundând revoluția socială, in sensul unei răsturnări prin violență a societății bazată pe exploatare, cu anarhismul. Prețuind în mod just importanța primordială a facto; rutui economic în procesul de neoprit al trecerii dela o orânduire*

socială inferioară Ut alta superioară, Rion comite însă eroarea de a combate necesitatea luptei revoluționare. El- este convins că numai un „Stat de muncitori" va aduce dreptatea sociala, dar U vedea realizat prin evoluția fatală a structurii economice. După părerea lui, socialiştii nu lamfctlă aa le «cfrfcnbe *(burghezilor)* sccâertiataft. (Despre Majrhi^tâ). *Evident, in felul acesta făcându-se ecoul oportunismului Internaționalei a IJ-a, Rion aluneca pe o poziție favorabilă duşmanului de clasă împotriva căruia lupta.*

O altă eroare a lui Rion consta în chipul cum privea problema agrară. El susținea că kt problema agrară soluția cea mai potrivită momentului ar fi fost acordarea pământurilor pe termen lung țăranilor, de preferință asociațiilor de țărani muncitori, crezând că astfel \W desvolta in țărănime simțul proprietății colective şi combătea exproprierea latiftmdiilor şi împroprietărirea țăranilor. Această concepție profund greşită nu o va părăsi niciodată Rion, lucru explicabil şi prin aceea că însăşi •conducerea de atunci a mişcării muncitoreşti avea aceeaşi părere.

*

Ca teoretician al artei şi literaturii, Rion &e găseşte hotărît pe poziția clasei muncitoare. El combate obiectwi&triuț alimentat de esteticienii metafizicieni care susțineau că arta există în afata luptei de clasă, pe deasupra claselor sociale. Ornice, seria intră în calupul clasei tale; Una «a e deja pusă, îataimente, în *semenii* uneai clase: a cliaisei din oare laicii p«tĂe... Cea mari pură artă, cea mau eterată, oea <maii oaista, e cfrrflkişniialtă de c&a&a din oaire fac© pante artistul (Airta^-irmişte). *Aşa dar, el arată răspicat convingerea că arta este o armă în lupta de clasă, că arta are oMotorie" care nu poate fi decât una:* de" * fi o «meailtă în luptat sfântă ce se dă azii pewtnui «• sătura toate dideaJurile morale şi intelectuale ale omenirii modeme (Datoria artei).

Combătând decadentismul, Rion scrie • Trebue să-tf fie «nartă de a vede» această pervertim monadă, soră buni du pejwantirea simţului genezJc, ia oameni, pe care o tradiţie ne*a deprins a-i consndeVa ca superiori In mana acestei clase burgheze, vo-*WBMfe. •â»* {poezii Ta modă sunt de aceiaşi gm *m* catHtte-tele- seomte, 4a cane .imAnarea aoptâtor « intan^»ft, iar oomerip maturi mai pjăltesc o suprataxă de 25 barai 1 Şi în mii de vo-

fi i»

*

I

I

^

, -

»

I

^îl

fi

fune unde *bo'Ă* Hag ca $n tam&silac, ufiâe pisftci&e sunt cântate <ju <aprindene, «tahm văsuţ generos raiidio sSntţLre mare, rauHo emoţie <cunartă, mfkouin plic <te dragoste ide oameni«! Asai -a sjuns affia sub domnia clase* negurţăftoifllor (Mire pisici şi oameni). *Rion vede just că de pe poziția .artei pentru artă" se attmecă tn nitaştlna decadentismului; asupra acestei Idei, el revine adesea, după cum vom vedea. Analizând decadentismul, el condude:* MlstScSsffn, egoism, dfecte de formai, sMfoiiodte luate -de pdin nouri,,— ftată decaldentnisdmri (iljitemaftiuirdilie <dacantetnte).

Pe când arta decadentă burgheză seamănă neîncrederea şi ara față de om. pestimlsmid, -izolarea de redUtate, — ofta pe care o cere Rion trebue să fie profund umană, să contribue la progresul omenttU. După Raicu. artistul trebue să fie eidejtf al ideilor oelotr imad itaniinfate afle vetawuhti, cânităinaţ •antuz*asit şi sincer al unei lumi încă ideale, vizionar statornic... (Un prieten (poet). *Un astfel de ar-Ust e un artist tendențios:* Atfta modernă tneboe isă deMfclă ARTA SOGIAiLA, adiică Irebrue să se lase de-ia cânta' aităt de fimulW psihologia j-e-strânsă,, Eodniviidsială, egoistă, işi să odbaatne oefea asupnai vfetii!. medie socfaile, ftiinde stmt dnurne man sângeroase şi *mzf* agitate idecât cel» pe came *ie*asr* -putea ţine foi suiletiil său un la^iist-muscă I... ^suntem ODifwănisi că o astfel -de iartă ialr deveni o fontă socMă ctare *ri&r* putea ipraduioe decârt adiilmbările momafe,, irrteâeduiale iţi «roade pe oare moliile dotwi dtin stiflet. (Anta ftendertţionLStă). *Artistul trebue să ție conştient de rolul pe care-l are :* Aftunoi însă, va fi om, va şti că liranăinaşte ceva ş? oe unimăreşte, va fi aifltfalt, corişti«rvt, se pune în servieta) unei' clase. Asta rou-i înjosire, ci e o .poxiceidjaire iraţfiioffKală, Iin locul lunei aipuctăibutn mea^tionale, n0Qonştli>Qnte.-. când anta a tins să devie *o* forţa .sbdialia, «ai mi s'a înjosit, ci itocmai dimpotrivă. (AmBitştiiimiu^te). *Ca artă realistă, conştientă de rolul său, esențial opusă literaturii decadente, Raicu citează exemplul creaților scriitorilor rea. Uşti (Un Rusia:* Orice soifttor tos dă, au tailenfcull îmi. itovititrl nfanfioase unei stări de liucauaiii atât de nedrepte şi liingirozftoare, (Literaturile detoaidente). *Idealul său artistic îl formulează limpede, cerând poeziei* faad Jrtâlţător, păta de idei şi de saiitimejite, plin 4e vfiajvmî «aWHe ţi cu formă <tesăvârşită. (Datoria antei).

Această concepție despre artă, expusă aici foarte pe scurt și numai în liniile ei fundamentale, căci textele sunt mult mai băgate în probleme, îl conduce pe Raicu Ionescu în cercetările de istorie a literaturii și in critica literară.

Ceea ce- trebue dela bun început relevat cu privire la munca de istoric literar a lui Rion, este faptul că el se străduia să pornească dela un punct de vedere just asupra moștenirii literare, apreciind ceea. ce era nou și progresist in literatura mai veche și respingând ceea 'ce nu servea „marile cauze sociale". Astfel, Raicu subliniază meritele unor scriitori ca: Goethe. SchUler, tteine, Shehley, Diderot, Roicsseau, Voltaire, Turghe- Gogol, Carolenco ș. a., in mâinile cărora arta era urna din pârgîhiSIle *țwlvm'ce care au sprijinit progresul social.*

El revine adesea asupra romantismului, ale cărui merite și Upsuri le analizează și conclude: Via (fi atdnis, tnegtreșăt, ajnale servicii romantismul acesta, dar el e tatăl decadentismului (litenarturile decadente). *Raicu desenează limpede evoluția romantismului cu fazele lui * cea progresistă și cea reacționară, care culminează cu destrămarea in decadentism; aceasta e determinată de însăși desvoitarea burgheziei.*

Realismul a avut din partea lui Rion numai aprecieri bune. El era entuziasmat de realismul lui Balzac și mai ales de acela al scriitorilor realiști ruși, pe care-i recomandă ca model scriitorilor noștri. Deși gândește just că realismul e superior romantismului, el nu e pe deplin satisfăcut nici de acesta și cere o artă mai înaltă. ,ârta socialistă", strâns legată de mișcarea sobialdstă. Firește, Rion nu putea concepe însușirile realismului socialist, dar însăși năzuința către o literatură care să depășească șL realismul critic, trebue rejeivată.

In aceste cadre, a încercat Raicu Ionescu să reconsidere ceea ce era de preț în literatura trecutului, să promoveze ceea ce era nou în literatura timpului său și să critice vechiul în literatură. El a combătut cosmopolitismul și naționalismul din istoria literară oficială de atunci, care se străduia zadarnic să arate că literatura română ar fl tocul tuturor „influențelor" străine și care promova totodată ceea ce era șovin și naționalist în literatură (Iimprejuirăini ușWătoare, Bmiihiesciu si Lenaiu)-.

Față de Alecsandri, Bomtineanu si Atexandrescu el n'are o

1

justă atitudine. Nemulțumit de manifestările reprobabile ale celui dintâi și ale - susținătorilor Hui *considerând pe poet drept un exponent al claselor exploatatoare, a negat în bloc valoarea 'operei sate, nestrăduinduse să analizeze această operă de pe o poziție principială. Renunțând la instrumentele criticii științifice. Rion a privit cu aceeași patima pe D. Boiintineamt, pe care l-a considerat ca având o valoare minimă.*

Despre Eminescu a scris Raicu m o pasiune deosebită. El combate cu vehemență critica oficială care voia să ascundă ceea ce Eminescu adusese nou și valabil în literatura noastră șt să transforme pe marele scriitor într'un epigon umil al lui Lenau, ('Ernâmescu și? Lensm). *Rion caută să dovedească legătura organică a creației lai Eminescu cu desvdltarea Mteraturii noastre și rolul marelui poet în orientarea literaturii spre realism*; tEm£-nesou e ide sigw dfimtre totfi Menatii noștri, acela came se revottl și șuieră mai tare de mizerâiile achipafte- El este de sfîguar acwl cănuAa i se cuvine mai rmufît oaraotemstfca dată de Gheiea noii noastre miscămi 1'tenaie. (Gherea și Jwtfrnea).

Rion combate. într'un mod asemănător cu Gherea, părerea dușmănoasă a junimiștilor că Eminescu ar ți fost un pesimist prin natura lut. Deși n'a reușit să lămurească științific o serie de probleme în legătură cu Eminescu — de pildă atitudinea poetului față de trecut sau conținutul critic al poeziilor sate — Rion a contribuit -totuși într'un chip valoros la reconstituirea imaginii adevărate a mărețul poet.

Despre Caragiale. Raicu Ionescu a scris pagini deosebit de prețioase: Gawțgfale era un obserwtor fin; efl râdea de multe Jucrnurj 'din societatea! de asi și nouă nfi ise părea *c&*, noi peste mu*t. v» fpune șîi umărul perfbnu MăWarâa el îm *fcatti&t* lu/t adroihîtoane» noj vedem o laidâmcă neimiuilitiiftnSpe... Singur Caragiate pătnaa mad taipraaipe <te *vxA*; îm el vedeam ncfi pe amil oare parne că fojibăcște spre Ilumina, pe armul cafre se simte' orea strâns în viwfcai sobuală, pe amml oame ,paffe că ttmlbflă după ceva. (T. L- Carajrfa'le).

Uwtrf dintre cete mâi frumoase articole de aritică literară ale lui Rion este acela despre poetul Beldiceanu. Acest articol este deosebit de^important prin favtul că face din valorificarea noului, *un principiu de analiză literară. Observând că critica burgheză a căutat să treacă cii vederea pe Beldiceanu. deoarece el era* adept aii Meilor celor mai iluminate laffle veateuliui, cântăreț erthroiast și SMwer al unei >luim* încă âdeafle, vizionar statornic

până ia -tfifte jd*ţ>&itâttti de vedenii *şi* aenrtimeîit, nacntfwtMtilte -SSKă In UteMiturva; TioaVtră, flanru rt&wa «efio o? a *adus* «au In roiwa *noastră Bekticeanu; el subliniază că noutatea operei htl BeHiceanu cometă în faptul că poetul a turnat în versurile sale durerile şi Meaturile proletariatulm şi de aici observaţia că* cdoft «e ieste Atei oairaciteawtic pondjnu Bel-diaoamaj este Mărea poporului. *Insă &n8{ă* eu s,plemtdâdu! răsăirftt de soare, pe dame ou atâta putere Ita cântai, Betddoaaiuu air fi itnebuit, poate, să se plece încă şi mai puţm decât s'a plecat, durerilor... — *U obiectează Rion, ceea ce nu-l împiedecă pe critic să recunoască] valoarea agitatorică a poeziei lui Bektiaetmu, care a întrupat idea-' lurile mărețe ale epocii fi a dat,* proi frumosul vestmânt afl poezie*. jpufcarea de & trrmarj cu dmaig îşi convingere ireailiaainaai lor (>Un prieten poet).

Rion a apreciat just importanța lui Gherea m cultura -noastră : Gu toţii «untem cuprinşii de o (toropeală, de o jnKfcteultă a- •păşătaiBre... Oiine "înţelege această stare ia tinerimii «aajsifcne, omraî cu vederi şi orizonturi faoigi, «mo! -cu <pmw&ae>a ^adânca şi race a scrutătorului, trebue să se gândească ia această ,primejdrie, s'o micşoreze. Dintre toţi oamenii noştri numai Gherea s'a gândit 1la acest fapt. Şi, odtaltă, când se via, laarie Istoria nqple- *v'Aa&m* ia desvoltăirfti noastre oulitaunaile, Ghetnea va ocupai cee maâ inumoiasă pagină-.. Ghenaai şi-a câştigat un loc de «moare în JSteraaitunai noastră. Critic «radit tşi poflemufet dietflns, eII merifă acest 'loc-. Tot ce e mai Dinseimintait ânisăs, ia&i, în flSteflafoiflainoastră s'a strâns tn jiurul lui Gfoeraa (Ghetieia *şi* Jiumftrnea).

Discipol al lui Ofterea, Raicu lonescu a continuat pe ma&stru în lupta necruțătoare împotriva a ceea ce reprezenta vechiul *in critică şi literatură. El a dus mai departe lupta împotriva „critici?' metafizice junimiste, demascându-i caracterul neştiinţific, cosmopolit şi obiecţivist; el atacă pe Maiorescu care „recomanda" drept model poezii nulira-stupide" ca ale unor. T. Şerbăhescu sau I. Negruzzi, aceda oare ca un ..hidalgo îndrăsnet" —* a putut tp<ro)pune arderea' liitemaiturM fără .să-işi susţină pe ceva propunerea ; *atacă pe unii •critici niejunimtyti. dar care aveau în fond aceleaşi,păreri, precum: A. Densuşîanu, A. Demeiriesou, N. lorga* (toialHitauşu lui Enfjnescu). *Pe adepții iui Maiorescu — Rădujescu-Mofru, P. P. Negidescu, M. Dmgomirescu şi alţi „căţelandri" — ii face ridicoli prin nepriceperea şi netâns-tea lor in discuția problemelor de literatură* (Arrtiştcimoste, Aorta revoluiţsoniară). *In acelaşi fel procedează cu publicațiile periodice care susțineau teoria , artei pentru artă"* (Arta pentbru antă). *El desvălue mascarada criticii burghezo-moşiereşti, cari», sub masca „purității", propaga idealismul, decadentismul, cosmopolitismul* obiectivismul.*

împotriva acestora, Rion luptă arătând că ei duc literatura ' noastră la pietre. Denunţând pericolul decadentismului, el sene: Peste puţtnă vreme» şi sunt sigur, sectele iliiter'are decadente se vor ivi. Naşterea lor e inevitabilă înir'o literatură care are caraofcejju.1 cele,; iromâreeişftri. Faza* iîtanairă prin icare tnewem nu e cea firească. literatura în specdad şâ arta în general n'au avut caracteristicile acestea decât apro'ape de pieirea, de ikeăţţţrea lor... One ne poate garanţia nouă că dalia teostiide estatioeIdoja expuse în ţara noastră, nu se va ajunge la decadentism ? (Liteciaturile decadente). *In scrisul lui Mucedonski, bunăoară, el şi vedea semnele decadentismului in literatura noastră* (Domnita cuvâwfaukKi). *De asemenea a combătut eminescwdsmui îngust, moda de a rima dureri contrafăcute, frazând în devasta modă un simplon al decadentismului* (Lifteaiatiwriiie deoatiente).

*Lupta aceasta a dus-o Rion şi împotriva acelora care, deşi ataşaţi clasei muncitoare, erau totuşi desorientaţL El critica aspru literatura „sensUivff a lui Tr. Demetrescu, amintindu-i că in acea epocă de luptă împotriva exploatării burghaţo*maşiersşii, când poeţi închipuiţi cultivau pesimismul şi rimau dureri nesimţite, false,* datoria, unui am este ide a împiedec» pe cât cu putinţă lăţirea acestei boli,: iar nu de a o aţâţa (irităm) ; *asemenea artă este* imorală, *adică• demobilizatoare,sceptică, slujind duselor exploatatoare care au tot interesul să o promoveze, sub cuvânt că această promovare s'ar face* âmdependeni de teorii si de principii (O tocmeală). *Pe Vtahuţă\ atunci când •poetul, pornind dela eroarea de a confunda ,Jmdenţţomstmt£' cu „tezismul", începuse o violentă polemică cu socialiştii, pentru care, cu puţin mai înainte iişi arătase admiraţia,, Rwn U combate chiar cu asprime. In noua atitudine a poetului, Rion vedea* c ijunecare periculoasă *pentru arta nouă* (O lunecare periculoasa). *Rion constata că Vtanuţă se îndepărtase de idealurile de luptă ale poporului muncitor şi era de părere că devenise Jobagul intelectual" al expioatatorUor* (Gouua> Vieftţf, Iobăgie drtMectuală). *Prin articolele sale de critica [Ut erată, Raicu lonescu a contribuit, alături de Gherea, ta clarificarea ideologică a scriitorilor cinstiţi dar confuzi, la îndrumarea lor- spre făgaşul just al unei arte militante, realiste.* .

T

In străduința de a releva ceea ce era nou in literatura noastră, de a arăta că numai clasa muncitoare poate promova valori na deoarece „/wttştti-muşte" ai burgheziei au rămas ca nişte ^insecte" în fața creşterii năvalnice a mişcării muncitoreşti, in străduința de a atrage atenția scriitorUor asupra obligației ce le revine de a-şi pune creația în slujba luptei pentru areptatea socială' rezidă valoarea .activității de teoretician şt critic literar a lui Rion. Atunci când s'a referit concret, la anumiți scriitori şi opere, a săvârşit uneori — aşa cum am arătat — greşeli. Alteori, propunându-şi să facă analiza unor opere literare pentru a lămuri efectul produs asupra cititorilor, s'a lăsat prins in mrejele esteticii idealiste, vorbind despre forța magică a cuvântului poetic, despre starea de „halucinație" pe oare o provoacă cititorului poezia, făcându-l să ,Mite bumea reală" (iDajtorftei antei). *Cu atât mai prețioase insă, sunt laturile pozitive ale activității de critic a lui Raicu IonescU'Rion, cu cât ele dovedesc că numai de pe poziția de luptă a clasei muncitoare, numai înarmați cu teoria revoluționară a clasei muncitoare, numai slujind cu entuziasm cauza poporului — scriitorii şi criMcîi crează acea literatură înaltă, capabilă să contribuie la progresul societății. Un merit de seamă al lui Rion constă în aceea că, in articolele sale nu pierde din vedere obiectivul politic pe careul urmăreşte, reuşind adesea să dea acelor articole un avânt combativ in susținerea artei progresiste împotriva artei decadente burgheze. Raicu Ionescu a învățat dela Gherea că polemica este forma cea mai potrivită, pentru a populariza în masele largi ideile noi şi de a mobiliza ta luptă pentru realizarea acestor idei. Fără îndoiala, Rion este unul dintre polemiştii însemnați ai epocii, mânuind cu iscusință pronia de toate nuanțele, comparațiUe oare pun in sdrobitoare inferioritate adversarul, critica directă şi incisivă, verbul înflăcărat şi necruțător.*

*Pentru a fixa locul lu, Rion în desvoltarea culturii noastre e nevote să reamintim că activitatea lui de socialist militant se desfăşoară Intre anii 1889 şi 1894, în perioada când mişcarea mțmcttorească din țara noastră se întăreşte din punct de ve-*Wvorganizatoric *şi ideologic, devenind singura forța socială ce va asigura de aci înainte progresul țării, prin lupta împo- U ^8tez°-moşierimii, atât pe pian social şi potUic cât şi*

Această luptă se reflectă în Întreaga operă a lui Rion, operă care, urmând drumul deschis de Gherea, constitue o armă cu atât mai puternică 9n mâna clasei' muncitoare, cu cât leapădă, în bună măsură, rugina narodnică ce îi umbrea la început strălucirea. Spre deosebire de ceilalți socialişti ieşeni, care s'au prins în capcana întmsă de burgfiezie şi au eşuat în mlaştina liberalismului, Raicu Ionescu — deşi incomplet eliberat de anumite confuzii ideologice — merge, din ce în ce mai sigur, pe linia marxismului, ceea ce constitue un merit deosebit pentru el în acea epocă de dibuiri.

Rion a demascat anarhismul care atârna ca o ghiulea de plumb de aripile mişcării noastre muncitoreşti. De asemenea, el a scos masca de pe chipul oportuniştilor, al ^socialiştilor-idealist? (cum scria el). Astfel a contribuit la întărirea mişcării socialiste din România.

Deosebit e meritul lui Rion in ceea ce priveşte înțelegerea ooreciă A principiului internaționalismului proletar, în numele căruia el a desvăluit fața mârşavă a naționalismului burghez şi a şovinismului, arătând odată mai mult că numai clasa muncitoare poate rezolva just, în mod revoluționar, problema națională.

El a contribuit la demascarea obiectivismului şi a cosmopolitismului, arme ideologice pe cure imperialismul le utilizează şi azi cu sporită intensitate. Toate acestea ni-l arată pe Rton ca pe un luptător vrednic de pe poziția clasei muncitoare, fapt cu atât mai prețios cu cât el şi-a ouoerit succesele hvtr'o luptă neîntreruptă cu gravele confuzii de care era plină atmosfera ideologică a .vremii.

Recunoaştem lui Rion ca un merit important faptul că el a dus mai departe lupta tul Gherea şi a îmbogățit principiile estetice ale acestuia, militând pentru promovarea noului împotriva vechiului, pentru o literatură şi critică strâns legată de problemele centrale ale mişcării muncitoreşti.

Critica literară de astăzi nu poate trece cu vederea contribuțiile substanțiale aduse de Rion în studierea lui Eminescu, Beldiceanu şi Traian Demeirescu. Tot astfel, ea nu poate renunța la armele pe care Rion i te pune la îndemână in combaterea ideologiei duşmănoase burgheze, obiectivistă, cosmopolită şi antipatriotică, împotriva formalismului şi decadentismului JI artă şt literatură.

POMPILIU ANDRONESCU-CARAIOAN

Articole politice

STUDENȚII ŞI MIŞCAREA NAȚIONALA

(Publicat in **Munca,**
nr. 23 OM 21 August 1893
Bucureşti).

In lupta noastră pdfttică n'avem obiceiul de a insulta mişcările străine nouă, maii ales când, la urma urmei, ele nu ne pot face niciun trău, căci nu atrag decât dementele care nu ne pot fi de folos. I>e aceea, de când a înoepuif da nod mişcarea națională, ziartul nostru n'a 'ataoat-o cu violentță, ci s'a mărginit riumaă să exprime, în câteva rânduiri, părerile partidului fată ou dânsa. Şi de ce am fi iritați pe această mişcare, care în afară de formele goale şi de paradă, nu-i, *în* fondul ei, *reacționară?,* de ce ne-am supăra ca ea e .pornită şi înibrețiruută de studenți care sunt cei mai de seamă neprezentanți ai clasei neguțătorilor şi care deci nu se pot ītupta decât .pentru clasa 4or? Că aceşti tineri primesc cu alai nilşte bucăți de .pânză ou amumitie ctitori \ ca se încearcă a scrie telegrame de, protestare, cu .greşeli de ortografie ți țHunctuațiune, că se deprind -a vorbi cu obişnuita vibrare de voci despre „poporul românesc" şi „sfintele 'lui drepturi", ca cmtreieră țara încercâr»du-se să aprindă pe liniştiții

1 Riom la altitudine faţă d» agtoatțiile paltrtotanxie ale burgheziei. (N. RJ.

şi roşcovanii burghezi la para României, românismului naţionalismului, maghiarismuilui etc. — la ce am privi aceste fapte decât cel mnilt cu un zâmbet uşor de neîncredere şi batjocoră ? Asa a fost linia de purtare a ziarului nostru şi .a fost bună. Acum mai avem o ocazie de a vorbi ceva de mişcarea naţiortattă şi această ocazie rw-**ii** dată de o itelegtraimă de protestare a studenţilor ieşeni împotriva barbariilor poliţiei ungureşti, oare a atacat pe. nişte delegaţi ce se întorceau dela conferinţa rtaţiornală dela Sibiu. Telegrama aceasta, iese în lafară de clişeutrite în care ne deprinsesem a vedea (alcătuite astfet de telegrame; ea mu mai .protestează contra- „sălbăticiilor urmaştdior toi Atita". d'contoa sâlibăfticiiitor „burghezime! ungureşti". Aoesta-i singurul' adevăr car© s'*a spus în tabăra naţională **1** Şi dacă ne pare bine că adevărul se impune, că mişcarea maţionallă Srwepe să fie înţeleasa în caracterul ei de iurptă înftre d<wă burghezii, nu ne putem în deaţjons mina. de maivitatâa acestei telegrame, care, deşi protestează împotriva barbariilor unei *clase,* e lăcuită în nomele uwei mişcări *naţionale.* Atâta lipsă de coriseanenţă e îrrtt'a*devăr surprinzătoare la cei mai uiulţi cul^i reprezentanţi ai burghezimei noastre! Căci îndată ce recunoşti că barbariile din Transilvania nu sunt făcute de: „poporul unguresc", ci numai de clasa bogată şi. stăpânitoare din 'acel popor, atunci mişcarea nu mai este naţională, ci o mişcare de clasă, o luptă de- clasa, o luptă între cftasele apăsalte şi cele apăsătoare. Şi dacă e aşa, atunci steagurile toicolare primite ca atâta paradă^ ar fi trebuit să fie înlocuite cu steagul roş al partidului care recunoaşte lupta de clasa, a cărei existenţă este bazată tocmai ps dânsa, al partiduflui socialist.

Şi deşi piane bizar; at fi trebuit să vedem pe studenţii noştri împreună cu Lucaci şi Ratţiu, în-. ţe4egân)du-se ou căpefceniide mîşcârii sociaiiste diii Ungaria, care, ca mişcare naţională, luptă împotriva „burgheziei ungureşti"! Intre două mişcări care au acelaşi duşman, itrebue să fie vreo înţelegere! Dtar iucnul acesta -este cu neputinţă: întreaga vitejie a acestor luptători se închege la banchete, la proteste platonice, *sm* dacă vreţi şi la izbânzi mai grele, dar oare să nu fie decât pur şi simplu izbânzi de ale burghezJmei mamâmeşiti împotriva celei ungureşti. Acesta-i caracterul mişcării naţionale; noi l-am cunoscut şi Kam spus dela început. Dar d>acă ou ne aşteptam dela conducătorii mişcării acesteia, dacă nu ne aşteptam dela studenţii bucureşteni să recunoa*scă că oele ce se petrec în Transilvania sunt isprava burghezimei ungureşti, me-am fi aşteptat dela studenţii ieşeni, care eu recunoscut lucrul acesta, să s-5 poarte m oorisecinită. Am mai văzut însă încă odată că în toate mişcările burgheze fapta nu urmează vorbei.

Nişte oameni care recunosc că apăsarea Românilor 4*n Tiranistfvania este opera clasa stăpânirtoare îrt Ungaria, ar fi trebuit să noi stea alăturea cu ceilalţi Auptătatff care susţin că ea porneşte din firea sllbatică a înltregului popor unguresc, came deci nu recunosc că în Transilvania e o tluptă de *clasă,* ci cred că e o luptă di *popoare,* ceea oe e o nerozie.

, Nu trebue să-şi umple gura die vorbe ocărîtoare ccuitra ataşelor nevinovalte din poporul unguresc; nu trebue să verse foc şi para împotriva muncitorilor

unguri, care, ca şi cei români, s/untt deopotrivă de exploataţi de burghezimea ungurească! Sau, dacă nu s'ar fi putut deabăra 'de oonoepţiilie naţionaliste, ar fi trebuit să se gândească să ia măsuri pentru apărarea măcar a poporului român de exploatarea burgheziimei ungureşti.

Ar fi trebuit să se vâre în acel popor din Transilvania, ar fi trebuit să-1 întrebe oet-1 doare, ce reile i-a făcut burghezimea ungurească, ce îmbunătăţiri ar dori să i se facă. Ar fi văzut atunci-, că pqpdrull românesc apăsiat de burighezirnea ungurească, nu se plânge *atâta* de faptul că limba oficială a Statului e cea ungurească, că numele româneşti ale comunelor se schimbă în nume ungureşti, că j se fac procese de presă, că pe scena teatrului din Vierea se joacă piese batjocoritoare pentru neamul românesc etc: O! nu. De aicestea ntu li s'ar fî plâns poporul, ci de exploatareia ^economica la care e supus şi de Hpsa de drepturi, şi şi-ar fi exprimat adânca lut njeîntaredieîfe că îLucaci şi Raţiu luptă! lmbr'a<fevăr pentru „ipoporul românesc" cum pretind. Un popor care piere de foame nu sie ia după! vorbe oricât de sforăitoare ar fi şi oricâte focuri bengale sW aprinde în jurul lor.

Cum pot fi împăcaţi în conştiinţa lor istudenţii ieşeni, care au recunoscut că poporul românesc e exploatat de burghezimea ungurească, când. Ia conferinţa naţională dela Sibiu, nu s'a auzit nicio vorba despre interesele reale ale acesituii popor? Cenutu-s'a pentru el votul universal, oerutu-s'a luminarea lui pnin scoli şf ajutorarea pniti facerea de internate . pentru copiii săraci aî poporului românesc, ceru"

1

tu-s'a vreo măsură pentru a pune sitavilă exploaltătfii lui de către burghezia ungurească? Nu. '

Studenţia s'au .puritat cum tflebue să se poarte reprezentanţii dliaselor stăpânitoare, cum e firesc să se poarte xide dispreţuitori ai acestui „popor românesc" al cănui nume îl Iau mereu în deşert. E <te regretat, dar aşa este. Şi dacă ie-a scăpat de sub condei un adevăr care nu poate fi sâmburele Unei mişcării naţionale, asta înseamnă că vremea mişcărilor naţionale s'a trecut şi a venit vremea *luptelor de clasă* '.

i NacontBstâod important» profatemfit naţtanafle, H t a o «ub-

sa maratfeatau tot mad aprig ta wanw» « w » ««• «•'•

DE CE SUNTEM INTERNAȚIONALIȘTI

(PwbUcat te îflanca. Tir. 25 din 15 August 1893, București).

Jurnalul liberal „La Patrie" .dlim 4 August, vorbind de artîcoliil colaboratorului nostru Noair: „Studenții și mișcarea mațiortală", puibîitcart în Nr. 23 al „Muncii",- nu poate în (ruptul capului cred© că autorul lui poate să fie Român, și, maîl de gnabă, se alunecă a credie că „în lipsa tinerilor români, șefii socialiști, vreun străin sau! vireum; nebun s'a strecurat la redacția Muncii" și maii siperă că „nebuniile lui antipatriotice vor fi desimințite de Români oa d. Morțuri, Miile".

Toate ^acestea sunt de sigur hnruift foade potrivite într'un juffanaî națianal-lilbenali, chiar câod e scris'cu limba celei mai politicoase «'atârni. Trecând peste pktitudanile economico-sociale înșirate în acel articol și -smchisimdu-nejpiuțim de „duireroasia uimire" a redactorilor acelui junnwl, care văd că noi ne-am apucat de sodialiam în Dacia Traiană, vreau șă arăt că, noi, dacă suntem socialiști, trebue să fim și internațiotiailiști și de oe .atraume. N\i se mai poate spune- n^niica, nou în această chestie. Dar pțtvțriipl vad că mai ttqaite ziarele noastre găsesc naționatistn în congresele socialiste si, acele caire «susțin chestia națională^ ar avea awjli a: ne oease să, fim și noi socialiștirma^onialiștij cred că fcucă e bine să* anai vorbîm de asaeastă chestie,

De ce suntem noi mtema^onaliști? Așa; dintr'o năzăritură a noastră? Nu. Ci pentrueă a^a ne-a- învățat întreaga istorie a tomeftârh* <și pentanică am constatat și noi, cu o dureroasa uimire, „că cererile claselor apăsate n'au găsit nici pe terenul itațtoml nîcto ascultare lia .clasele: stăpân'Moars", •

Șl pentru ca să nu mergem -prea diepairte, să ne uităm la cele ce se petrec în țania noasitră, urate- se face atâta patriotism. „La Patrie" știe de sigur că ui luna trecufe a fost lîa Galați o grevă' a brutarilor, caire cereau ridicarea sadariilor- Poate, oare, intra această grevă în ceea ce „La Patrie" numește- „(teren naționali"? De sigur că da. Brutarii pușȝ fit grevă mai nu și-iau bătut capul cu mișcarea națională, nici n'au luat-o în râs, nici m'au ieșit pe udiță în strigăte de „Jos România"... Ei n'au făcut- nimflea altceva decât că pe „terenul național" au cernut dela expteft^tatorîi lior naționalii să ie ridice salariile, căci burta lor flămândă mu-i mai .poster aștepta până la reaHzarea mairelui nostru ideali naiional, când, atunci, după asigurările „Patriei", 'au să curgă râari de lapte... E burtă și «Vai ce face; Se găsesc ele încă și''^tapete Ufijdățră*t?mice, 'dar apoii buirți? Ce curent de slp^aftie a găsrt mișcarea fior, care, cum au zis, nu ieșise deloc de pe terenul național? Au fost expulsați. Și de sigur că aceasta s'ar fi nttâmplat chiar dacă „La Patrie" ar fi jurnal oficial. Căci aceea ce spune „La Patrie" în aiiitiiooSul în chestie, tocmai V-acoaa cugetă și polițaiul Griecescu și toată șleahSta uui. Am adus aci un exemplu „național".

Şi asttfel de petreceri, când >mai mari, când mai mici, ştie oara„ „La Patrie" de când se întâmplă? De mai mult de trei vaacuri, adică de prin veacul al XVI-lea, până în veacul în care s'a scris articolul de. fond al jurnalului, de care vqnbim. *Toate mişcările care s'au făcut în atâta amar de vreme de către cla~ sete apăsate, au fost, toate, pe terenul naţional şi, toate, au deschis, în fine, mintea apăsaţilor ca să înţeleagă că lupta pentru emanciparea tor trebue* **să** *fie internaţională, cosmopolită.* [1] Şi când bogătaşii unguri,, care azi fac naţionalism ca şi ai noştri, au tăiat în bucăţi pe conducătorul mişcării ţărăneşti dela 1512, pe Doja, şi au silit pe tovarăşii săi să-1 mănânce fript, muncitorii unguri se vor fi convins că n'au mai mani duşmani decâit pe acei care vorbesc aceeaşi limbă naţionaflă ca şi ei, şi poartă mustăţi eminamente naţkmailiceşte răsucite. Şi urmând calea logică de eliminare, ţăranii unguri au trebuit să ajungă a vedea că, deşi între -ei şi apăsătorii Jor nm-i altă deosebiire decât numai aceea că ei n'au nimica şi ceilalţi totul, această simplă şi *internaţională* deosebine, explică toată barbaria asupritorilor lor.

Aoesft llucru l-au constatat munciitoirii din lumea înltmeagă şi l-au simţit şi muncitorii din România, fără să mai fie nicio îndoială că-1 vor simţi sî când vor ajunge la putere membrii familiei liberalilor, na^ ţionailiştii înfocaţi de azi. Şi câod aceşti ţărani, unii rtumindu-se „Ioan" iar alţii „lanoş", vad că stăpânii lor se sfădesc şi că le făgăduesc în parte *că numai pe terenul naţional, cererile tor de revendicare vor găsi un cuvânt de simpatie,* ce vreţi sa

[1] Reiese limpede dto contact *c&* e **rceto&* manad de o confuzie/ de termeni # au ti» înţeles. /

facă decât să-i privească cel mult cu un zâmbet de neîncredere şi batjocoră? Şi ou toată supărarea jurnalului franţuzesc aşa ss şi face, fără ifitervenirea socialiştMor. Şi aceasta pemtrucă conducătorii mişcării naţionale n'au micio cerere, *dar absolut niciuna,* care ar putea să strângă în jurul lor masele de muncitori, pe poporul românesc, de care vorbesc atât de des. Şi după atâta experienţă pe care au făcut-o muncitorii, declamările „Patriei" rămân simple platitudini, ba încă rău întrebuinţate. Căci pentru a mai putea prinde ou e'je vreun naiv. ar fi trebuit ca „Patria" să zică muncitorilor: „Noi, clasele exploatatoare, ne-am hotărît să vă îmbunătăţim starea sau măcar, să vă lăsăm deschise drumurile de emancipare, dar şi voi la rândul vostru, sa ne daţi *după aceea* mână de ajutor pentru a reatiiza idealul nostru naţional". Dacă s'ar fi prins cineva, treaba tot era cum era. Dar aşa, după trei veacuri, minuţiosul nostru jurnal franţuzesc se ţine tot de cântecul vechi: „Haidlem să cuprindem Transilvania, i să facem o patrie unită şi apoi, cererile voastre vor găsi răsunet la noi..." Ce naivitate... franţuzească!

Dar să lăsăm asta. Ce-o îndreptăţeşte pe „La Patrie" să creadă că prietenii noştri, Morţun şi Miile, vor de&minţi „acele nebunii antipatriotice?"

Unde, cum şi când i-a văzut pe ei purtându^se „româneşte", în înţelesul maţional-liberal? Ei sunt socialişti şi deci cosimtopoliţiEi ştiu că mişcările naţionale noi pot *interesa* clasa proletarilor, care nu vede scăparea ei desăvârşită decât în deşiiintarea societăţii, care a dat maştere şi a alimertbat prin-

[1] Vezi nota dela pag. 32;

tre alte manifestări, şi patriotismul şi toate frazele seci cu care jurnalul „La Patrie" a ajuns în anul al II-lea, Nr. 167. Şi ceeace-i împinge şi pe dânşii Ia luptă e convingerea ce şi-au format că vorbele claselor stăpânitoare nu pot fi decât platitudini sociale, alifii di înşelători de iarmaroc, în sfârşit... articole de fond de prin organele naţionaMiberale!

ARTIŞTII MUŞTE

(Publicat în **EvecuLmeri-tul literar,** *nr. 8 din 7 Februarie 1894, Iaşi).*

Dintre animalele care ne înconjoară, foarte multe s'ar simţi măgiu-lite dacă li s'ar face cinstea de a fi puse de zoologi în gemul „homo sapiens". Chiar unii profesori de umiiversitate nu s'ar simţi jigniţi dacă li s'ar da această demnă şi binecuvântată di&tincţiune.

Să fii „homo saipiens" în adevărattul înţeles al cu-vânrtuliiui, este, cred, destul imerit.

Dar tartă că sun/t şi oameni pe dos. Când orice vită încălţată se indignează dacă-i zice cineva „dobitoc" se găsesc oameni care ţin cu orice preţ să li se" dea acest nobil titltL Sunt în mijlocul nostru o sumă de oameni oare doresc să nu li se mai zică oameni, să nu mai fie judecaţi ca nişte oamand, ci ca nişte animale. Şi dacă ar fi vorba de nişte umili membri ai vreunui taima2)lâc, pierderea n'ar fi toomai mare pentru 01016011016. Dar tocmai exemplarele de elită aile acestei specii zoologice, tocmai acei oare ar face şi fac cinste speciilor, tocmai aceia vor să se lepede de titlul de om. Au înţeles cititorii că vorbesc despre' *artişti.*

Judecând după dorinţele exprimate până azi, ar-tiştii pare că au toată simpatia pentru acea mică şi

'sârguincioasă insectă, oare, aburând din floare în floare, alcătueşte rodul cel atât de dulce ca şi desfacerea grabnică a unor ediţii. Cu toate acestea să mi se permită mie, care aş fi mulţumit a fi „horn:) sapiens", să nu fiu mulţumit de alegerea artiştilor.

Auzi? Să vinei să intri în rânduirile insectelor," unde ai atâţia tovarăşi infecţi, să vrei să fii în rândul cărăbuşilor, coropişniţelor, puricilor de tot felul, să ai tovarăş musca acea albăstruie atât de inoportună prin cântecul ei, e în orice caz un gust prost. Şi mai ales în ţara noastră, artiştii au exprimat în repetate, rânduri dorinţa lor nestrămutată de a cere împământenire în imperiul insectelor. Şi deşi sunt, în literatura noastră, multe „albine", cărora am fi dispuşi să le dăm ocupaţia tocmai contrara menirii na^ turale a albinelor, sunt şi multe „albine" cărora am voi să le putem zice oamenii. „Aceasta nu se poate"- răspund în cor artiştii. D-ta fiind om. ai vederile d-tale, ideile, simţurile, darurile proprii şi când îţi prezentăm noi mierea noastră, d-ta ca un gourmet, deodată, întrebi: „Dar de unde-i culeasă mierea asta? Nu cumva e luată de pe antipod [1]".

Aşa-i, noi avem obiceiul de a întreba întotdeauna din ce locuri e adunata mierea artistică. Şi această cercetare e cu atât mai îndreptăţită cu cât vedem şi înţelegem că artiştii nu au periuţe atât de fine ïa picioare ca să aleagă numai polen; cu cât vedem unele albine, ediţie Şteinberg, că se pot tăvăli şi prin locuri din care cea mai îndrăcită albină n'ar "fi în stare să scoată miere; şi în .sfârşit, pantrucă

t Antipod — aci, In sensul (pe cave4 are to txAflo&c& *• cete tnet celule dlmfcr'-um cap&t eH sacuTiulJ embrionar. (NJU.

suntem convinşi că artiştii, ca şi noi muncitorii, când li se întâmplă să calce vreo... floare, nu pot fi primiţi în casă fără să se descalţe de ghete- In aşa condiţii, înţelegeţi că artiştilor nu le dă mâna să li se mai zică oameni; mergând cu rigorismul până acoio încât să întrebi pe un artist de unde şi-a cules mierea şi refuzând pe cel care n'are garanţii de curăţenie, ediţiile slăbesc, vânzarea merge prost şi insecta nu poate ajunge *om cu capital.* Când, însă, eşti convins că, în adevăr, ai de a face cu o albină, -atunci, fără să mai întrebi, consumi „ aequo anima". De aici se expCică de ce larvele care umplu azi la noi\ revistele, musculiţele care viaţa întreagă ne bâzâieJ amorurile lor, preferă să nu li se zică oameni. Ele înţeleg că, între oameni, soarta lor devine grea, căci mierea produsă va fi mereu şi riguros analizată şi pentrucă în tot drumul del,a „sulcină la fagure", mierea asta nu va fi gustată fără precauţiune, îndată *\ ce societatea a început a cere artei să fie un produs \ „omenesc", a părăsi închipuirile nouroase şi fantas- \ magoriile, ca să devină o forţă socială şi nu un ape- i ritiv pentru stomacurile stricate — toţi producătorii } de artă au început a zioe că ei nu sunt oameni, oi nişte biete musculiţe. Cât timp arta a fost limbajul unei anumite clase, artiştilor nu Li-era frică să-şi zică oameni. Ei învăţaseră a cunoaşte gusturile acelei clase: o iubire nevrozată şi pornografică, o jelanie prefăcută, corpuri goale de bacante, etc... Şi ca flaşnetarii care învârt, ïără sentiment, o biată flaşnetă hodorogită în curs de veacuri, artiştii au răscolit şi răsucit cele două, trei sentimente, pe care puseseră stăpânire.

Au făcut din literatură un sos cantaridian, pentru i

a mai putea excita o clasă coruptă până în măduva \ oase&or cu 'tablouri porcoase, descrieri greţoase şi \ desemnuni pornografice.

Iată însă că azi o nouă lume se naşte, lume cu /vederi şi gusturi noi, lume tânără, nevlăguită, ne-Lcoruptă. Potop de -patimi mari şi frumoasa se revărsă; omenirea deveni febrilă şi agitată. Faţă cu < aceste sentimente noi, vechile insecte artistice au rămas tâmpite; ele s'au simţit prea impotente, prea imbecile, pentru a le face loc în inimi şi a le turna în versuri de lavă şi în forme nepieritoare. Atunci se ivi antica acea superficială, oare a susţinut că airlfea trebue să idealiiizecije numai ce e „veşnic şi neschimbător", că ea nu trebue să atingă decât „sentimentele comune întregului neam omenjesc", că ea nu trebue „să se (coboare în patimile mdci, materiale a)le muritorilor'', că „artistul trebue să trăiască într'o lume de ficţiuni tapersonale", etc... Şi apucă-te, Rădulescutlie, Negulescuile, Dragomirescdle şi alţi căţelamdri, de făcut „estetică pură", de găsit legile eterne ale artei!

Iată cum s'a născut acest fenomen curios a! unor oameni, care să prefere a fi numiţi muşte.
Vom mai continua!

II

Dacă artiştii s'ar mulţumi să fabrice „miere" — mai mult ori mai puţin dulce, dacă ei n'ar avea pretenţia că mierea asta trebue gustată pentru motivul că e dulce şi că cel care a strâns-o e o albină — teoria artiştilor-muşte n'ar merita să fie discutată.. Toate muştele fac ce pot, dar numai muş-

tele-artiste au pretenţia de a *ie îndesa sub nas produsul lor. Dacă irefuizi e'o guşti, dacă ţi se pare că oferta nu întruneşte serioase condiţii de moralitate şi că nu-i culeasă numai de pe lucruri a căror putere' melliferă e serios constatată, atunci te umpli de bogdaproste- Atunci eşti omul care nu ştii drumul dela „sukină la fagure", care nu eşti în stare să guşti „plăcerile senine .aiile arfei". Această învinuire e mai ales gravă. Cum adică ? Numai cine-i „albină" poate produce artă? Cine e om nu poate? Şi când cineva ajunge la încheierea asta, trebue să fie canvins că artiştii n'au *nimica comun cu oamenii.* Şi o bucată de vreme, în adevăr, n'au avut nimica comun cu *oamenii,* artiştii, trubadurii şi menestrelii. Şi cugetau şi sifmţiau pentru o aouime clasă de oameni, pentru nobili; enorma majoritate a restului societăţii avea arta ei deosebită : literatura populară, arta, teatrul popular,

Cine cânta la curtea unui vasal mimuniie lui Merlin, amorurile pe frânghiile dle mătase ale acelor perfecte, caste şi romantice medievale fedoare, cânta, în adevăr-, ceva deosebit de oameni; producea o „miere" culeasă din nouri şi stele. Pentru acele vremuri, era firească concepţia, după oare artiştii n'au nimica comun cu oamenii. Astăzi timpurile acelea s'au trecut; ou gustull artistic al unei clase, şi mai aies al celei stăpânitoare, nu se eiai poate întreţine o artă. In loc de a da câţiva lei pentru o carte de poezir, omul practic modern cumpără mai bine stridii sau o carte de contabilitate. Dar cărţile şi operele de artă trebuie să se vândă, căci 'de aceea s'au produs. Pentru a te asigura desfacari mănoase artistul a început a scrie şi a simţi pentru toţi; .a alege

ceea oe i se părea lui că se putea simţi şi admira deopotrivă de boierul care bate cu frânghia pe ţărani, la partea... artistică, şi proletariatul care ;e în „chomage" şi care e ameninţat de a muri de \ foame, şi contopis^tul ţanţoş, care speră să găsească în opera poetului modele de scris unei „angelice dommîşoaire".

j Şî-a găsit artistul două-trei sentimente, care, la prima vedere, par comune tuturor. Şi trage-i cu dragostaa,. şi dă-i ou ochi albaştri, şi învârte-o cu ochi negri, cu sânuri tari, cu braţe moi, cu poiene misterioase etc. Şi dă-i pe aceeaşi sftrună. Şi asta se chiamă... „miere", iar fericitul ei părinte se chiamă „artist".

Dacă aceşti producători de miere s'ar putea convinge că nu se pot găsi semtimenite comune tuturor clasiejor, că aţi îmahiipui că ai găsiit o formulă algebrică pentru psihologia claslelor e o nerozie, şi că deci mierea produsă, orice culoare şi gust i s'ar da, nu poate avea trecere decât la anumite părţi din societate, atonei le-ar rămâne a alege: pentru cine să producă miere. Ar cumpăni care gust e mai fin, mai sănătos, mai ViirM; ar putea găsi că mierea lor . până acuma e de rău gust, e pentru stomacuri şi minţi stricate şi ar renunţa să fie albină; ar voi să devină om; să-şi fixeze, după temperament, locul lor (şi să declare: scriem pentru cutare clasă şi nu pen- ' tru alta, Cui nu-i plac sentimentele noastre, să nu-mi deschidă cartea. Am şiti că avem de a face cu un „om".

Dar ar fi abject lucrul acesta! vor striga criticii. Asta înseamnă a scoborî arta; asta înseamnă a o pune în interesu] unei clase.

Aşa e. Decât că a pune artaifUa interesul unei clase, nu înseamnă a o înjosi. *(Mei chiar dacă te, ştii albină, nu vei culege miere decfâ din senti~$ mentete clasei tale, din năzuinţele ei. u*

Orice scrii intră în calupul clasei late; Ura ta e deja pusă, fatalmente, în serviciul unei clase: a clasei din care faci parte.

Dacă s'ar dovedi că un om se poate ridică deasupra claselor, că poate găsi! semtimientele coiăune tuturor şi că le poate sugera oricui le va citi, atunci, poate, n'ar fi nimica mai frumos decât a vroi să împaci cu lira clasele îndusmănite. Până azi, însă, hi' crul acesta e cu neputinţă. Cea mai pură artă, ce mai eterata, cea mai castă, e influenţată de clasa din care face parte artistul. Să luăm un exemplu:

Un Aileosandri, fiu de bogătaş, om el însuşi bogat, om căruia societatea de azi nu i-a interzis ori împiedicat vreo dorinţă, va suferi şi simţi nostalgii după o verdeaţă de Gange, regrete şi durari după văile soroase ale Caşrnirului, ori chiar va plânge că nu poate avea legături mai întinse cu oamenii din Jupiter. Lui şi clasei lui sunt rezervate melancoliile acele nouroase şi vagi alle pesimiştilor, visurile şi basmele albastre ale unei fantezii aprinse. Din clasa lui se recrutează toţi poeţii care ascultă, într'o pădure adormită, cum visează cântecele viitoare în pieptul paserilor şi cum în cupa 'de muşchiiu curge din razele lunii poezia veşnică (Lenau: Cântece de pădure).

De aceea ce e omenesc, din ceea ce ne doare p* noi iştialaîţi, Alecsandri nu simte nimica. „Apropierea iernii" e pentru el ceva plăcut; nimic sugestiv, nimic impunător în apropierea gigantică a unor

chinuri şi suferinţi cumplite pentru, enorma majoritalte a oamenilor- Şi când noi -toţi ne vom plânge de lipsa -de paltoane, dte lipsa de lemne de foc, când toţi vom simţi că avem farttillii îndurerate, că sute şi mii de oameni sunt ca şi noi, că mii de inimi bat ca şi aii? noastre, artistul Aleosandri va vedea în apropierea Jernîi un motiv de a se isimţi fericit cu căţemil . pe braţe. Şi sentimentul acesta, poate să fie turnat în cel mai dulce fagur, nu ne va plăcea; el e cules din nişte flori oare, pentru noi, sunt otrăvitoare. De ce albina aceasta n'a cules fagurele ei de pe Florile noastre? De ce, dacă artistul e o albină, a culies o miere de nuanţă atât de aristocrată De oe sensibilul, airtisltiuil Alecsaodri, n'a văzut durerea *serioasă* a apropierii iernii ? Peotrucă Akcsandri făcea parte din clasa oare nu înţelege altă suferinţă decât a Visătorilor, leneşilor şi superficialilor, lată cât de tare atârnă chiar un artist de clasa lui. Se mai poate zice că arta nu •z deja pusă în slujba unei Clase? Se mai poate vorbi de „albini" care să se înalţe deasupra tuturor ducerilor şi suferinţelor omeneşti ? Nu.

Rămâne ca artistul să aleagă din durerile şi suferinţele lumii o parte oarecare. Atunci, însă, va fi om, va şti că urmăreşte *ceva* şi *ce* urmăreşte; va fi artist, care, *conştient,* se pune în serviciul unei clase. Asta nu-i înjosire, ci e o procedare *raţională,* în locul unei apucături neraţiionale, neconşjtiente- Voi arăta că atunci când arta a tins să devină o forţă socială, ea nu s'a înjosit ci tocmai dimpotrivă.

DRAGOSTEA DE OAMENI

(Publicat in **Evenimentul** ***mmrw,*** **nr. 37 den 29** ***August 1894, Iaşi).***

Abia am sfârşit de citit pe M. Rollinal Mă simt încă cuprins de oboseala sufleteasca pe care o simţi când, într'un vis grozav, ite-a urmărit un nebun furios de oare abia te-au scăpat câţiva vecini miloşi şi îndrăsneţi. Mai stai să te răsulli; te mai gândeşti la cumpăna prin care trecuşi şi încetul cu încetul te Hnlişteşti; dar întotdeauna o înfiorare te cuprinde când te gândeşti îndărăt.

Nu opera uinui om sănătos am citit-o; n'am găsit într'însa nimica omenesc şi sănătos. Dacă printr'o întâmplare oarecare mi-ar fi căzut în mână opera vneumii scriitor din ^^haran[1] ori dacă vreun mag bătrân mi-ar fi citit cartea hieroglifică şi misterioasă a vreunui poet de afl lui Amon-Râ ori patimile zeiţei Isis[2], scrise acum câteva mii de ani, — nu ttn'aş fi simţit mai străin operelor acestora de cât operei lui

1 Alxiebaran — stea de mărimea ixitâiUa dftai comsitete^ua Tăunului (N. B.)

2 Amooi-RA, late — aeti&ţi dfitn ntttxftoste e«Jpt*ai* (N. R.)

Roilînat. Dacă aş fi găsit-<o într'un apendice al vreunei cărţi a lui Lombrosoji'aş fi stat de loc Ia îndoială că autorul! „Nevrozelor" trebue să fie, de cel puţin 25 de ani, într'o casă de nebuni.

Ceva mai nesănătos, mai grozav, nu mi s'a întâmplat vreodată să întâlnesc. Ca o vrăjitoare sinistră şi hidoasă, poetul acesta m'a purtat de mână şi mi-a arătat lucruri, de cane m'am îngrozit. M'a purtat print'o menajerie monstruoasă de mâţe, şerpi, lăcuste, boi, vaci, etc. şi animalele acestea răsfăţate de dânsul deveniseră îndrăsneţe şi ameninţătoare ; m'a dus prin spitale de ofticoşi şi, necontenit, mi-a atras atenţia asupra horcăeliî acestor piepturi hodorogite, arătându-mi în aceste palide (licăriri ale vieţii monstruozitatea plăcerii veşnic neînfrânte şi veşnic nesăturate; m'a dus în morgă, m'a ţinut ceasuri întregi ou ochii asupra verdeţii cadavrelor, a înspăimântătoarei serozttăţi de morb, a hidosului aspect al morţilor umflaţi de apă. ciuntiţi de membre, turtiţi de greutăţi uriaşe. Şi m'a dus în lumea strigoilor ce se luptă sub misterul nopţilor luminate numai de iliourici; mi-a vorbit de dragostele Jui cu strigoaioele, cu fetele clorotice şi cu d-ra Squalette..,

Am scăpat în sfârşit! Dar şi acuma, parcă văd cu groază bisericuţa poetului garnisită ou tot felul de dobitoace; un templu egiptean scos acuma la lumină, din care parcă mai aud mieunatul unei mâţe, târâitul .unei lăcuste, ciripitul unor sturzi; cai sălbatici şi cerbi — zel mai mici şi mai modeşti — păşeau melancolic- Am răscolit în toate părţile, am căutat ou tteamănnintul să găsesc cât de .palide urme * ale anirftaiului de care mai ales mă interesam, ornuf Nu 1-am găsit nicăieri; oni 1-am găsit verde la faţă, ofticos, plin de viermi.., Am găsit mâţe rrutmraase cu ochi enigmatici, arn găsit lăcuste svedte, râme încete şi sigure în mersul lor, ca gândul urnii filosof•• — dar n'am găsit oameni nicăieri.

Şi mi-am adus aminte cu groază că animalul acesta ***nu*** este adorat nici în templul altora : nici de pildă la Gautier, nici fa Baudelaire. Credincioşii străvechiului cult al animalelor mii-au adus aminte că şi aceşti poeţi zoolatri nu adoră decât animalele. Motanul Childebnand al Iui Gautier este singurul zeu la care magul acesta se mai închină, pe care-1 mai iubeşte şi-1 mai respectă.

S'a sfârşit volumul; s'a făcut ziuă, fantomele şt strigoii au pierit şi eu am rămas tot singur, otrăvit încă şi cu- veninul Hui. Rollinat...

Arn stat şi m'am gândit cum mă gândesc întotdeauna când citesc literatură de so ul acesta : care este, oare, pricina acestei desăvârşite îrttunecări a unor minţi şi inimi, care ajung să nu mai vadă, să nu mai simtă, subtilele dar puternicele legături ale tovărăşiei ilar cu ceilalţi. oameni ? Cum poate cineva -ca. desprinzându-se de imensitatea de fire nevăzute care-1 leagă cu lumea, cu societatea, ou omuil, să se simtă bine şi fericit în intimitatea animalelor ?

înţeleg perfect pe timidul şi misteriosul preot al Egiptului, care cu sfinţenia în suflet şi respectul pe faţă, se apropie de mâţa sfântă, de boul sfânt. înţeleg pe sălbaticul Irochez, care se pleacă cu adâncă smerenie în faţa unui urs. Vremea lor nu le dase. nu le putuse încă da, convingerea că ei sunt In

i Lombroso (Cesare) — criminalist şi profesor de psihiatrie itaffisun (1835-1009) (N R.)

4-
i

scara puterii şi progresului, de sute de mii de *mii* de ori, maintea mâţei şi a ursului sfânt.

Dar va fi veşnic o problemă grea ca, Ia sfârşitul veaculu/i care-şi spune gândul prin fiir electric şi învinge spaţiul cu balonul, să se găsească la nişte oameni atât de puţin respect şi dragoste, atât de puţină admiraţie pentru oameni.

Este sfântă şi misterioasa natura? Pune ea probleme vertiginoase minţii şi inimii omeneşti? Ascunde ea taine colosale nedesllegate, taine oare te turtesc ou măreţia şi veşnicia misterului lor? Aşa este. Sub pretextul dragostei de natură, liber eşti **S'Q** adori cum vrei. Dar mu înţeleg ca din imensitatea, acestei naturi, tu, poet, tu, minte şi inimă puternică, să alegi numai lăcusta, mâţa, cerbul, râma şi să uiţi pe om.

Nu este, oare, omul în acelaşi cadru al naturii măcar atât de complex în firea lui, atât de minunat în mişcările lui, atât de măreţ în faptele lui, măcar cât o lăcustă ? Nici măcar cât motanul Chiidebrand? Nici măcar cât o râmă ?

Sau dacă vreţi să-1 scoateţi din natură, să-l puneţi faţă în faţă cu dânsa, în luptă ou dânsa : vi se pare omul acesta atât de neputincios faţă ou atotputernica natură, încât să nu merite nici cea mai mică dragoste ? Da! Fireşte, e grozav luonu cum în milioanele ei de 'lafooratorii, ou milioanele ei de forţe ascunse, dar pururea vii şi lucrând, â putut natura să producă tot ce vedem, cu ochii. E miraculos flucru, e înspăimântător cum dela materia aceea amorfă, gelatinoasă forma primitivă a vieţii ascunsă şi scufundată de

veacuri în fundul mărilor — s'a ajuns până Ia poetul afle cărui opere 'le împrăştie tipografia şi le admiră milioane de oameni.

Niciodată, ziceţi sceptici, omul n'ar putea face aşa ceva. Dar sunteţi nedrepţi cu dânsul;

Mii de milioane de ani au trebuit naUurii pamtru ca să ajungă dela protoplasma la Darwin ; mii de milioane de forţe a pus ea în miţşcare, forţe uriaşe, giroz-ave, pe oare noi nici nu de putem avea, nici mânui.

Nu uitaţi: numaiî ca să facă minunea asta de a ridica pe om dela sălbaticul oare nu-şi numără degetele dela o mână, până la astronomul care, ca un servitor isteţ, o urmăreşte, o spionează ^şi o cercetează, natura a avut nevoie — spun învăţaţi — de zeci de mii de anî.

Şi vreţi să comparaţi cu dânsa pe om? Vroiţi sa îacă. omul, în viaţa lui de -abia de 50 de ani, vreo minune ca .a naturii; el, cu forţele lui atât de mici şi de-infime? Cu toate acestea, a făcut mult, enorm de mult. Dar faptele lui trebue să ise judece, cel puţin cu inteligentă dacă nu cu simpatie, pentru a fi înţelese în tot adâncul lor.

Mânuirile naturii, răzleţite pe un şir de ani de milioane şi poate şi de miliarde, mă ameţesc dar nu mă miră; minunile făcute însă de om — în curs de două, trei mii de ani — minunile arătate de -istorie, mă miră dar nu mă ameţesc. Mă miră virtutea acestei mici, microscopice fiinţe, fără arme, fără forţă, duşmănită veşnic de mama ei, marea na'tură.

Mă minunez mai tare de faptul că, în curs de trei mii ds ani, -am ajuns dela Kephren şi Keops *, până

la lîşus, decât de faptul că,.iin câteva milioane, de ani, natura a putut pune un corn pe nasul rinocerului![1]

Dar nu considerații de soiul acesta, nici lipsa lor, nu k-a încins atât de tare Inima îia focul dragostei de oameni. Alta e neputința lor. Este .neputința de a înțelege şi a vedea rostul atât de infim şi neînsemnat al puterii- individuale, pe care trebue s'o punem pentru mersul înainte al omenirii. Forța asta pare prea •mică, prea neînsemnată şi rari pot înțelege azi însemnătatea picăturii ca lacrima într'un ocean cât lumea.

Sub educația morală a societății de negustori şi capitalişti în care trăim, fiecare refuză a-şi pune capitalul lui de forță pentru dobândirea atât de depărtată! Fiecare vrea să vadă rodind azi, mâine, făptişoara ilui.

Aceasta e patima firească a acelora oare au rupt legăturile de solidaritate cu omenirea. Inafară de dânsa şi 'luptele ai, puterea se simte mică, inima se întunecă şi sentimentul „omului de prisos" cu povara lui uriaşă te apasă. Atunci, lumea favorită îți sunt strigoii şi dracii, motanii şi lăcustele. Atunci te loveşte melancolia neagră, care te împinge spre o Thebaidă[2], ori te face să cânți:

L'antre d'un ioup creve de ,faim ou de vieillesse[3]..

***Thehaftăe,* Th Gtaiuttter) ***

[1] **Kephren, Keope — faraoni egipteni sufb domniile c&rora s'suu conatfruît cele mai mari piramide dela Gizeh (N. R.),**

2 Thebaida — pustiu în Egtfpt undo ee irefugitatu urnii asceți creştini; in sans figurat, loo retras, siingumaitic (N. R.).

3 Vizuina uimii lup mont de foame sau de bătr&nj&țe (Tr. R.).

***i* Gawtfer (Theophite) — poet decadent francez, urata dtatne promotorii principiului reacționar al «irtei pentru artă (i811-1872) (N. R.)**

Atunci simți în disperarea ta, că n'ai puterea de a face binele şi exclami:

L'homme est donc bien pervers, ou te ciel bien feroce!
Pourquoi l'instinct du mal est-H si fort en nous,
Que notre volonte subit son joug atroce
Al'heure ou ta priere ăcorche nos genpux?'

(*Le Fantome du crime,* RaMtnait)

Dar chiar când boaîia voastră a ajuns până aicea, o datorie socială, o elementară datorie sociatîă, ar trebui să vă ordone: Plângeți, destoieți-vă inima, dar cu obrazul între mâjni şi departe de lume şi de ochii ei. Nu faceți paradă de lacrămile voastre, nu le vindeți la editori, şi mai ales, dacă ieşiți în lume cu ochii roşii de plâns, nu mai atârnați lângă dânşii şi tăblițe cu „De aicea se plânge"... Dacă nu puteți spune un cuvânt de dragoste şi încurajare, nu cutremurați lumea cu dureri şi pUânsete bolnăvicioase.

i Ori onm-i tfoatos, ari oemu-1 ne'ndurat !
De oe să fie rănii atât de tare 'n noi
Oa "n ceasul mgăcluntt, sub Jugu-i greu durat
5â ne strivească aprig voința in noroi ? (Tr. R.)

(Fantoma crimm)

ARTA REVOLUȚIONARA

(Publicat postum in volumul **„Scrieri literare"** *Iaşi 1895, Eă. Familiei).*

in „Convorbiri Literare" (Noembrie 1894), d. Ne gullte&ou a început a publica o serie de articole sub titlul de „Socialismul şi Arta". Seria nu e sfârşită, d-sa nu şi*a dat încheierile şi, prin urmare, nu-i putem apuca înainte-

Dacă vorbim de pe acuma, o facem pentru 'lămurirea urnei singure chestii şi anume, a legăturii ce găseşte d-sa între Gherea şî Proudhon[1]. Nu ni s'a întâmplat să vedem o mai puțină dibăcie de a cita şi a dovedi cu citațili.

Din toată cartea lui Proudhan, ***(Du*** *principe de l'art et de sa destination sociale),* d4ui< citează numai treisprezece rânduri, şi citind şi din operele lui Gherea tot pe atâta, ajunge şi, fireşte, nu poaste să nu ajungă, ila năzdrăvănii.

însemnat e din ceea ce zice Proudhon, numai atâta; „In artă. ca în orice chestie de fond, primează tot-

[1] Proudhon (Piarre Joseph) — socialist burghez (1809-1865) care definea prepertetatea ca flunfc şi imoerca să concilieze burghezia oii Iproteteaiaibua <N. R.)

deauna chestia de formă". Cum arată d. Neguiescu că şi Gherea zice tot aişa, e un exercițiu de negustorie plicticos şi de rea credință, o contrafacere ridicolă a faptei lui Moise de a fi scos apă din stâncă numai cu câteva 'lovituri de ciomag.

Nimeni din cei oare au citit pe Gherea şi i-au înțeles, -nu va fi de părerea kii Negullescu. Rândurile acestea ale lui Proudhon, rânduri care cuprind o întreagă teorie estetică. înseamnă însă ceva maâ mult, ceva de oare mu i-a trecut prin minte onor/abilului oritic afl lui Gherea. Ele înseamnă ridicarea la rangul de principiu teoretic a unei evoluții artistice, care, de fapt, începuse a se îndeplini în Eranța ca şi aiurea.

Era în natura spiritului lui Proudhon de a se con duce în toate cercetările şi încheierile sale sociale, de idei abstracte, de a nu le putea analiz-a şi despica. Ajunge să spunem că el, bunăoară ea economist, consideră şi explică renta ca o meşteşugire a geniuiui naturii şi pentru a lega pe om de natură ! Uimindu-te prin pătrunderea lui câteodată, te minuna, altădată prin explicări de felull celei de mai sus. Intre ei şi socialislmull de azi este o deosebire, şi e o deosebire enormă, d-le Negulescu : teoria materialismului economic[1]. Ge e teoria asta, în ce constă, s'a spus şi discutat pe larg şi încă nimeni mu ştiu să o fi răsturnat.

Este neperrnis şi necinstit să iaşi afară temelia sistemului critic a doi oameni, temelie cu totul deosebită şi să găseşti asemănarea între ei în două, trei rânduri.

Baza sistemului critic al lui Gherea fiind materialismul economic a lui Marx şi Engetis, stă în inima

[1] Parmufene greşită, panfaru nmteaSaUenKUl ***i&aric.*** **(N. RJ**

chiar a întregii filosofii ştiinţifice, la care **a** ajuns veacul nostru. Filosoficeşte vorbind **— şi** aşa trebue să vorbim cu un profesor de filosofie— niciun fenomen nu poate fi' autonom în taiea asta, totdeauna el e produsul **urnii** fenomen următor. Nemărginita, nesimţita trecere dela fenomen la fenomen le leagă pe toate oa într'un lanţ-care **se** întinde, în seria animală,dela protoplasma la profesorii de universitate, în seria fenomenelor psihică, dela omuH maşină al lui Condtilac[1] până la artist. Niciun fenomen nu poate sta stingher pe Lume, despărţit de celelalte, ca într'o cutie, şi chiar dacă mu suntem 'în stare **a** afla pentru multe fenomene legătura de cauzalitate care le fixează în (lanţul neîntrerupt **aii** schimbărilor, concepţia cea mai ştiinţifică, cea mai potrivită minţii noastre, ne sileşte **a** nu le închipui izolate.

Această concepţie, **în** urma cercetărilor lui Darwin, Haeckel, etc. asupra seriei animale; în **urma** cercetărilor asupra **protoplaiSimei** şi celulei; în urma cercetărilor chimiei organice care dovediră că între lumea organică şi cea **anorganică** nu este **o** prăpastie — această **concepţie,** zic, deveni aitot**puternică** în studiul şi filosofia **naturii.**

Rămăsese însă ceva pe lume neatins de aceste cercetări şt anume, rămăsese societatea omenească, noime sub care se cuprind ca şi sub cuvântul natură, o serie de fenomene foarte complicate şi foarte în-

i CooidiUac (EtJerme Bonmat de) — filosof materialii francez (1715 — 1780). Pentru a-şl exprima teoria cu privire la cunoaştere, a finchjpuit o statuie ou o organizaţie interioară asemenea omului Atribuind pe rând acestei statul folosirea celor cinci starturi, el Încerca sft demansbres* naşterea cunoettnţetar d±n eoonbtawrea «emgaţJUor, (N. R.)

semnate: organizările sociale, religiile, obiceiurile, arta, familia^ etc.

Int^e totalitatea fenomenelor oare alcătuesc mapele tot, societatea, să nu fie oare aceeaşi legătură de cauzalitate ca şi între fenomenele care alcătuesc ma**rele** tot, natura?

Studiul s^cioilogiei, condus de acest fir, ajunse la rezultate neaşteptate; el dovedi că, de pildă moralitatea individuală e în legătură de cauzalitate cu organizarea societăţii.

Morgan[1] dovedi că dela trib până la stat este o nesimţită prefacere conţinuă ca, bunăoară, dela vierme, prin amphioxus[2], la om.

încetul cu încetul, se deprinse spiritul învăţaţilor de a întrebuinţa în cercetările sociale aceeaşi metodă ca în ştiinţele naturale. Taine[3], bunăoară, explică arta greacă şi flamandă din organizarea sociala a vechii Grecii şi a Flanidrei-

Dar rămase nepieritor merit al lui Marx şi Engels, de a fi dovedit că, precum în inaltură este **o** treptată legătură între protamoebă până la d. Neguilesou, tot aşa şi între deosebitele forme **alle** societăţii: urna **con**ţine în germene pe cealaltă şi încet, încet se preface într'o formă nouă.

Cum între viermi şi om se simţea că este o **tFecere,** însă nu se ştie anume acea formă intermediară până

1. Morgan (Ijewis Heaxry) — etnograf american (1818-1831) a2e c&rtii cercetări au fost folosite Ide Bngteite In „Origina familiei, a soosetâţdi private şi & stwbufiufl". (N. R.)
a Amphioxius — amimal mairtn. în forma, de peste reprezentand prima tamptă a vertebratelor (N. B.)
s Taine (BBflpollyte) — filosof şi oriitic burgnez francez (185Ş8—1893) (N, R,)

Ia descoperirea amphioxufjui, tot astfel între două forme ale societăţii, se bănueşte şi se poate reconstitui forma intermediară.

Trebuia numai să se studieze cu atenţie şi în mod desinteresat şi pătrunzător organizarea unei societăţi oarecare, pentru a se putea prevedea, în trăsături generale, forma viitoare pe oare o va 'lua acea societate.

lată, pe scurt, temelia vederilor socialliste. In sistemul! ăsta intră şi vederifle noastre despre artă.

Care trebuia să fie. după teoria expusă, menirea artei ?

Negreşit că nomai una-i : să fie (adevărată, să nu Eallisdfice fenomenelle sociale pe care Ie descrie să nu le schimonosească, oi să ile imiteze în tot adevărul lor. Cine se dă de o parte înaintea încheierii acesteia? Cine ar putea pretinde că mu aşa 'trebue să fie anta ? De sigur că nimeni. Aşa e firesc să fie şi aşa a şi început a fi. Cel mai departe a 'mers pe cafea asta romanul, ajuns astăzi naturalist[1] şi social; vine apoi teatruU, din oare au dispărut falşificăriile fără gust a'le rea'littăţii şi întortocheriîe rMioule de fapte şi sentimente. Cea mai în urmă se pare că a rămas poezia, cu toaite că nu în realitate. Ba este însă manifestarea-de sltigur că nu Jalsificată, a sentinuentelor claselor conducătoare. Deşi e atât de săracă în variaţie de sentimente, ea e totuşi bună pentru a dovedi sărăcia de sentimente a claseilor-aare o produc.

In generali, cum am spus, arta a apucat drumul adevărului şi de astă evoluţie ne pare bine, dar dacă

i NaAoralUst era tennfenul folosit tn generali in epoca, aceea pentru realist. *(Qf.* Mfflie, Tnaiain Demetresciu, etc.) (N. R.)

prin asta anta devine revoluţionară nimeni n'are să se plângă, cu atâta mai puţin noi; Anta adevărată e revoluţionară ca şi fizica adevărată, ca şi chimia adevărată. O bucată de vreme soiiul ăsta de antă n'a convenit celor ce se ocupau cu dânsa, cum n'au convenit multă vreme adevărurile ştiinţifice susţinătorilor religiei.

Ştiinţa era falsificată atunci şi aşa a fost şi este încă, câteodată, şi arta.

N'avem nevoie să mergem departe căci avem exemple în ţara noastră. Aşa a fost toată literatura noastră dda 48, reprezentată prin Alecsarudri, Atexandrescu, Bolintineanu, prin Alecsandri mai ales[1].

Să ilniăm o pildă specială, d. e. *Rodica.* RodÂca e fată dje ţăran, frumoasă, sănătoasă, ba încă ş\ cu apucături romantice.

Asta e artă nefalsiificată ? Care să fie pricina pentru care ALecsandri vede aşa pe ţăran? Fiindcă nu voia să-1 vadă ca adevăr. Ori altă pildă: *Ţăranul român,* tot de Alecsandri.

Aici Alecsandri arată cât de mult iubeşte el ţăranul nostru „când joacă ou pletele în vânt", ori când pleacă la vânat cu „durda în spate", ori când ia- în râs pe străini, ori când înjură... Totul e frumos la acest ţăran, viaţa lui e o idilă petrecută sub ochii poetului... Aşa -s în adevăr ? Cine ar îndrăzni s'o susţină !

Astăzi soiul ăsta de literatură a mai dispărut deşi găsim şi astăzi falsificate fenomeneCe sodatfe de artă.

[1] Veai prefaţa, pag. 18.

De aceea protestăm. Evoluția însă se-face mereu nu numai la noi, dar ori şi unde. Toată literatura a trecut prin faza asta. Trecerea se întâmplă în Franța tocmai pe timpul lui Prudhon şi el a concretizat într'un principiu mărginit şi nedrept ceea ce se întâmplă în ochii săi.

El dorea ca arta să fie formă, noi ştim că fatalmente ea e revoluționară, dacă e adevărată.

EMINESCU ŞI LENAU

(Conferinţă ţinută In Aprilie 1893 în cadrul Asodaţiunii generate a studenţilor universitari din Iaşi).

Titlul conferinţei mele poate partea curios ; apropierea între numele marelui poet Eminescu şi între iail unui poet german mal puţin cunoscut, poate părea multora neînţeleasă.

Cu toaite acestea, dacă apropierea e bizară şi nejusrtiifiaaită, nu surit vinovat eu. Asemănairea dintre Eminescu şi Lenau a fost susţinută prin unele reviste literare afie noastre şi tonul trist şi pesimist al poeziilor lor, s'a părut acestor asemănători de profesie un motiv suficient de a susţine că Eminescu e Lenau al României. Această apropiere nedreaptă a servit aperi de suport miciior patimii egoiste şi nesa'feisfacute, care au ajuns până a susţine că Eminescu a falsificat şi tradus pe Lenau. Bine înţeles că nu vom putea discuta decât cea dintâdi părere şi nu pe cea din urmă, şi anume plecând dela aceea ce e adevăralt într'în'va : că şi Eminescu şi Lenau sunt poeţi pesimişti.

Astăzi suferinţa nu se găseşte numai în eroinele de roman; azi ea nu mai este o „alegorie" pentru care trebue să te gândeşti ce lanume forme şi culori să-i dai, pentru a o personifica. N'a lipsit niciodată

din sânui omenirii, dar se pare că timpul nostru e menit s'o simtă şi s'o vadă mai de aproape. Putem azi foarte adeseori să întâlnim fiinţe căror să le putem zice că reprezintă măcar o parte din suferinţa ce-i rezervată genului omenesc întreg. Dar printre milioanele de indivizi ce umblă în jurul nostru, se găsesc mai rar şi de aceia cărora, cu toată dreptatea, să le putem zice că întrupează suferinţele omenirei întregi. Despre doi din aceştia voiu să vorbesc: despre Emitmescu şi Lenau.

Nu anticipez nicio altă apropiere între aceste două figuri, decât aceea că amândouă sunt fii ai suferinţei. Această asemănare nu se poate nega. Ea, însă, nu m'ar fi pultut hotărî să pun alăturea numele lor; asemănarea dintre Eminescu şi Lenau nu poate avea mai mane înt'ndere şi mai adânc înţeles decât asemănarea între oricare alţi doi poeţi pesimişti.. Se putea apropia tot ou atâta drept Eminescu şi Leopardi, Eminescu şi Byron, etc. Intre toţi fruntaşii aceştia ai omenirii, oare suferă, este acelaşi punct de asemănare.

Şi poafte că, din ce în oe, vom găsi de-acum înainte mai mulţi poeţi care să se asemene în durere unii cu alţii şi cu aceşti doi despre care vorbim. Ca se pare că, în veacul nostru, poezia e menită să împrăştie desnădejde în Inimi; se pare că mintea şi Inima poeţilor nu văd pretutlndenea decât ruine şl spasmuri. Ei nu ştiu ce **VOT** sa însemneze ele şi nici n'au curajul să creadă că svârcoMe moderne sunt — cum s'a zis — durerile naşterii, iar nu ale agoniei. De aceea, între marii poeţi moderni, între toţi, este asemănare în privinţa tonului lor.

Daca apropierea între Eminescu şi Lenau s'ar fi întemeiat numai pe această simplă şi adevărata asemănare, nimeni n'ar avea nimic de zis. Dar când din ea se caută arme pentru a sdrobi gloria poetului nostru şi a face din el un simplu negustor, oare a importat în ţara românească sentimente străine oo.onişţilor lui Traian, — atunci oricine trebue să se indigneze. Mi se pare că poate fi ou dreptate apropiată această asemănare tendenţioasă dintre Eminescu şi Lenau cu tendinţa- 'numai arare ori evidentă, de a crede că înitre Vâroiorova şi Mangalia, n'au loc multe mişcări, dureri şi svârcoiiri ale Europei apusene. Este parcă un fel de înţelegere. între oamenii noştri, mai însemnaţi de a crede că societatea românească n'jare nici să sufere, nici să fie sguduită de aceiaşi factori şi în acelaşi chip ca societatea apuseană. Eminescu şi Lenau, amândoi poeţi pesimişti, păreau că fac prea strânsă legătura dintre societatea noastră şi cea apuseană. Poate că li se va fi părut multora lucru de neînţeles, cum să se nască două plante asemănătoare dincolo de Vârciorova şi dincoace. Şi poate, îşi vor fi zis împăcaţi în mintea lor: Eminescu a adus sentimente „exotice" în ţara românească, el nu tfe-a simţit, el ie-a'trecut prirf contrabandă, falsificând şi traducând pe Lenau.

Ideea aceasta, pe care am cercat s'o dau ca pricină a asemănării între Eminescu şi Lenau şi a multor curioase aprecieri asupra influenţei lui Eminescu — deşi absolutamente greşită, e singura cane ar mai merita să fie combătută. De micile porniri egoiste, de micile mizerii şi svârcbliri ale neputincioşilor,—care, în literatură, nu se pot ridica nici două palme dela pământ — de acelea nici nu trebue să ne pierdem vorba. Rămânem dar, la cea dintâi explicare, mai lales că ea a dat naştere la foarte curioase idei asupra influenţei

lui Eminescu. S'au găsit anonimi oare să susțină că influența pesimistă a lui Eminescu a fost mai primejdioasă desvottării noastre decât toate năvălirile barbare venite din Asia, începând deia Goți până la Tătari, iar deia ei încoace, până ia fanarioți incflusiv. Acoastă curiozitate intelectuală a ieşilt din mintea unui Român din Blaj.

. Cum ați putut naşte această straşnică idee despre influența Hui Eminescu? Negreşit că numai din piwaupunerea că caracterul poeziilor lui este ceva ,jexotiic" în țara noastră; că el e contrabandistul unor idei şi sentimente, care dacă ar fi bune pentru: Apus, n'iatu ce căta pe verzie şi mănoasele țărmuri aie Dunării. Va să zică, deodată, ne găsim în fața. unei prohfleme foarte însemnate: prin oe a influențat Eminescu asupra literaturii noastre ? Ce 1-a făcut pe el pesimist ca şi pe poeții cei mari din Apus? Ce legătura tainică este între țara noastră şi Apusull Europei, pentru ca amândouă aceste părți ale lumii să poată da naştere la poeți de acelaşi gen, trist, descurajator, pesimist ?

Aceste chestii n'ar intra de-a-âireptul în cadrul conferinței mele ; pricinile pesimismului în întreaga literatură europeană au fost cercetate deja şi teoria expusă la noi de Gherea ne dă răspuns general pentru asemănarea, în tonul trist, al tuturor poețifor din societatea contemporană. Dacă Eminescu e «pesimist şi dacă şi Lenau e tot pesimist, n'avem decât să ne gândim la pricinile pesimismului în-literatura contemporană pentru oa să înțetegern apropierea dintre ei.

Dar nu aceasta mă interesează. Vreau să arăt că deşi amândoi sunt pesimişti, natura lor psihică, intimă, e absdutamente deosebită. Nurntai neînțelegerea acestei naturi i-a putut apropia. Natura psihică a lui Eminescu a dat prilej rnuttoc aprecieri greşite asupra poetului, şi cred că cea mai curioasă şi totodată •— îndrăsnesc s'o spun — mai greşită apreciere a geniului lui Eminescu, a făout-o luna trecută d. Xenopol îrftr'o coirferioјă puMică. D-sa a contestat că Eminescu e pesimist. Dacă aceasta ar fi adevărat, atunci conferința mea n'ar mai avea ioc: apropierea între Eminescu şi Lenau trebue să cadă dela sine, întrucât unul ta fost pesimist şi aditul optimist. Dar de kleea d-lui Xenopol voiu vorbi mai la vale. Revin la subiectul conferinței.

Dar Lenau e, la noi, un nume prea puțin cunoscut, deşi el este una dintre cele mai atrăgătoare figuri din literatura germană modernă şi oel mai de frunte reprezentant al sentimentului pesimist, care de abia licărise în literatura germană anterioară, în *Werther* al lui Goethe. De aceea nu mă pot opri de a nu vă da câteva date biografice asupra sa.

Numele sub bare e cunoscut, e un pseudo-nume. El se numea Nicolaus Franz Niembsch nobil de Strahlenau, dar, din pricina cenzurii austriace, luă pseudonimul de Nkoflaus Lenau.

S'a născut aproape de tara noasltră, în Ungaria, la Czatad, în 13 August 1802. Tatăl său era un militar desfrânaft, care pare că n'avea altă menire decât a îngrămădi ruşine şi supărare peste soția lui, o femeie sentimentală şi religioasă care a avut mare influeniță asupra caracterului lui Lenau. Din fericire, el muri în curând, ia 1807, lăsând pe Lenau în etate de cinci ani.

Mama sa se îngriji să-i dea o educație aleasă, întreținându-i însă mima totdeauna aplecată spre misticism şi reiigiozitate.

» Această trăsătură s'a păstrat în tot decursul vieţii sate. Şi deşi o neîmblânzită îndoială se prinse, mai târziu, de inima sa, eH îşi aducea totdeauna aminte cu «'prindere „de fericirea adevănat îngerească care-1 cuprinsese, când întâia oară, curat ca un înger, ieşise dela spovedanie".

Această particularitate nu trebue uitată. O vom regăsi în .toată activitatea lui literară» oare aproape în întregimea ei e pornită din această luptă între îndoiala sceptică şi vechea credinţă şi religiozitate sdruncinată. Şt când era în casa de nebuni deta Winnenthal, nenorocitul Lenau avea adeseori viziuni religioase : se visa adeseori în paradis. Aici se întâlni el cu Goeithe, cu care se înţelese foarte bine în limba austriacă. Altădată i se părea că se află strămutat într'o adunare de zei, care de care mai frumoşi şi mai strălucitori; printre ei, spunea el, se simţea zeu şi el,-ba încă nu dintre cei mai mici. Ce idei avea el despre însemnătatea religiei, voiu arăta mai ia vale. Destul că aceasta e trăsătura fundamentală a caracterului său.

Cea dintâi instrucţie o primi pe lângă mama sa, în Pesta. Tot aici învăţă el să cânte din vioară, în oare ajunsese, spun prietenii săi, la cea mai mare perfecţiune. De asemenea era miatis'tru în şuierat. In viaţa lui Lenau, muzica are o mare însemnătate, căci acest poet de o tristeţe şi melancolie atât de adânc înrădăcinată în şuffletul său, care oriunde se., întorcea nu găsea decât prilejuri de descurajare şi durere, nu găsea niciun alt moment liniştit, în toată viaţa sa, decât în muzică. De aceea îmi veţi da voie să vă citez o scrisoare a sa către un cumnat al sau, căruia îi povesteşte^ ce a simţit când auzi la teatru pe *Ftde-Uo* al lui Beethoven. Iată ce-i scria din Karlsruhe: „Nu cunosc pe nimeni în oraşul acesta; ieri întâlnii

.totuşi un suflet cunoscut mie căci se reprezintă *Fidez tio* de Beethoven. Atunci am fost iarăşi cuprins de un vârtej de simţire şi timp de două ceasuri, de sigur, am fost omufl oel mai fericit de pe pământ. Când mă gândesc la astfel de plăceri; îmi piere curajul de a mai cere socoteala soantei mele, căci ea ar putea să-mi pună înainte aceste ceasuri aumnezeeşti şi atunci ar trebui să-mî fie ruşine că le cred prea scump plătite cu un- şir de ceasuri grele şi supărătoare. Şd acum vibrează fiinţa mea de atâta muzica sublimă. Fnalte, tu o cunoşti. Şi ipe tine spiritul lui Bieefthoven te-a mânat ca o furtună pe mişcatele valuri ale cântecului; pe dinaintea unor stânci sălbatice şi înalte, pe dinaintea unor pădurii întunecoase, pe dinaintea unor înffc>-rătoare boite de închisoare, tot mai iute, tot mai furtunatic, până când furtuna se topi într'o mare râzătoare de veselie şi nesfârşită iubire".

Ce fel mâmuia, ol singur vioara, neo spune un prieten al său, August Smidt. Ducându-se odată la el acasă, Lemiau îl rugă să-i cânte nişte cântece naţionale ungureşti. Smidt se supuse şi Lenau, şezând cu capul între mâini pe speteaza umiui scaun, asculta pierdut Deodată se sculă, îi ia fără nicio vorbă vioara din mână şi începe a cânta. „Nu voi uita niciodată acest moment, zice Smidt. Căzut pe un scaUn, ascultam sunetele 'magice ce răsunau din întunerecuj nopţii (căci deja înoptase), aşa de fermecătoare şi pe Hângă aslta aşa de triste şi mişcătoare. Un spirit profetic se coborîse pe cântăreţ şi anima cântecul său. Soarta lui propriii şi a poporufkii său, care stătea pe atunci adânc ascunsă în Viitor, o zugrăvea el în sunete, era un tablou ce-ţi cuprindea sufletul cu o putere neînfrântă şi-ţi umplea inima de un dureros sentiment. Nu ştiu câtă vreme a cântat, dar deodată sune-

tele amorţiră : se făcu *o* tăcere de mormânt... M'am dus până la uşă, şi fără să ştiu, ieşii pe stradă, cu obrazul plim de lăcrăma".

încă o trăsătură caracteristică a lui Lenau e dorul de călătorie. Mai toată viaţa lui a călătorit diiitr'un oraş în altul. A cutreierat mai toate universităţile Germaniei şi ale Austriei. învăţa câtva timp lai Viena şi, deodată, îi venea gust să se ducă la Heiidelbarg ; apoi la Pesta, la Pressburg; se lăsa pe învăţătură şi venea la Tokay, la Baden, la Salzburg. Acest neastâmpăr se arătă de timpuriu la el. Când era în vârâtă abea de 13 ani, împreună cu un coleg al său plecă în America. Dela Pesta la Salzburg erau să moară de foame şi au fost expediaţi de acolo 'înapoi, pentrucă n'aveau hârtii în regulă. Visul lui de a se duce în America s'a realizat mai târziu. Pe la 1832 se duse în America. Ce căta el acolo o ştim perfect din scrisorile lui. Căta să scape de o melancolie, de oare adeseoni se plângea, de acel sentiment vag şi apăsător, pe care îl numea el cu un cuvânt din Homer autpiutXaţ (amfimelas). Şi credea că se va apară această schimbare prin influenţa naiburii mai puternice a Americii; voia să se cutitiveze.

Dar cât de mult se înşelă şi cât de tare îi displăcură Americanii! Şi de unde îşi făgăduia sa rămână măcar cinci ani în America, s'a întors înapoi după un an şi cevia. Nu mai putea răbda! „Frate, scria el cumnatului sau, aceşti Americani sunt nişte suflete de neguţători ce miroase până la cer. Sunt morţi pentru orice viaţa spirituală; morţi ţapent. Are dreptate privighetoarea că nu vine la aceşti mizerabili. Mi se pare că are adâncă însemnare faptul că în America nu sunt privighetori. Mi se pare ţin fel de blestem poetic

Numai glasul Niagarei predică acestor nemernici că sunt zei şi mai mari decât cei bătuţi în monetărie...*'

In Iunie al anului 1833, se întoarse iarăşi în Germania. O ultimă trăsătură în viiaţa lui voiu să mai pomenesc: amorii. Judecând după poeziile tui, Lenau n'a prea simţit amorul. A avut înflăcărări mai întotdeauna trecătoare. Singură numai Sofia Loewenthal avu mai mare influenţă asupra lui. Ea era sora unui prieten afi său, Friz KHeyfle, fitil unui consilier regal din Viena. O văzu întâia oară ducându-se să prepaire pe fratele ei la matemaftică. Toată corespondenţa lui cea mai intimă e cu această Sofie. O afltă femeie oare îi inspira iarăşi dragoste e Mania Behrends, pe care o întâlni la Baden. Ea era fiica unui primar din Frankfurt. De data aceasta el voia să se însoare; se simţea desgustat de viaţa singuratică, veşnic melancolică şi tristă. începu să-şf facă mari iluzii de această căsătorie, se îngrijea să-şi asigure, vânzând operele salle unui librar, o avere 20.000 florini. Devenise de o veselie care surprindea pe prietenii săi. Dar visul lui nu s*ia putut îndeplini. Atacurile nervoase, ipohondria, meftancoHia încep să se înrăutăţească. E cuprins de un neastâmpăr febril umblând neîncetat pe la Frankfurit; este luat de o prietenă a lui, Emilia Reinbek în casa ei. Boala se înteţeşte. încercări de sinucidere se îndesesc. Dela Reânibek e dus Ia Winnentnal şi de aiici, apoi, la casa de nebuni din Viena unde'şi muri în anul 1850, la 22 August, după ce suferise vreo şase ani, dela 1844-1850.

Acesta-i, onooaft auditoriu, poetul care, în literatura germană, e cel mai de frunte reprezentant al pesimismului, in această privinţa nu ştiu să se fi ridicat

vreo contestaţie. Intre **e&** şi -între Eminescu s'a, găsit de către urai o mare asemănare, iar de către alţii s'a susţinut că Eminescu numai a tradus pe Lenau. Aceste aprecieri se întemeiază pe nepriceperea totală a geniului acestor poeţi. Accentele jalnice şi melancolice, descurajările doborîtoare ce se întâlnesc în operele lor, nu provin din aceleaşi pricini; ele nu ies din naturi poetice de aceiaşi gen. Suferinţa omenească nu-i numai de un singur fel;, dar modul cum minţea şî inima omenească reacţionează faţă cu dânsa fiind mai restrâns, evident că din pricini de durere deosebite, pot să iasă accente jalnice asemănătoare. Dar nu aceste accente ne dau dreptul a asemăna pe doi poeţi ci numai răspicarea naturii intime a sentimentelor noetului, înţelegerea pricinilor care-1 fac să sufere. Eî bîne. aoeke pricini sunt cu totul deosebite la aceşti poeţi. Natura lor int'mă trebue căutată şi bine înţeleasă pentru a putea s?.-i înţelegem şi să-1 asemănăm. Natura intimă şi caracterul generai! al poeziilor îui Eminescu sunt cu adâncime studiate în minunatul art'cofl asupra poetului, scris de Gherea Nu s'ar putea nimic adaogă asupra lui Eminescu, pe lângă . profundele observaţiura ale criticului. De aceea, despre Eminescu nu voiu avea multe de spus în conferinţă ; îl iau aşa cum e studiat de Gherea si voiu cala să compar cu dânsul pe Lenau iaşa cum îl voiu

puttea înţelege din operete Iul.

Amândoi sunt poeţi îiiricî: Eminescu, în înţelesul adevărat al cuvântului, iar Lenau ceva mai ascuns. Nu-i vorbă, are şî el poezii lirice, dar natura lui poetica se poate vedeia mac bine d'n operele pe care, după formă, nu le-aim putea numi lirice. H are patru opertî mai mari: *Faust* căreia îi zîce eî poemă, un fel de amestecătură de poemă dramatică şi lirică; *Savona-*

rota, care-i poemă apică, *Atbigensii,* de asemenea şi *Don Juan,* pe care o numeşte el însuşi poemă dramatică. Din aceste poeme mari şi nu din poeziile mici lirice, îl putem înţelege mad bine pe Lenau- De aceea voiu analiza numad aceste poeme, trecând peste poeziile lirice mici pentrucă mă lovesc mai ales de o piedică: neputinţa de a le reda pe româneşte. Traduse în româneşte ele îşi pierd tot farmecul. Voiu vorbi aşa dar numai de poemele lui. Nu voiu insista mult asupra lor, pentrucă cadrul conferinţei nu-mi permite aceasta, şi nici nu voiu insista deopotrivă asupra tuturor.

Cea dintâi poemă a ilui Lemau e *Faust* pe care o sfârşi pe la 1835 şi o şi publică, la 1836, în Stuttgart. *Faust* era un subiect ajuns deja celebru prin geniul lui Goethe, care publicase vestita dui dramă la 1796. Personalitatea lui Lenau îi dădu, însă, o nouă formă şi un nou înţeles decât cel pe oare îl avea la Goethe. O asemănare între aceste două opere ne va îniesni înţelegerea personalităţii lui Lenau.

Faust al lui Goethe e personificarea nemărginitului dor de a pătrunde în toate tainele naturii. El a studiat toate domeniile ştiinţei, dar n'a găsit liniştea sufletească, n'a găsit încă izvorul care să-i astâmpere nemărginita lui sete de a şti. *Faust* al lui Goethe este emul de ştiinţă în toată puterea cuvântului; el e convins că mintea omenească e datoare să pătrundă în toate tainele naturii. Pentru (aceasta ell munceşte, zi şi poapte, cufundat în cercetări, cearcă toate cărările ştiinţei, cearcă chiar şi magia şi evocă la el spirifte care nu vin decât săi i, în râs, strigându-i că nu poate înţelege lumea de peste simţuri: „Tu semeni cu spiritul pe oare-1 înţelegi, nu cu mine!" După' muncă neîntreruptă, şi cercetări minuţioase. Faust

văzând că n'ajunge la niciun rezultat, se hotăreşte să se facă numai spirit, să se ucidă. Deja atinsese de buze paharul cu otravă, când dintr'o biserică ele alături auzi clopote de înviere şi imune... „Hristos a înviat !" Aceste vorbe îi «amintesc anii fericiţi în care mulţumit cu credinţa, ţinea adormit sub valul ei spiritul veşnic cercetător şi veşnic nemulţumit. Începe a dori credinţa pierdută, cearcă s'o reînvie, dar nu mai era cu putinţă. In aceste momente i se prezintă Mefistofeles, oare-i făgădueşte să-1 împace cu viaţa, să-1 facă fericit pe lumea aceasta, să-i alunge diirKsufleţ germenele îndoielii. Mefistofeles cerea numai ca după moarte Faust să-i dea lui sufletul său.

„Când voiu putea zice unei olipe: rămâi la mine, eşti atât de frumoasă! atunci poţi să mă legi cu lanţurile tale, atunci pot să pier". Aceasta era condiţia.

Mefistofeles se pune pe treabă şi cată să facă plăcută lui Faust viaţa pământească. Dar nici petrecerea din pivniţa luii Auerbach, nici cea din pivniţa vrăjitoarelor, nici oricare altă orgie şi frecare nu-1 desfătează. Atunci Mefistofeles îi scoate înainte adoratul chip al copilei Gretchen. Faust se aprinde de iubirea ei. El începe a se simţi aproape de starea când putea să zică clipei: O! rămâi la mine, eşti atât de frumoasă!... Mefistofeles era însă, - „spiritul care neagă veşnic" şi de aceea schimbă iubirea ideaâă, sinceră, a lui Faust, întir'o dorinţă senzuală. Fericirea lui Faust şi a Margaretei dispare. Pe zi ce merge se îngrămădesc dureri pe capul ei: mama ei moare din pricina unei băuturi otrăvitoare, pe care i-o dă Margareta după sfatul lui Faust; fratele ei, Valentin, moare. De durere Gretchen se duce într'o domă şi îngenunchind înaintea icoanei maicii domnului, se roagă de ajutor. La suflările spiritului rău, Gretchen îşi pierde mintiile, îşi ucide copilul şi e pusă la îttchisoare. Cu 'toată viaţa sgomotoasă ce Metfistofetes aprinsese în jurufl lui Faust, acesta află de nenorocirile Margaretei şi voieşte s'o scape, însă deja ea scăpase, căci o "voce din cer se auzi: ea< s'a mântufit! Astfel se termină partea întâia din *Faust.* In a doua, contracţii dintre' Mefistofeles şi Faust se continua. Mefistofeles duce pe Faust fntr'un imperiu mare şt putred de corupţie; ei ajung acolo oameni mari. Dar se desgustează şi, de această viaţă şi Mefistofeles strămută pe Faust în vechea lume greacă. Acolo Faust se căsătoreşte cu Elena, vestita soţie a Iui Menelaş. Dar se satură şi de aoaastă lume. şi de aicea înainte Faust devine om practic: fundează colonii, lucrează pentru binele aproapelui şi aicea, în fine, găseşte el dorita IUSI linişte. Şi tocmai când deschide gura sa zică : rămâi la mine, dipă, eşti atât de frumoasă, Faust moare. Iată pe scurt caracteristica lui *Faust* al lui Goethe. Cât de departe e de dânsul *Faust* al lui Lenau 1 Goethe reprezintă în *Faust* al său omenirea cu dorul ei nestins de a şti. In *Faust* al său, Lenau . se reprezintă pe sine însuşi şi anume, pe omu] crescut adânc în credinţele catolice pentru care nu-i nicio îndreptăţire ca mintea să se avânte după problemele naturii; pe omul care n'a ieşit niciodată din fasete credinţei, sau, dacă a ieşit, n'a făcut nimic pentru a o înlocui cu adevărurile ştiinţei. Pe când Faust al Iui Goethe încheie contractuU său cu Mefistofeles numai după ce ou mintea Iul omenească străbătuse totul, întrucât se poarte străbate, fără să găsească adevărul veşnic, pe Faust a lui Lenau, dela început îl şi vedem descurajat. Chiar în al doilea cântec al poemei. intitulat „Vizita", care se petrece în sala de anatomie, Faust zice elevului său Wagner; „Pe tine poate să

te facă f-ericit ştiinţa cea adâncă, că mortul acesta când era viu, a vârît mâncarea pe gură şi că a rupt-o cu dinţii. Penitru fericirea ta, e adevărat că stomacul e făcut pentru mistuire şi că, în pomenita împrejuraîe, picura din mai fierea şi că sucurile curgeau prin vine... Dar toată ştiinţa nu poate astâmpăra nici cea mai mică îndoială..." Dar ce făcuse scepticul acesta până acuma? Ce taine ale naturii răscolise? Nimica şi totuşi vorbeşte cu dispreţ de ştiinţă. Nici Lenau nu făcuse tocmai mult în sensul acesta; dela început a fost sceptic şi a tânjit după pierderea credinţei. Tot aşa e şi Faust al său. Fără să-1 vedem că în adevăr cercetează şi scrutează natura, fără să-1 vedem măcar un moment cu iluzia că mintea omenească ar putea pătrunde misterele naturii — îl vedem chiar în pagina doua a poemei un sceptic care-şi bate joc de toată ştiinţa, omenească.

, teşind apoi la preumblare înttr'o pădure seculară, eil fintâilmeşte un călugăr. Aicea ne-iam aştepta ca Faust să fie batjocoritor, să râdă cu dispreţ de credinţa, neîntemeiată pe nimic, a călugărului. Dar acest Faust care-şi dă rraai muflit aere de om învăţat şi scept c, se joacă şi aicea de-a scepticul şi batjocoritorul. Când călugărul îi spune să nu întrebe despre misterele naturii pe creaturi, ci pe creatorul lor, căci, „numai prin puterea lui proprie îl poţi cugeta", Faust îi răspunde: ..Eu vreau să păşesc în faţa lui; pe mine nu mă poate face fericit decât o ştiinţă oare-i a mea şi care-i despărţită de a sa. Vreau să mă simt în veci neatârnat". Şi cu toate acestea, când imedilat după călugăr, apare Meîls^ofeîes, acesta îl. găseşte cu „Biblia" în mână ! Faust afl lui Goethe niciodată nu s'a adăpat din Biblie înainte de ia se fi dat lui Mefistofeîes. Pe Faust aî Iui Lenau, pe Faust care voia să scape de scepti-

cism, Mefistofeîes îl găseşte cu Biblia în mână! Ce fel de Faust este acesta? Intr'însul nu dominează niai niciodată dorul de ştiinţă, deşi aşa se lăudase fastă de că'lugăr. In tot lungul poemei, Faust aii lui Lenau plânge după credinţa pierdută; n'are mai niciun moment, în care să nu-şi mai aducă aminte că a schimbat credinţa pe ştiinţă şi să fie convins că a făcut un schimb greşit.

Aşa, după ce era deja de demult în puterea tui Mefistofelies, rătăcind într'o noapte pe câmpi, întâlneşte un oortegi/u oe- serba pe sfântul Ioan : copii cu coroane în mâini, fete ou văluri de călugăriţe, bătrâni, etc. Când cortegiu:! acesta de pioşi „a căror fericire c invidia el amar" se trecu, când ultima zare a făcliilor dispăru în întunerec, Faust „îşji plecă fruntea pe coama calului şi-1 plânge pe gât cu lacrimi calde, cu atâta amărăciune, cum nu mai plânsese el niciodată".

Şi aşa-i Faust în toată poema.. El e într'o luptă veşnică între credinţă şi îndoială, niciodată nu se împacă cu Mefistofeîes pe oare veşnic îl blesteamă „că 1-a tras în grozava lui întunecime din sfinţenia nevinovăţiei sale". Şi cu toate acestea,, el singur chemase pe Mefistofeîes; el singur aruncase Biblia în foc!

Cum deci ne apare Faust al Iui Lenau ? Sau mai bine încă, cum ne apare Lenau în *Faust* al său ? Ca un om oare plânge amar după pierderea vechii lui credinţe. Dacă e aşa, atunci, oriunde ar fi, orice ar face^ ei, Faust va fi nemulţumit. E imposibil să-şi poată ea închipui vreo situaţie, vreo lume, vreun timp în oare să poată zice clipei: O, rămâi la mine ! Faust al lui Lenau nu va putea găsi scăpare decât în moarte; pentru dânsul,viaţa, sub toate formeile ei, e o povara. In cântecul întîtuuait „0 convorbire în pădure", Faust zice către Mefistofeîes:

„îmi voiu apăra cu tărie eul meu, mulțumit de mine însumi şi neclintit; nesupus şi .neascultând de nime: în mine însumi îmi voiu căita cărarea". Şi avea toată dreptatea să zică aşa. Durerea Jui era în sine însuşi; cu sine însuşi trebuia el daci să se împace. Fiind aşa, fireşte că Faust al .lui Lenau nu-şi poate sfârşi viața cum şi-a sfârşit-o Faust al iui Goethe: muncind pentru binele aproapelui său. Şi nici n'a sfârşit aşa. El se sinucide pe mrailul mării. Aceasta este consecvența logică a nemulțumirii salîe. Murind, el se judecă astfeS:

„Câtă vreme va arde pe pământ o sărutare care să nu scânteie prin sufletul meu, câtă vreme va răsuna pe pământ o durere care să nu roadă inima mea, cât timp nu sunt eu atotputernic, mal bine să mor. Ha ! cum răsună marea, ridicându-şi valurile către oer şi cum răsună în tine, inima mea! Simțesc că e în inima mea şi impulsul, acelaşi,, oare ridică vaLurile mării către cer: dorul de a pieri. Suflă furtună, suflă şi în mersul tău puternic târăşte cu tine steaua cea mai înaltă, viermele cel mai mic, în sfârşit pe noi toți:.."

Iată la ce cugetări ajunsese Faust al lui Lenau, după ce văzuse viața mai sub toate fețele ei! Dorința de a pieri cu toții, aceasta era cea din urmă învățătură ce căpătase el, din schimbările prin oare trecuse.

Aceasta, de sigur, e cea mai firească consecventă a pesimismului de genul lui Ijenau. Căci din moment ce sunt convins că viața în sine e nenorocire, evident că dorința cea mai 'intimă ar fi pieîrea vieței în general, adică Nirvana budiştitor. Aşa apare Leniau din *Faust* al său şi aşa va fi el, întocmai cum a fost Faust al său. *Faust* pare a fi fost programul întregii activități a lui Lenau. Căci întocmai cum Faust trăieşte într'o luptă necurmată între credință şi în-

doială, întocmai aşa ne va apare Lenau în celelia&fe opere ale salîe. Când a scris .opera sa următoare — *Suvonarola* — el era sub piuterea credinței, când scrie *Albigensii* era sub stăpânirea îndoielii. De aceea am insistat mai mult asupra lui *Faust* şi voiu insista mai puțin asupra lui *Savonarota* şi *Albigensii,* căci ele nu dau nimic nou pentru caracterizare» lui Lenau.

Am spus că scriind *Savonarota* Lenau era iarăşi în puterea credinței sate. De aceea din această poemă, respiră spiritul de intoleranță cel mai sălbatic, mai neîmpăcat; nu se poate închipui o operă în care să se apoteozeze mai mult credința religioasă. Eroul acestei poeme pubiicate în anul 1837, e călugărul florentin Girolamo Saivonaroila care, la 1498, se răscuiă împotriva vestituSui papă Alexandru al VMea, Borgia. Ce gândea pe vremea aceea Lenau asupra religiei o ştim din scrisorile prietenilor săi. El era convins că civilizația a rătăcit şi turburat constSința omenească; că acestei turburări i se datoreşte nemulțumirea, corupțiunea, scepticismul general.

El visa o nouă .nelriigie, mai pură şi mai măreață decât catolicismul, care să iiniiştească omenirea. Pentru aceasta Lenau nu se sfia să creadă, ca o parte a civilizației trebueşte distrusă. De aceea eroul poemei, priorul Savonarota, îşi bafte joc nu atâta de corupția tiranului Florenței, Lorenzo, ci mai ales de activitatea lui civiliizatoare, de sârguința cu care cată vechite monumenite ale Greciei antice, vechiUe obiecte de artă. Şi acest neîmpăcat erou al goanei împotriva civilizației lipsite de credință, are toată admirația lui Lenau. Poate n'a descris el eu mai mare dragoste pe un alt erou, cum 1-a descris şi cum îl admiră pe Savonarola. Luptei» oratorice ale lui Sav^narplu cu

delegatul papei, Mariane,, sunt praducțiuni ne mâi întrecute. Şi în toate, Giroftamo predică întărirea credinţei, căreia îi dă o însemnătate colosală pentru viaţa omenească. Suîndoi-se pe amvonul bisericii San-Marco, ca să răspundă Ini Mariano, Savonarola, după ce-şi bate joc de strălucirea papei şi de prefăcuta lui reiigiiozitate, zice despre credinţă:„Dacă credinţa ţi-a căzut din suflet ca o foaie veştedă, poţi să mergi, oriunde, săracule; cere mângâiere în .artă şi în înţelepciune, bea vin.du-te în pădure şi ladnwră trandafirii şi privighetorile: ele nu-ţi vor da nici p alinare plângerilor tale; nici o rază nu va mai împăca prăpastiacea neagră, ele n'au nimic pentru desnădejdea ta, şi fnfiorâriidu-te cazi în mormânt". Nu mai amintesc peripeţiile prin care trece Savonarola, destui numai că poate, din cât a scris Lenau, ndciun erou n'a captivat mai mult admiraţia lui, decât acesta. Şi cu toate acestea, după cinci ani, Lenau publică o altă poemă, cu totul de alt gen, cu totul de alt spirit insuflată. Neîmpăcata luptă între credinţă şi îndoială îl frământă neîncetat şi când la 1842 publică a treia poemă, *Âtbigensii,* el era iarăşi sub puterea îndoielii. Ce bruscă trecere delia o credinţă atât de înfierbântată şi intolerantă, la îndoială atât de batjocoritoare şi sceptică, cum reiese din *Âtbigensii t*

Alibigensii au fost o sectă, religioasă din Sudul Franţei, de prin veacul .al XlV-ilea, pe care papa Inocenţiu al III-lea o stârpi cu cea mai mare cruzime; ei reprezintă, prin urinare, o răscoală împotriva religiei. De astădată, această răscoală împotriva credinţei stabilite are toată simpatia lui Lenau şi anume, nu atâta simpatie pentrucă Alfoigensii s'au răsculat împotriva credinţei stabiMte, cât mai ales

pentrucă au îndrăsneala de a judeca în mod pr^prioA fn materie religioasă. *Albigensil* este o poemă în carsft Lenau se arată sprijinitorul înfocat al (libertăţii de corn' ştiinţă. Până aicea încă nu e nicio contrazicere furi"' damentală, între' *Savonarola* şi *Âtbigensii:* Firul pe care s'a condus sie poate găsi, căci dacă era convins când a publicat *Savonarola,* că transformarea şi 11--iiştea conştiinţei omeneşti se va face prin credinţa, evident că ar fi trebuit să lase fiecărui om (libertatea de a-şi alege credinţa cea mai linlişţitoare. Dar n'a făcut acest lucru în *Savonarola.* Acolo el pare convins că credinţa cea mai bună e oatolicismul purificat. Această urmare logică a concepţiei llui religioase se va fi impus spiritului său numai după oe a publicat pe *Savonarola.* Dar ea ÎI ducea tocmai ila ce 1-a dus fn *Âtbigensii,* la îndoială. Căci dacă orice om îşi găseşte o credinţă liniştitoare propoe lui, atunci vor tf atâtea credinţi câţi oameni şi deci nu va fi o credinţă generală, o credinţă în faţa căreia isă nu se poată JriälJţa îndoiala, lată cum, pe 'oale logică,. Lenau a fost adus dela *Savonarola* Ia *Âtbigensii,* adică în doua direcţii (tocmai opuse. Aieeastă trecere se împlinise în 1842, când Lenau era iarăşi sub puterea îndoielii. Şi câod unul dintre prietenii săi observă că *Âtbigensii* n'are un erou, în jurul căruia să se concentreze toată acţiunea, Lenau îi răspunse : „Ba da ! are un erou, şi acela-i *îndoiala/"* Aceiaşi lucru îl spuse şi într'o scrisoare către un prieten. Acest erou apare în două cântece ale poemei: în „Câmpul de luptă" şi îh „Alfar", In amândouă e vorba despre scepticul Alfar. Acesta-i un sceptic în toată putterea cuvântului; el nlici nu se îngrijeşte, nici -nu ss întristează de ce se petrece în jurul sau. El

privea cu deopotrivă de rmilt dâispreț amândouă armatale luptându-se pentru credința lor: armatele papei şi ale Albigensitor. Iată eroul autorului luî *Savonarola!* Privind un câmp de morți oare căzuseră în lupta,,41i^^se întreabă: „Pentru care chestii cărora nu li -se poate da răspuns, au pierit ei ? In puterea aud sită soarta lor? Că dumnezeu nu se îngrijeşte de lume, ne-o arată acest amestec mort a două armate, în oare căzu fiecare în închipuirea unei datorii de creştin. Durarva oare această închipuire până la nesfârşit, până când nu va mai fi nimic de distrus ?"

/^-—$i în cântecul „Alfar" eroul acesta zice: „Când îi aud cum vorbesc de dumnezeu şi de luiptelle lor de credință, când văd cum rătăcirea şi ura sfâşie lumea, când văd cum se luptă fabulele şi poveştile, o! atunci un desgust spăimântător îmi sfâşie inima".

Acesta-i eroul poemei, căci n'avem niciun motiv să credem că n'ar fi el, deşi apare numai în două cântece; pe câtă vreme ne-o spune însuşi poetul Aceea ce în *Savonarola* era erou: judecă religia creştină purificată, religia în numele căreia el dorea nimicirea civilizației măcar în parte, nu mai este acum considerat ca ceva absolut. E ceva de care ne putem îndoi .pentrucă Albigensii s'au abătut de9a ea, de aceea au căpătat admirația lui Lenau.

Ne mai rămâne să analizăm cea din urmă poemă a lui Lenau: *Don Juan.* Pe ia 1844, el lucra la dâinsa, dar n"avu vreme s'o sfârşească căci dela 1846 se îmbolnăvi- De aceea poema a fost publicată după moartea poetului, în 1851. Asupra acestei poeme voiu insista ceva mai mult, pentrucă ea pare,o

excepție în activitatea litarairă şi caracterul geniului lui Lenau.

Dan Juan, ştim cu toții, ce însemnează. Când ne gândim ce varietate de subiecte tratează Lenau, ni se pare că e imposibil a afla ce e caracteristic tuturora. Şi cu 'toate acestea nu-i aşa. Don Juan se p?™* ™ lfr Pbir f15 fie tocmai •^p""«n]. ^ r r - " ^ ^ Pe când acesta cerceta mereu lucrurile naturii în adâncul lor, pe când el aspira să cunoască ceva deasupra naturii, Don Juan, aşa cum îl cunoaştem, e un om care nu vrea să ştie decât de plăcerile naturii, el nu vrea să urmărească în natură decât propriile lui plăceri. Şi cu toate acestea, dacă îjntre Faust şi Don Juan e greu să se găsească vreo legătură, între *Faust* al 'lui Lenau şi *Don Juan* al său, legătura e mai uşor de găsit.

Demult s'a observat că în *Faust* al lui Lenau, lipseşte Margareta, lipseşte adică partea sensuală dintre formele vieții cu care Mefistofeles voia să împace pe Faust. Faust al lui Lenau nu gustase aceasta parte a vieții: amorul cel sublim de care se aprinde Faust al lui Goethe, este, pentru Faust al lui Lenau o simplă înflăcărare trecătoare pentru prințesa Maria, căreia i-a desemnat portretul, Jş^atăta-^ deci ceV-a Uaflao'lerulu'i IlUi Faust, iei nu avea drept să ziică că cunoscuse viața sub toate fețele ei.

încât după *Faust* al său, şe putea prevede că pesimistul Lenau are să scrie o aîfta poemă în - care să arate că nici amorul nu-i poate aîunga descurajarea. Şi am mai fi aşteptat în o alltă poemă în care să arate că nici naftura nu-tf scapă de melancolie.

Atunci s'ar fi încheiat toată activitatea lui Lenau şi după ce î-am fi citit toate operele, am fi zis: Lenau

nu mai'putea trăi, el mu vedea nicăieri în viață mulțumirea și liniștea.

; Dar boala noi 1-a lăsat să se camplecteze: a apucat sa scrie poema, în care sufrtt vederile lui asupra dragostei ; aceea asupra naturii însă n'a scris*). *Don *uan* e poema în care Lenau ni se descrie în rela'tiuriile sale cu dragostea. Iată care-i legătura dintre *^aust* al **lU**'i Lenau și *Don Juan* al său.

Când scrisese despre Don Juan, Lenau era om în vârstă ; viața de familie pe cane o urîse, începuse a-i plăcea, și ați văzut ce interes febril a pus el urmărind să ia în căsătorie pe Măria Behrends. Caracterul lui părea că se înseninase. Dar aceasta nu era decât liniștea înfiorătoare care precede o catastrofă. Se părea că e mulțumM, dar nu era în realitate. Desgustul de viață nu-1 părăsise, el rămase totaiupcpAcas. Tot așa e și Don Juan al său. In tradițiunile romanice în care s'a născut, Don Juan este un sensualist extrem. Singura lui dorință e de a înșela pe femei. Bl ajunse sinteza tuturor capacităților unui om de societate- El întrunea într'înisul: frumusețe, figura, geniu, spirit, forță, curaj, dar fot rămânea un sensualist extrem care nu se căiește niciodaltă de aceea ce face. Cu toate acestea, Lenau a putut face din Don Juan un subiect pesimist ca și Faust și Ahasverus[1]- Aici e originalitatea lui: cum a putui el face din Don Juan un subiect pesimist? Pentru ca să vedem aceasta, trebue să analizăm poema. Am spus că în tradițiunea romanică și în poemele altor poeți care au tratat subiectul acesta, Don Juan e un sensualist

i Ahasverus — personaj legendar cunoscut sub numele de „JMOWl rătAcitor" (N. R.)

decis. El nu se schimbă până ia sfârșitul vieții, căci n'are ce să-și impute. Acesta-i caracterul lui. La Le**nai*** nu-1 mai are. Don Juan al lui Lanau mai în totdeauna se căiește de ce face.; el pare că lucreazăf fără voie, căci niciodată nu-i mulțumit de ce face] Aceasta-i nota otriginallă pe oare io dă Lenau. Iată pe scurt subiectul poemei: \

Ea începe cu o convorbire între Don Diego, fratele lui Don Juan, și între acesta. Don Diego oață sM abată dela viața iui de desfrâu, însă Don Juam se ține tare. Râde când fratele său îi aduce aminte de cealaltă viață, căci e-convins că, cu cea din urmă a tui suflare* piere pentru totdeauna și,odată cu el piere și lumea pentru dânsul. Până aici el își păstrează ' caracterul de sensualist decis. După aceasta, poetul descrie o farsă, pe care Don Juan împreună cu Don MarceHo o face unor călugări, într'o mănăstire. Ei erau însoțiți de 12 fete oare erau îmbrăcate în haine de paji, care descopărindu-se călugărilor, provoacă o orgie în mănăstire. Priorul mănăstirii; înfuriat de aceasta, îi dă foc. Și acuma Don Juan se căiește. El zice către Maroeflo : „Tare nu mi-i La îndemână tăcerea pădurii; șopotul ei pare că-imi spiune printre ramuri: ce faptă rea ! Vreau să fug de aicea". Vitfța iliui sensuală se continuă. Se întâlnește în grădina contejui Prospero cu Măria, pe care tatăl ei voia s'o mărite după un principe bătrân. Lnttr^un ba! mascat se întâlnește cu Dona Clara.

Dar o durere ascunsă îi roade (inima. Omul acesta oare pare că nu caută decât placarea sensuală, e consumat de o patimă eterică, ideală, de iubifea către Anna. Pe Anna poetul n'o introduce Hn poemă. Ea uteprezinta în Don Juan un fond prim, care nu se

poate satisface, un desgust veşnic de modul lui d? trăim- foi corpul lui. Don Juan allui Lenau, sunt două suflete înltre oare este o 'luptă. In toarte acțiunile salle, în toate pornirile lui sensualiste, Don Juan se simte controlat dle eeallafită parte psiïhică a lui, de dorința de a gusta iubirea adevărată. Această despărțire în sufletul lud'. Don Juan e nota caracteristică pe care i-o dă Lenau. La judecata lui, deci, nu vom putea niciun ' moment să credem că avem de a face cu un sensualist pur, ci ou un om adânc întristat, cu un om care simte cu durere pe ce drum merga, şi pe care ar trebui să meargă; dar aceasta rai-i este cu putință. Astfel înțeles, *Don Juan* al Iui Lenau e o operă pesimistă, intră foarte bine în oadniele celorfallte opere ale sale.. De aceea şi tonul poemei e mai mult trist. Don Juan e veşnic gata de moarte şi veşnic pradă melancoliei. Dar viața lui sensuală se continuă. Seduce pe IsabeUa. dându-se drept bărbatul ei, Don Antonio- Acesta i^a jura* răzbunare şi într'o pădure se întâlnesc amândoi. Cu cea mai mare răceală Don Juan priveşte moartea în Față. Şi când gContele lui Don Antonio nuni atinge, el ziioe ou dispreț: „trecând pe la ureche-mi, tena şuierat!". Acest dispreț 'de moarte nu-i prefăcut, pentrucă Don Juan nu-i mulțumit de cum trăieşte şi în viața lui, care ni se pare nouă destrăbălată, el găseşte deseori pricini de durere. Are obiceiul să se plimbe pirin oimitâruri, căci acolo „bea câte un pahar din fiorii morții". Plimbându-se prin acest cimitliir, i se pare că coioana funebră de pe mormântul lui Don Antonio — pe care-1 ucisese — i-a făout semn. Şi deşi el este sigur că morții sunt morți, că dorjnța săpaftă pe monument, de.a pedepsi dumnezeu'pe omorîtorul lui Don Antonio, e mincinoasă — schimbarea lud Don Juan devine din ce în ce mai vizibilă. ***FAcăsnd*** o ultimă orgie, el se. simte desgusttiat: „Sunt deja putred" ziicea el eu întristare, tovarăşului său Marcello. In looul spiritului lui Don Antonio, pe catre-l aştepta, se , iveşte fiul acestuia, Don Pedro, ca răzbunător. Don Juan se Iasă să fie ucis căoi zice: „Duşmanul mi-i în mâini, dar şi aceasta mă plictiseşte ca şi viața întreagă". Aşa se termină poema.

„Don Juan al meu, zice Lenau însuşi, nu trebue să fie «un om sângeros oare veşnic umblă după femei. Intr'însul este dorința de a găsi o femeie, care să Sie genul femeiesc încarnat... Penitrucă umblând dela una la atta, rau găseşte acest tip, la urma urmei se des.' curajează şiH ia dracul..." Aşa a fost si Lenau în privința amorului.

Iată, onorat auditoriu cum ne apare Lenau din poemele iui mari, şi întocmai aşa este el şi în poeziile mai micit, pe oare nu le putem analiza. Ați văzut că avem de a face cu un poet care-i pesimist în -toată puterea cuvântului. De nicio parte a vieții, nu se sâmte atras, ba încă i se pare singura adevărată deslegare a acestor oorutradicțiuni fundamentale, moartea Melancolia şi descurajarea lui încep cum am văzu în *Faust,* sub forma unei necurmate lupte între ere dința şi îndoială. Sub impulsul acestei lupte scrie e *Faust, Âtbigensii* şi *Savonarola. Don Juan* nH des veli în raporturile sale cu amorul şi am arătat că şi aiicia ei hu poate găsi mulțumirea. Va să zică avem de a face cu un poet pesimist în toată puterea cuvântului, pentru cane viața sub 'toate formele* ei e o nenorocire. Avem de a face cu un poet stăpânit veşnic de o melancolie, dar de o melancolie adeseori vagă,

fără pricini vizâbîlie, care evident pornea din natura poefcufoui, bolnăvicioasă şi^ desechilibrată. Lenau apare ca omul care în toată viaţa lui a fost stăpânit de aceea ce numesc energic Germanii: *greaţa de a trăi.* Tbaţă durerea lui este în sine însuşi, şi dacă e aşa, atunci e evident că nimic nu poate să-i însenineze fcimtea. Dela cei din jurul său Lenau n'a avut să sufere, ei nu l-au supărat de-a-dreptul cu purtarea lor, mediul în care a trăit poate numai să-1 fi plictisit.

Dar a trăit ca un om veşnic bolnav şi supărător, pentru care nepăsarea şi răceala lumii, fericirile şi. nefericirile ei, sunt tot atâtea lovituri pentru sufletul său descurajat, sunt lovituri care-,i aţâţau şi răscoleau durerea. Şi poate că în *Faust* al' său, Lenau s'a ridicat şi deasupra celui mai hotărî* pesimism, a ajuns Ia paroxismul durerii, când în loc să dorească moartea numai pentru sine, o doreşte pentru toată lumea.

Penftrucă avem de a face ou o *natură bolnavă,* de aceea Lenau era condamnat ila o filosofic adeseori banală. El vedea dureri în lucruri foarte apropiate: valluriile unui râu, şopotul frunzelor unei păduri când se apropie toamna, apusul soarelui, sunt întotdeauna pentru el un prilej de a da vânt fiilosofiei lui pesimiste. Şi tocmai pentru aceasta, cred eu, lui îi scapă din vedere durerile mari ale lumii, durerile mari a'le neamului omanesc. Numai aceea ce era în sine, îl interesa; nu s'a putut coborî niciodată la durerile nu mai puţin mari ale aproapelui său, ale mediului, sau într'un cuvânt a trăit retras în sine, a scris ce agăsitîn şine, iar la lumea cealaltă nu s'a .gândit. A trăit şi a simţit ca un adevărat poet pesimist.

Venim acum Ia Eminescu. Aici sarcina mea d mai uşoară. Dvs., ou toţii, ştiţi cine a.fost Eminescu. Ladârtsul nu mai avem de a face cu o natură psihică bolnăvicioasă Fondul lui prini e .optimist, şi foarteV fericit găseşte Gherea dovada faptului acesta în dra-l gostea lui Eminescu pentru trecut. Un poet pesimişti consecvent triebue să gândească ca Faust aii lui Lenau/ Fiind convins că viaţa în sine e o nenorocire, el trebuia să fie convins că tot atât de rea a fost şi viaţa de pe vremea lui Mircea cel Bătrân, orii de pe Ia „1400". Eimirtiesou era însă entuziasmat de această viaţă, care ajunsese singurul loc spre care mintea sa desgustată de viaţa de azi, se refugia şi-se resfirângea în entuziaste cântărs de optimist. Eminiescu ar îl putut deveni mai filosof decât Lenau* Să nu vă pară curios lucrul acesta: pesimismul e sentimentul cei mai omorîtor pentru omenire. Şi îmi pare bine că tocmai la asemănarea dintre Eminescu şi Lenau pot găsi o dovadă • pentru aceasta. Fonldulprilm al lui, Eminescu fiind optimist, el nu vede în ori şi care lucru o durere; el vede durerile rnici şi vizibile pentru numărul cel mai mare; poezia Hui nu poate avea de loc caracteristica ce voia să i-o dea d. Xenopol: de a fi focarul în care se concentrează ceeace am putea numi mai de grabă „micile rrtizerii". Nu acestea îl înspăimântă, natura lui sănătoasă le poate rezista; fflosofia acea banală de a şedea pe malurile unui râu şi a ne gândi, după mersul undelor lui, la nimicnicia vieţii, astfel de melancolie filosoficaVnu are Eminescu. Şi tocmai acest fel de melancolie ***v,*** spiră mai toate poezîtfe mici ale lui Lenau. Eminescu vede alte dureri, el vede suferinţe şi prilejuri de întris tare colosale,'el poate cuprinde cu concepţia lui lume

;agă, societatea înrtfeagă, şi nefiimd înecat de micile mizerii, el vede numai durerile maci, durerile oare sgudnie omenirea întreagă. De aceea Eminescu era menit să îie mai filosof decât Lenau. Zic era menit pentrucă, din nefericire, micile mizerii ale vieții l-au întunecat mai pe urmă şi pe el. Dar aooflb unde el le mai putea rezista, Eminescu mi se pare, deşi şi acolo pesimist, de un pesimism filosofic, măreț şi pot zice înălțător pentru omenire. Mi se pane că Eminescu ar fi putut ajunge, dacă 'trăia mai bine, un Shelley, .un poet care. deşi după ton e pesimist, este însă de un pesimism titanic şi nu tocmai descurajator[1].

Geniul lui Eminescu a fost întunecat. Versul din *Sărmanul Dionis,* prin oare d. XenopOl-explică tonul trist al lui, âaracterul kii pesimist — pe care nu înțeleg din ce motive d. Xenopol „l-a contestat" pur şi simplllu — nu explică decât, poate, această întunecare, oare trebuia săil aducă la urma urmei tot mai aproape de pesimismul lui Lenau. Dar cum ar fi fost Eminescu, ne-o dovedesc alte poezii şi anume dfintre cele mai frumoase ale sale; cum e de pildă, *împărat şi Proletar.* El se arată aici insuflat nu de dureri personale şi proprii, nu. de durerea de a nu fi băut vin de*) lună, ci de durerile a sute şi mii de nenorociți. Şi simte această durere şi oglindeşte atât de bine viața proletară, încât poezia lui pare scrisă de un copil de geniu al acestei clase. O -altă poezie de acest gen e *Viața,* în care descrie mizeria unei copile „ce'şi coasă ochii în pânzele de in", în care

. i Rtan Întrevede «şi, fără «& poaia formula fonipede etementan care ccmstfitue admirata nsămeție a operator lui Bminewu şi SheWey, poetul romantic englez $1 anume: jyJtacw£, sentiment de revoltă (N. R.)

1

se vor învăli alili. Astfel de licăriri n'aiu trecfit niciodată prin sufletul lui Lenau; el are câteva cântece ,cântece polone", dar care-s slabe şi fără mult sentiment.

Şi dacă dela *Viața, împărat şi Proletar, înger şi Demon,* Eminescu a ajuns -la *Glosă,* care-i în genul pesimist aj lui Lenau, aceasta e de bună seamă influența „micilor mizerii". Dacă ar fi lipsit ele, eu sunt convins că Eminescu, deşi poate tot pesimist, ar fi ajuns la acel pesimism filosofic, măreț, al lui Shelley, marete poet al Anglliei. Va să zică modul cum ar fi scris Eminescu fără micile mizerii, era să fie absolutamente deosebit de al lui Lenau. Dar se va zîloe: opera lui Eminesiou, aşa cum a ieşit din apăsarea acestor mizerii, e identică cu a Iui Lenau şi deci au dreptate cei care au zis că: Eminescu e Lenau al României. Dar nici aceasta nu-i adevărat. Fondul lui prim a reacționat împotriva pesimismului lui Lenau; geniul lui Eminescu nu s'a simțit birra. în această haină niciodată; căci nu uitați că cu puțină vreme înainte de a fi scris *Glosa,* Eminescu a scris vestitele lui satire. In ele Eminescu nu descrie durerile lui directe, ci desgusltul şi nemulțumirea lui despre mediul oareil înconjura. El aştepta în fundul inimii sale ceva d-^J-a mediul acesta şi când **1**-a văzut şi simțit cât de păcătos este, Eminescu nu s'a mulțumit să-i dorească moartea ca Faust al lui Lenau, ci d-a biciuit. Ei bine, a scrie satire, ar Fi fost cu to; tiuOmrjosjjjil gen'iuliun^

Păcând o comparație între Faust al 'lui Lenau şl Eminescu, am putea zice: după cum Faust trăieşte^ înitr'o kiptă disperată între credință şi îndoială, **aţa I** Eminescu trăieşte într'o luptă disparată între lUtun* **J**

lui vioaie, tare, nptftnM* ți t™*™ m^niă. ^•^uaiâtoare. gi a putut avea momente cânii

gfanțqa povara vteții. flqqle smrtt, j^jjgțg Jxfi-cuftolui despre oare am pompgiîfr/'«m^r^i '$[iubirea naturii. Lenau nu le ane mici pe aces^aaTTn privința ârnoru;!ui, am văzut ce simțea Lenau, din analiza lui *Don Juan.* Despre iubirea naturii încă n'am vor-•bit Despre natură se vorbeşte adeseori în poeziile rui, ba mai nu estte poezie în oare Lenau să mu vorbească despre natură. Sirnțe adânc jtoate frumusețile «L dar _mciodată.._ nu lle" simte oa prilej de mulțu-jggfii^eatru dânsul "natura e'**jjf-** ^-V* ***vn**** m».;^7irt o pricina de a <da Minte -descuraiărij.. lui, Şe canto-peşte mlnf/ipaiiTig <n ^p^a^o '"YIP îrL_ji^'nrn, dnr nu găseşte în ea pricină de linişte. Foarte bine caracterizează el însuşi poezia naturii într'un articol critic, în care apune că adevărat* poezie a naturi^ trebue sa aducă sufletul ormihii în conflict cu naturarjT3ecT^ ortgaiițCT'Asa sunl"**îoafe poeziile Iui despre natură, par imediat dvs. ați observat că definiția poeziei naturii dată de el nu se potriveşte de loc cu chipul în care concepe Eminesou natuna. Nurnaa două poezii, de alte lui se pdtrivesc mai biirie ou definiția lui Lenau: *Freamăt de codru* şi *Revedere. Freamăt de codru* nu-i aceea ce mie-am putea aştepta după titlu: melancolia ce ne cuprinde ia freamătul unui codru în apropierea toamnei, ci e un prilej, pentru poet, de a tace natura să ia parte la - durerea unei fericiri pierdute pentru aceasta. Aşa sunt mai toate poeziile de natură ale lui Lenau, pe când *Freamăt de codru* a Hui Eminescu este o excepție. In toate ceîeMe poe-

zii ale sale ca: ***Făt Fruitfoț dfo tei, tacul, Satira J-% Satira IV-a, Sara pe deal* etc., unde** descrie **natura,** el găseşte un •glgrnttnrf- U-ni^ițmr I.fnmi **nn** ii anr **nN** pe at^ta. Panfrji dânrsiul, ştiința, artă, dragoste, **na**tură, sunt prifej de dureri. Pe, Bmineş*jU. II duburii - msdiuil în care **a** trăit. Şi când zic ***mediu*** nu **fac** c afirmare bauaflă; din contră, socotesc că aici **este** deosebirea fundamentială între Eminescu şi **Lenau.** Lenau era pesimist din sine însuşi; mediul],în **care** trăia I-a interesat foarte puțin. El era de un **pesi**mism bolnăvicios, organic, care-1 împingea spre ere? dința şi misticism[1].

Eminescu n'avea nimic bolnav în sine însuşi; dar psihicul lui era foarte fin pentru lumea de azi, vedea şi simțea prea mult mizeriile dimprejurul său. Când putea să scape de acest mediu, el era aproape optimist; dovadă iubirea naturii şi dragostea. Numai înconjurimea lui nu-i plăcea; când revenea în acest mediu el **ss** simțea apăsat, trist şi rezistându-i câtva timp, îă biciuia, dar mai apoi îîşi pusese sieşi învățătură :

Ce mai vrai cu-a tale sfaturi
Dacă ştii a tor măsură?

Iată, onorat auditoriu, caracterizarea, pe cât de scurtă cu putință, a acestor doi poeți, ale căror nume

i In teoria aceasta a exflsbaoțsed unui peEtatsm **organic, ou tofad eromată <Jto punct de vedere şt-tațifltc, se resimte influenţa ideologiei claselor doantaaittte, asupra lui Riocu Faptul e cu atât *mai* vizibil ou cat jn cceace-d *priveşte* pe Bmimesau, criticul combate tocmai teza (peactlonară a pesimismului oa> gaawc emtoescâan. (N. R).**

au **fost'** la noi **apropiate,** dintr'o **tendinţă** ori alta, dar în necunoştinţă totală a geniului lor. N'am contestat că note triste, descurajatoare, pesimişti se găsesc la amândoi, dar am cântat să arăt că ele au izvoare cu toltul deosebite. Nu se poate comteiata că amândoi aceşti poeţi sunt dintre aceia care formează curentul numit pesimist. înţelesul acestui cuvânt este, însă, prea elastic şi de acesa d. Xenopol a pretins că Eminescu nioî nu-i pesimist şi a căutat d~sa dovadă în "poezia lui Eniinescu: *Se bate miezul nopţii,* în care poetul vorbind de tendinţele ce-1 trăgeau spre viaţă şi moarte zice:

Ci cumpăna gândiri-mi nici azi nu se mai schimbă,
Căci între amândouă stă neclintita limbă...

Eminescu, adică, nu se poate decide care-i mai bună: viaţa ori moartea. De aceea conchide d. Xenopol că Eminescu n'a fost pesimist penftrucă nu şi-a dorit moartea. Dacă acest criteriu ar. fi adevărat, atunci am putea susţine că ceea ce se numeşte curentul pesimist, nici nu există, ba chiar ar putea fi cineva ispitit să creadă că adevăraţii pesimişti sunt eroii din melodramele şi romanele franceze la oare cumpăna gândirii nu mai stă 'la îndoială între viaţă şi moarte. Ei sunt oricând gata să privească moartea în faţă şi să se sinucidă penttinu a asigura succesul material all romanului.

Şi cu toate acestea, nimeni mu s'a gândit să creadă că aceşti eroi ar fi pesimişti, ci din contra, s'a sus ţinut că e pesimist Schopenhauer care... nu s'a sinucis şi care nu propăvăduîa sinuciderea.

„ INTIM "

(Publicat ta **Evenimen-tul** **liteffiair,** **w.** *3 din 3 Ianuarie 1894, Iaşi).*

Vorbind despre Traian Demâtnescu mă pun în primejdie de a părea multora prea *brutal.* Mulţi vor socoti că sunt dintre acei oameni pentru care răsăritul Junii e acelaşi 'Iluoru ca şi turnatul unei mămăligi pe masă; ochii frumoşi ai unei femei ca şi geamul spart all weuned dughene de falit; pentru care frumuseţea naturii, freamătul frunzelor în apropierea toamnei, întinderea nemărginită a unui lan frumos de grâu, nu înseamnă mai mult decât pentru un arendaş mărginit, brutal şi nesimţitor !

Dacă aş putea cunoaşte pe Traian Demetrescu, imediat aş deveni intim ou el, îndată mi-ar cădea simpatic, pentrucă înţeleg că am de a face cu un „suflet bun" — cum îi zicea Vilahuţă în scrisoarea pusă în fruntea volumului. Mi-ar plăcea să văd că se ocupă mai puţin ds nostalgiile lui vagi, nouroase, de semsitiveJe lui — adeseori exagerata, şi că se gândeşte mat mult la nostalgiile mai puţin eterice, mai pul$n poetice, mai *brutale,* dar mai dureroase, ale celor din jurul său. Gândiitu-s'a, oare, gingaşul **Dar**metrescu că aceea ce 1-a făcut pe dânsul să vadă atâtea lucruri cu simţiri particulare ca şi nişte „feţe

omeneşti", să vadă, adică, dureri şi emoţiuni — uneori plăcute, alteori apăsătoare — acolo unde enorma, uriaşa majoritate a omenirii nu vede nimica, este tocmai această nedreaptă împărţeală care, *dând unora de toate,* le ascute simţurile, le sugerează emoţiuni nouă şi vagi, iar unora, irefuzându-le totul, le toceşte simţirea, îi tâmpeşte? Şi dacă e aşa, un suflet mare ar fi putut să înţeleagă că a te jelui în • lume, după castele nouroase în Spania-, după plăcerile singurătăţii, după trupurile de femei, „fără nervi bolnăvicioşi, în oare sângele curge bogat şi viu"; că a vedea într'o femeie, care-şi duce vitele la pârâu şi-şi ridică cămaşa „până ia sân", o idilă gingaşă dlesică, adică ceva cam ca vinul Bravais pentru oameni slabi, ,,a petrece" o noapte întreagă cu o femeie care-şi, „tarifează" sărutările cu nepăsarea cu care-un băcan îşi vinde icrele şi a te gândi, tocmai când puterile nu ie mai ajută, că ieşi dela dânsa „...ca dintr'o biserică unde s'ar fi citit o rugăciune tristă" — că toate acestea înseamnă nişte porniri exagerate, nişte *pretenţii nefundate,* când atâta lume nu şi-a putu't satisface nici cele mai elementare nevoi.

Pe ce s'ar putea întemeia asemenea pretenţii? Că eşti suflet de elită? Aceasta n'ar avea îndrăsneala s'o spună Traian Demetrescu. Nu-1 învinuiesc nici-un moment că nu e sincer; ştiu tare bine că societartea actuală ascute unora simţurille prea tare — dar aceia se recrutează din clasa cea mai stupidă, cea mai nesimţitoare, cea mai brutală, cea cu „intimităţi" mai mirositoare a 'tejghea. Nu e păcat ca exemplarul de elită ieşit în mod fatal din această clasă de negustori să umple lumea cu văicăritui lor şi să nu-şi părăsească cu desăvârşire clasa şi să gândească că aceea oe simt şi doresc ei e o imoralitate faţă cu o lume întreagă care suferă? Traian Demetrescu ştie asta: o spune el- însuşi în prefaţa volumului său. De ce a făcut dar această *imoralitate?* Pentru ca un „suflet bun" să dea formă sensibilă şi frumoasă durerilor acestora, pe care copilandrii veşnic îndureraţi şi imaturi le falsifică, le pervertesc ? Azi întâlnim pe toate drumurile băieţoi soaptici, blazaţi şi pesimişti, care la orice idee care cere oarecare acţiune, te trântesc ila pământ cu Citaţii pesimiste din Emîlnescu, cu vorbe sceptice a>le iui Caragiialle, ori ou „Moftul român", şi cu ...sensrtive de ale lui Tr. Deime'trescu.

Arta, şi mai ales arta asta plină de pesimism trândav, are mare trecere în faza actuală a societăţii noastre. Societatea noastră trece printr'o criză morală foarte grea; lipsa de voinţă, de idealuri însufleţiitoare, e bătătoare la ochi. In această stare de lucruri, datoria unui om este de a împiedica pe cât cu putinţă lăţirea acestei hali, iar nu de a o aţâţa.

Trebue să te înăduşeşti, trebue să suferi şi să taci. să nu ibe văicăreşti în gura mare — pentrucă trebue să înţelegi că eşti din clasa care n'are drept să se plângă. Aceasta o poate face un „suflet mare!".

Acuma o anecdotă. In unma unei deraieri teribile, un Engi'^ez aflând că un servitor al său a fost ucis, n'a găsit în acest fapt altă durere decât aceea că la servitorul mont era cheia dela casa cu bani. Durerea mare este pentru burghez. Dar cine şi-a luat însărcinarea de-a face din ea o „sensitivă?". Nu vi se pare că acelaşi lucrai îl fiac toţi plângătorii moderni de azi ? Şi de oe Tr. Demetresou să fie dintre

ei?-Nu vreau ca artistuil, sa mă moralizeze, ca un confesor — dar nici nu vreau şi nici ou pot admira o artă imorală, o artă care, suib forme şi culori frumoase, în cuvinte emoţionale şi în tablouri mişcătoare să ascundă durerea Englezului de a-şi fi pierdut cheia dela casa cu bani...

LITERATURILE DECADENTE

(Publicat* foi Bvenimen tiffl literar, rar. *17 din îl Aprilie 1894, lasi).

Cu prilejul ditscuţiei înfocate ce s'a încins asupra artei pentru artă şi a artei tenidenţioniste, s'au spus aproape tot ce se poate spune despre această miracu'îoasă artă pentru artă. Aceea ce s'a spus în această chestie şi aceea ce se lucrează pe temeiul acesta, rie dă prilejui să vedem că nu peste multă vreme se va îndruma şi la noi o evoluţie literară, deja puternică aiurea.

Dar 'pentrucă acea 'evoluţie e rea, e tristă, noi trebue din timp, să atragem .atenţia cavalerilor artei pure şi să de arătăm încotro duc ideile lor. Se vorbeşte cu o neiertată uşurinţă despre prăpastia în care ar cădea arta, dacă s'ar admite ideile noastre; gj'asuri stridente de poeţi şi doctori ţipă pentru onoarea 'damei lor.

Vreau să arăt că nu curantul artei tendenţionist3 va duce la pieire arta în generali şi că 'tocmai sgomotoşîi preoţi ai zeiţei Aftei pure o duc ila pieire.

N'am nevoie să fac tertipuri avocăţeşti; hiorufl s'a tntâmptiât aiurea şi e uşor de controlat.

Pretutintdenea, în Franţa, Germania, Anglia, s'au

născut îm veacul nostru nişte şcoli literare pe **către** critica le cunoaşte sub felurite numiri, decadenţi diabolici, esteţi, parnias&enl. etc...

Sunt fel de fel de nebuni cane n'au ailtă tegătură decât că sunt o parodie a artei, Dintr'un punct de vedere sau dintr'altul, fiecare grup concepe, susţine şi face un fel de artă. Guriozitatea faptului este că toţi dlecadenţii aceştia susţin aproape aceleaşi teorii ca şi cavalerii antei pentru antă dela noi.

Iată câteva probe: Theophiie Gautier, şeful aşa numiţilor parnasieni, susţine că singurul lucru de căpetenie în poezie e forma. Ideallul lui şi al ştoaCei sale este un gen de poezie, care, fără să cuprindă vreo Idee sau \reun sentiment, să fie alcătuită din cuvinte sonore. Pentru el, <poetul e un piano care are menirea să sune frumos. Cuvintele sunt coardele . şi clapele instrumentului; ele trebue să fie cât mai sunătoare şi, mai ales, să nn încurce mintea cititorului cu idei. Idealul acestui fel: de poezie 1-a atins Catulle Mendes[1] care a scris o poezie *Recapitulation* în care înşiră numele amantelor sale. *Recapi* iulation* nu cuprinde nici o idee, ci e compusă nfumaî dei nume de femei. Iată o stoofă:

Rose; Emmetine
Margeridette
Odette
Alice, Aline.

In .11 strofe nu **e** niciun alt cuvânt, decât la sfârşit un simplu vers: *Et j'en oublie*[2].

* **Mendes (Oaltjuflile) — soriitwir fnamcez <Um gruip.ua parna-Ktenilor (1841—1909). (N. R.).**

2 Şi aateOe pe care Þe uit. (N. R.).

Cuvintele» după şcoala aceasta, trebue să sune ca rtişte clopoţei şi să £:e „radioase de ilumina!"

theodore Bamville[1] susţine că lliucinufl cel mai însemnat înrtir'o poezie e rima. El sfătueşte pe poeţi să citească: „dicţionare, enciclopedii, opere tehnice de tot felul şi de toate ştiinţile speciale, cataloage dela librării şi de vânzări, livraţi de muzee", toate acestea pentru a găsi uşor rima.

Asta e teoria parnasiană în ceea ce priveşte forma. Ca *fond,* ei se laudă cu *impasibilitatea.* Nu e vorba de o impasibilitate absolută, ci o nepăsare faţă cu tot ce nu se petrece şi nu se raportă la „eul" lor. Idealurile lor sociaZe ca şi al altor şcoli decadente şi al altor scriitori ca Huysmans[2] şi Barres[3] esite idealul anarhist. Huysmans ne dă în *A rebours** tipul omului egoist, al omului retras de lume, aii omului care nu simte decât pentru sine. Barres merge cu cultul individualismului până la Stirner".

Din această închidere ermetică în eu! lor, urmează că ei nu pot admite ca arta să fie o forţă socială. Importanţa socială a artei le scapă cu desăvârşire şi ca şi susţinătorii artei pentru artă dela noi, Baude-Iaiire[8] zice : *„Susţin că dacă poetul urmăreşte un scop*

1 Bamville (Theodore) — poet finamcez partizan ai teoriei (reacţionare „antft pentanx amta". (182^1891). (N. R.).

2 BuysmaiiB (CnjaTiep-Maite-Geargˆ — moanatncier francez a căoiul ppenă reflecta tiâsatuaâ (reacţionare aaturaHtete şl *tslm*-tocflisfte. (N. R.>.

3 Baares (Mamitoe) — scriitor francez (1862-1923). Unul din repmeaanrtafnţii de fmumfbe al indivdlduiaaiflmulliii burgihez. (N. R.).

4 Deandaroitetea. (N. R.).

5 Sttanrar (Matrx) — filosof german (1806-1856). propovăduitor al <amrh3smiufliui iadăvilduiaaist faurghez. (N. R.).

8 BajutdeOadre (Pierre Charlee) — jpoet simbolist francez (1821-1867). A scris ,^*om£jăU^\CN.* R.).

moral, el micşorează forța poetică a operei şi pot pune rămăşag că opera va fi rea... Poezia n'are alt scop decât în sine însăşi". — Care e culoarea artei izvorîtă din teoriile acestea? Nu voiu putea să aduc citații, dar o voiu caracteriza In puține cuvinte: este o artă în care lumea, se judecă din punct de vedere strâmt, egoist; nu ia în seamă, de pe lume,, decât eul. Când poetuil poate ieşi din cu' său, el nu alege decât ce e mai abject, mai grețos şi mai urît.

Literatura decadentă se caracterizează prin manifestări criminale şi macabre. Cadavrele putrede, cadavre pe care foşnesc vtorm'H, sunt ceva obişnuit în literatura asta.

Nu mă pot opri de a da o strofă dintr'o poezie a lui Baude'.aiire, *La Charogne* (Cadavrul). Se preumblă cu iubita lui, „la rdme des graces"[1] pe câmp şi zăreşte deodată un cadavru.

Iată cum îl descrie:

Les jamb.es en t'air comme ane femme tubrique
Briliant et suant Ies poisons,
Ouvrant d'une facon nonchalante et cyfiique
Son venire plein d'exhalaison -.

Crima, murdăria, înjosirea, nu-i spăimântă de loc. Ei le caută şi le cântă. In fața lor, faptele acestea sunt o dovadă de autonomie mor.a>!ă. Baudelaire spune undeva că dacă nu e criminal, asasin, otrăvitor:

CVsr *que notre âme, helas! n'est pas assez hardie f*[3]

1 Regina hanuailtor. (N. RX

2 Ca o desmăţată, coi puffipeffie deschise
Aprinsă şi scăldată in sudori de otravă
îşi amăta lipsită de ruşine
Panteciul plin de duhori (Tr. R.).

s Oaci val ! sufletul oosttrtu e lipsit de iiwtaasraeală. (Tr. R.).

O altă trăsătură caracteristică e *pesimismul;* un pesimism înfiorător şi macabru ; ură de tot oe se petrece pe lume, ură de oameni, de natură; corupția şi diavolul sunt dese ori apoteozați.

Încă o trăsătură : când pot ieşi din eul lor, scriitorii aceştia mai niciodată nu se uită în jurul lor, merg până în societățile vechi şi chiar până la omul primitiv *(Vamireh* de Rosny) \'

In rezumat, şcolile decadente din Franța ca şi aiurea, se caracterizează prin: căutarea de efecte de formă, printr'un fond egoist şi prinfef'o completă nepăsare de lumea din afară.

Dar caracterele acestea nu sunt proprii numai li" teraturii decadente şi tocmai aici c nefericirea. Literatura contemporană, în general, are tot caracterele acestea. Este ea toată decadentă? Nimenea n'ar îndrăsni s'o spună. Nefericirea este însă tocmai aceea că şcolile decadente accentuează numai mai tare aceleaşi tendințe.

O exagerare mai mult, o forțare mai mare a acestor caractere şi literatura lui Gautiar, Banville etanşi — Alex, Macedanslți se iveşte.

In spedail literatura noastră românească are exact caracterele -descrise. Nicăâa'ri inici.un rând care să nu vorbească de eul artiştilor; niciun suspin, nicio lacrimă despre o ființă străină. Trăim într'o atmosferă plictisitoare de ochi albaştri, de mânuțe parfumate, de „fiorii tinereții",,de plânsetul poeților trădați de iubite, de ilacrimiile şi mugetele lor...

i Roeny (Joseph şi fnatea& să/u Seraphiin) — scriitori deoadwnţi francezi, ouitori, printre aMiele, aa TOimaoului preistoric Vamireh" (N. • R),

Singur Eminescu a ştiut să scoată dintr'un câmp aşa de îngust frumuseţe nepieritoare de formă, fineţe de sentimente scânteietoare. In jurul lui se învârt toţi scriitorii noştri. Peste puţină vreme şi, sunt sigur, sectele literare decadente se vor ivi. Naşterea lor e inevitabilă înrtr'o ilitaratură care are caracterul celei româneşti. Faza literară prin care trecem, nu e cea firească. Literatura în special şi arta în general, n'au avut caracterele acestea decât aproape de pieirea, de decăderea lor.

Geeaoe vdi arăta într'un alt articol.

II

Am arătat după admirabila carte a lui Nordau[1] *(La degenerescente),* că chiar literaturile decadente care sunt atât de izbitoare n'au alte caracteristici fundamentale decât: ca *formă,* căutarea de efecte puternice sunătoare, ca *fond* un egoism neînfrânt şi o completă nepăsare de toate suferinţele, de toate năzuinţele, de toate manifestările morale şi sociak ale societăţii. Şcolile decadente nu fac decât să potenţeze caracterele ce se pot observa în întreaga literatură contemponană; ceea ce înseamnă că dela această literatură până la decadentism, nu e decât un pas. Dar isteţii cavaleri ai frumosului în sine ar putea să obiecteze: „De când e taiea, adevăratul artist rămâne nepăsător la durerile vieţii, la durerile noastre, mai

[1] **Notrdau (Max) — saniStor ungur <1848^1923>. In „Degenenescettţă", scrisa Irftme 1898-1894, eouaa Uteţratia» decadenta a vremii sale de degenetesoanţa neimpatiică. (N. R,).**

ales. El, în lumea Îmi, simte dureri ascunse, aude cu urechea armonii neînţelese de voi şi vede cu ochii forme, culori, figuri, altele decât cele de pe lume..."

• Discursul acesta poate fi frumos întocmit, dar nu e de 'loc adevărat. Nu e de -loc adevărat, ca artiştii mari şi-au creat o lume separată. Ei au luat o parte adâncă Ia durerile altora, .ei s'au uitat pe dânşii şi *fondul literaturii adevărate nu e de loc egoismul, ci altruismul cel mai larg şi mai simpatic.* Artiştii mari, dar în adevăr mari, au văzut lumea şi au simţit-o, cu ^otul prin altă prismă decât aceea prin oare o văd artiştii contemporani şi decadenţi. Cine a citii în „Literatură şi Ştiinţă" articolul lui Gherea *Artiştii cetăţeni,* a trebuit să se convingă că mai nu se -poate cita un nume celebru de artist, caire să se fi cântat numai pe sine şf durerile sale, Goethe, Schiller, Helne, Şhelley, etc, nu' s'au văicărit toată viaţa de dureri egoiste : în inima lor largă şi simţitoare, toate simţirile şi durerile omeneşti au avut loc. Şi ca să . împrumut o imagine diin *Crimă şi pedeapsă* a Iui Dositoevschi, se poate zice despre ei că: nu înaintea lor ne plecăm ndi astăzi fruntea, ci înaintea suferinţei întregului neam omenesc! Şi când compari cu dânşii, cu arta ilor, scheumăturile artei contemporane, cât de jos şi dezgustătoare trebue s'o simţi! Arta era în mâiniile artiştiCor .adevăraţi una din pârghiile puternice, oare dacă n'a provocat şi n'a condiţionat mersul înainte al omenirii, cel puţin 1-a sprijinit şi 1-a condus, ceea ce însemnează că arta a servit întotdeauna marile cauze sociale; că ea n'a putut rămâne în sfera nouroasă a frumosului în sine. Aceasta este pentru cine cunoaşte cât de puţin istoria literară şi culturală a Europei, un adevăr nediscutat.

Când în Euirop,a apuseană, o nouă formă sociallă lua naştere, o formă oare, în primele ei timpuri părea a fi realizarea foricirii sociale şi deschidea omenirii orizonturi largi, toți marii artişti apuseni au luptat pentru dânsa.

Negreşit- se găseau şi de cei care scriau madrigaluri la nişte ochi albaştri, dar aoeia au murit, preoți necunoscuți ai artei pentru artă! Dar Diderot, Rousseau, Vdftaire, Schiller, Heine» Borne[1] etc, nu făceau şî n'au făcut artă pentru artă. Până astăzi în Rusia, unde forma socială liberalo-burgheză nu s'a stabilit cum trebue, unde sunt atât de mari suferințele sociale al tuturora, unde cea mai nobilă şi mai.enuvziastă inteligență este năduşită de un cesarism nebun, arta avea cea mai tare nuanță socială. O chestie des/bătuta la noi cu atâta ardoare, ca aceea a artei pentru artă, ar fi fost privită în Rusia cu zâmbete ironice. Acolo arta 'este una din, căile pe care ne mulțumirile sociale se pot manifesta maii liber, mai neprimejduit. Ornice scriitor rus dă, cu talentul Itii, lovituri nemiloase unei stări de lucruri atât de nedrepte şi îngrozitoare. Care d:,ntre Fricoşii noştri artişti, de acei care înghîață la ideea de a.pune arta în serviciu] unei cauze sociale, ar îndrăsmi să susțină că Turgheniev, Dostoevschi, Gogol, Corolenco, au pângărit arta? Fără îndoială că una din pricinile pentru care libiratura rusă e aşa de gustată azi în Europa, e tocmai baza ei atât de larga de altruism, e tocmai acea compătimire adâncă şi caldă oare res-

- [1] Borne {Ludwlg) — scriitor german progiresâst (1768-1837). Critdca sociala incisivă cuprinsă in scrierile sale i-a adus neplăceri din partea autorităţilor. A fost silit să se refugieze in Franţa, (N. R.).

piră dinitr'msa pentru suferințele unui popor de 80 de milioane de oameni!

După ce noua formă socială se închiagă, după ce omenirea intră într'o perioadă mai liniştită şi mai domoailă, arta a trebuit să intre şi ea într'o nouă fazțî.

Clasa celor care o cultivaseră, ajunse atotputernică, nu-i mai interesa nimica din durerile şi schimbările scciaile; nu mai aveau de aparat o cauză socială.

Fondul artei trebue să se schimbe, şi atunci cel dintâi domeniu ce li se arată a fost *eul* lor. Arta nu se mai interesează decât de acest *eu.* Ea se puse în serviciul exclusiv al durerilor,' fericirilor, aspirațiilor personale ; ori ajunse să se pună şi să deslege chestii de moraliă şi de psihologie, oni să se asvârle cu mintea până în fundul evului mediu.

Astfel se născu *romantismul.* Va fi adus, negreşit, unele servicii romantismul acesta, dar el e tatăl decadentismului modern. Legătura dintre romantism şi decadentism este prea evidentă. Toate caracteristicile unuia se găsesc şi la celălalt. Cum s'ar putea, bunăoară, nega filiația care există între ideea romantismului de a alege de preferință subiecte din evul mediu şi între .decadentul Rosny, care şi-a ales în ***Varrtîreh*** un subiect de roman din epooa pietrei ?

Egoismul **ise** arată mai întâi sub forma modestă de „confession". Un potop de biografe, autobiografii, confessions, inundă literatura. Dela această însemnătate dată *eului* şi până la individual'ismuj • turbat a lui Barres şi Huysmans, calea nu e. atât de lungă.

Iar lipsa de noi idealuri sociale, lipsa de subiecte scoase din rărunchii societății, duse pe Victor Hugp

la misticismul şi spiritismul de care abia poţi răsufla în afle sale *Contemplations.*

Misticism, egoism, efecte de formă, subiecte luate de prim nouri, — iată decadentismul. Dar graţie geniului câtorva scriitori de geniu, deşi cu aceeaşi bază ca decadentismul, litematuna romantică nu ajunse decadentă. Când, însă, acelaşi fond strâmt şi nepotrivit căzu pe mâna unor nebuni ca Verlaine[1]. Tailbade[2], etc, el trebui numaidecât să se rezolve în decadentism şi în teorii asupra artei pentru artă.

Cine ne poate nouă garanta că dela teoriile estetice deja expuse în ţara noastră, nu se va ajunge la decadentism ?

[1] **Varlatoe (Paiul) — poet francez, considerat drept şef ai curaitahm edimiboQiilst (1844-1896). (N. R.).**

fi Tallh&die (Launent) — poet decadent francez (1854-1919). (N. R.).

Cs

INTRE PISICI ŞI OAMENI

(PubKcat in* Eveniinein. feua itbemajr, *nr.' 19 din* 25 *Aprilie 1894, Iaşi),

In a sa *La Degenerescence,* cu toate exagerările ce nu se pot admite, Max Nordau stabileşte mn lucru hotărît: stârpiciuoea morală şi intelectuală a claselor stăpânitoare din Europa întreagă. Din toate manifestările intelectuale, morale şi artistice ale acestor clase, respiră un aer greoi de descompunare. Bogăţia de probe, pe care Nordau îşi întemeiază susţinerile. întăreşte încă odată ceea oe socialiisimul ştiinţific prevăzuse şi susţine şi astăzi: că sadică, o Clasă, a cărei funcţiune socială e ca şi a paraziţilor pe corpurile străine, trebue să piară, să degenereze, să se ofilească. Un lucru mai ales ne bucură pe noi, oare nu voim în, ruptul oapului să credem că artistul poate fi liber de isenitiriientele clasei sale, şi anume: că cercetarea lui Nordau, e bazată tocmai pe legătura strânsă care este între manifestările adisiiice ale unei epoci şi clasa socială care domină în acea epocă. Ba-zat tocmai pe această legătură, Nordau arată că, după arta produsă azi, clasa care o produce ori o susţine e aproape de ramolisment.

Odată intrată pe calea putreziciunii morale şi inteâectualle, clasa burgheză se oadaverizeaza şi pierde, încetul cu încetul, toate manifestările mai sănătoaăe

pe care le-a avut- ori măcar le-a admirat altădată. După cum în religie, clasa burgheză din Anglia şi Franţa, care cu un veac mai înainte făcea caz de toate nereligiozităţile iui Voltaire şi ale materialistelor engtezi din veacul al XVI-lea şi al XVII-lea, a revenit la vechiul bigotism, tot asa şi iîn alte privinţi.

In timpuil revoluţiei, sentimentele mora'le de dragoste şi simpatie universală, clocoteau destul de frumos şi în mare parte sincer. Iubirea generală de oameni, dorinţa de a le face bine şi de a-i învăţa, dorul de a-i vedea fericiţi şi trăind frăţeşte, găseau pe vremea aceea, destui reprezentanţi printre burghezime şi reprezentanţi sinceri.

Dar cât s'au schimbat azi lucrurile! Şi iubirea de oameni şi puterea de a o pune în practică, s'a pierdut din inima acestei clase. In morala dominatoare de astăzi, sistemul simpatiei al lui Aidam Smith[1] fu întunecat de morala utilitară a lui Benltham*. Intenastull deveni diriguitorul atotputernic al vieţii psihice şi pentrucă i&ocietatea actuală avea nefericirea să provoace între om şi om, un războiu neîmpăcat, orice lărgire de sentimente, orice urmă de simpatie se stinse. Inimile deschise mişcărilor generoase se închiseră, încetul cu încetul şi după licărirea simpatică a marilor Utopişti dela începutul veacului, a Iui Saint Simen, Owen, Fourier, nourul interesului, greu ca plumbul, se aşternu asupra tuturora.

1 Smith. Adam — economialfa scoţian (1729-1790) — teoretician al economiei clasice burghez». Susţinea, că simpatia e motoffluQ -bufbumotr acţiunikc. (N. &.).
2. Bentham (JenemiaJh) — f&oectf englez (1748-4832), discipoli al mul Hobbss şl Helwtiue. Adept al mornOiei utilitariste (N. R.).

Ce au făcut artiştii burghezi? Ce au făcut aceste fiinţe superioare, în inima cărora se concentrează ehinţesenţai tuturor sentimentelor frumoase ale epocii ?i€e a devenit în inima lor sentimentul iubirii de oameni?

Lumea a început să li se pară greţoasă; omul li' s'a arătat ca o Elnţă plină **de** taatfce viţiile imaginabile: Partea rea a naturii omeneşti, defectele omeneşti,, luară în ochii lor, proporţăi gigantice, pe care în neputinţa de a le face mai scârboase 'le personificară în tot Soiu! de animale.

Aşa, bunăoară, Baudetaiire, în -poezia cu care ţşi începe voCumul său „Fleurs du mal", vorbeşte de „menagerie infame denos vices"[1], menajerie în 'Care acest băutor de haşiş, pune : şacali, pantere, râşi, maimuţe, scorpioni, şerpi, (Preface, strofa 8).

Fireşte că, niând forme atâit de respingătoare, omul a trebuit să nu mai aibă nicio parte din dragostea lor. Şi toată simpatia de oameni s'a şters din inimile acestor fel de artişti. Rar, printre nesfârşite volume de bocete personaCe, se va găsi cate o strofă ailtruistă, în literatura franceză, burgheză „par excelilence". Simpatia lor, a artiştilor burghezi, se revarsă asupra a orişice, afară de oameni: câini, cai, lei, pisici, arbori, frunze, sitele, lună şi soare, etc... începură să chinuiască pe bieţii artişti. In literatura franceză, un. animal mai ades a găsit mulţi admiratori: *pisica.* In această literatură, nobilul animal are volume întregi dedicate. Tn curând, singurul izvor de proverbială'simpatie a artiştilor, va fi pisica; vom apuca poaite, în zilele noastre, „o (literatură de pisici". Baudelaire le cânta în câteva poezii cele mai frumoase si mai puţin greţoase din tot volumul. AntistuU le-a dedî

i Menajeria ticăloasa a viciilor noastre (Tr. R.).

cat anume două poezii:"Le *chai* (pag. 135 şi 161). Intr'una din aceste poezii, nefericitul artist face senzaționala declarație:

„Dans ma cervetle se promene
Ainsi qu'eti son appartement
Un beau chat..."[1]

Afară de poeziiile anume dedicate mâțelor, dese .ori Baudeăaire le cântă în treacăt. Şi poate că singurul lucru mai curat între „Ies milliorss des helminihes," Ies crachats"[2] şi „sa brune" de care e plin volumul, e dragostea, de mâțe !

' TheophiCe Gautier, căruia Baudelaire i-a dedicat poeziile, vorbeşte în prefață de această minunată simpatie a Iui Bauidel'aire şi consacră pisicilor o pagină admirabil scrisă. Pisica, pentru acaastă nobilă inimă de artist, „are aeru! de a cunoaşte cea mai nouă cronică a sabbatului" şi se freacă veselă de piciorul şchiop al lui Mefistofeles. Totul e frumos la pisică. Ea e francă, demnă, cinstită, inteligentă, are aerul de Sfinx egiptean, e misterioasă... chiar legendarele ei mieunaturi în perioada amorului, au ceva frumos pentru artişti, cădi „îi dau un aer cam satanic, care justifică până Ca un punct displpețU' spiritelor pradttce şi diurne, pentru care misterele lui Erebas (întunerecul) n'au nicio atragere..."

Academicianul Francois Coppee[3], scriitorul foarte la modă azi, e plin de dragoste de pisici. Are o întreagă herghelie de pisici, pe care, în seninătatea lui

[1] Mi se ipaimbă in creier, ca la ea acasă o minunăţia pisică. (Tr. R.).

2 MaMoanele de viermi iratesttoali şi scuipaţii (Tir. R.>.

3 Cqppee (Pranpois) — poet şi autor dmamialtic tfnamoez diii grupul farrtiialdbrt; aşa numit paatnasflian (1843-1903). (N. R.).

artistică, o admiră şi o descrie. Mai ailes „Le petit LouJou", artistă în meşteşugul de a prinde vrăbii, stoarce multă dragoste academicianului nostru !

Dar destuii! Trebue să-ți fie greață de a vedea această pervertire morală, soră bună cu perverltirea simțului genezic, la oameni, pe care o 'tradiție ne-a deprins a-i considera ca superiori. In inima acestei case burgheze, volumele de poezM la modă sunt de acelaşi gen ca şi cabinetele secrete, la care intrarea copiilor e interzisă, iar oamenii maturi, mai plătesc o suprataxă de 25 de bani! Şi în mii de volume, unde boii rag ca în tamaslâc, unde pisiclîe sunt cântate ou aprindere, niciun vânt generos, ni'Câo simțire mare, nicio emoție curată, niciun pic de dragoste de oameni! Aşa a ajuns arta sub domnia clasei neguțătorilor.

Sub domnia acestei cfiase, la începutul veacului, în Irlanda „berbecii rhânoară pe oameni" — sub raportul economic; în artă şi'n morală, pisicile detronară pe oameni!

Ce criminali acei care nu pot să admire nici arta asta, nici societate care a produs-o! Ei iubesc mai mult pe oameni, decât pe pisici, căci ei n'au simțul „frumosului în sine"!

IOBĂGIE INTELECTUALA

(Publicai in **Evenimentul literar,** *nr. 27 din 26 Junie 1894, laşi).*

Nu vreau să fac polemică: ea n'ar mai folosi ta nimica. Vreau să .ating o chestie, căraia nu se dă, îndeobşte, tot interesul ce merită. Pentru orice om cinstit şi cu bun simţ, polemica urmată între noi şi cei dela „Viaţa" -trebue să fi produs atunci şi dureroase învăţături. Iată mai bine de trei luni, de când cal pe care ne deprinsesem aii numi „drăgălaşul nostru poet", împreună cu un necunoscut, aijuns azi la 0 atât de trikă celebritate, ne înjură. Istovind tot ce poate fi mai indrăsneţ între oameni cu bună creştere şi mai ruşinos pentru nişte oameni care se respectă, onorabilii -literaţi au cerut ajutorul lui.

Ce înseamnă această decădere ?

Putem să ne mulţumim constatâind-o şi indignau-du^ne de dânsa ? Putem privi fără o mai serioasă gândire, La halul în care a căzut d. Vtahuţă ? Cred că nu.

Acuma este timpul sa ne aducem aminte de o declaraţie care părea de bun -augur pe atuncea, declaraţie făcută de d. Vtahuţă şi primită ca bună, între alţ'i, şi de prietjenii dela „Adevărul Literar",

Cu ifosul şi satisfacţia unui negustor care vede că 1 se trece marfa, d. Vlahuţă a exclamat cândva: „Am

ajuns în sfârşit oa şi în ţara românească să poată trăi cineva cu literatura.

Avem în sfârşit .un public cult oetitoriu, care judecând şi .aprobând luorurille de valoare, dă autorilor putinţa de a trăi din lucrul lor".

Aşa este. Şi de sigur, când literaţii francezi bunăoară, au scăpat de nevoia de a scrie vreo odă pentru cutare conte oonstipat şi pentru graţiiUe cutăreî contese clorotice şi corupte; când au scăpat de nevoia de a scrie pentru a-şi atrage atenţia unei academii de ramomiţi, pentru a putea căpăta vreo pensioară, trebue să li se fi părut şi lor că-s liberi şi că în sfârşit pot trăi din literatură,

Dar sltrigătul' acesta are o mai afdâncă însemnătate.

E drept că robia intelectuală sau mai bine iobăgia intelectuală, a pierit, după cum a pierit în industrie iobăgia economică. Aservirea economică a luat un alt canaoter; în loc de a fi servul unui stăpân de atelier, al unui vasal, individul ajunge, în întocmirea socială d eazi, robul unei paturi sociale întregi. Nu mai este un stăpân cunoscut, cu barbă şi mustăţi, cu cutare apucături, careţi dă oftare şi cutare iefuşoară.

Acuma cu toţii suntem robii ouiva necunoscut, oare nu se mai concentrează într'un individ, ci într'o imensă forţă oarbă socială apăsătoare.

Aşa şi în literatură. Iobăgia inftteîectuală, în care un autor se afla până acum câţiva ani faţă de un bogătaş, ori fiaţă de o mică şi stupidă oligarhie, a încetat. Azi un biet jurnalist, de pildă, nu e robul cutărud şi fiuttărui, ci al unei întregi forţe sociale, pe: care el n*o cunoaşte de aproape, şi nici nu poate şti cum ar satlsfaice-o. Azi el nu scrie pentru a pflăcjaa

vreunui director de jurnal, ci aşia numitei opinii publice.

Opiniwnea publică are multe marafeturi, d-le Vilahuţă. O parte dintr'însa, şi nu cea mai bună, te susţine, dar c'o condiţie : să-i faci ghiduşii. Şi atunci, d-le VlaJiuţă, în onoarea acestui lei de public cuilt şi cititor, ite apuci de insultat, de făcut tumbe, de scos panglici pe nas, de mâncat foc... şi pentru ce toate 'acestea? Pentru oa roşcovanul băcan din Ploeşti,înflăcărat de reprezentaţiile d-tale să scoată din „vechea lui pungă" un gologan.

De sigur iaii fost pe la reprezentaţii de bâlci. In loc de o nenorocită paiaţă, care din trei măsline îţi scoate trei pungi de bani, ori dintr'o ceapă un ceasornic, închipue-ţi, poetule Vlahiuţă, un literat oarecare, oare pentru a ridica tirajul revistei X, se apucă de făcut câte bazaconii toate. Ce-ai crede despre libertatea acelui nenorocit „artist" faţă cu onor P. T. cult, care-1 apreciază şi-1 face să trăiască din munca lui? Pun rămăşag că ai zice că el n'are niciun pic de libertate, măcar că nu mai atârnă de mine, nici de d-ta, nici de un altul. EH este acuma sclavul nostru ad tuturora. Ca să ne facă nouă frumos, nenorocitul se îmbracă în haine largi şi pocite de cit, îşi pune pe cap o cuşmă ridicofiă, se dă de^a-tumba. Iiar noi scoatem fllegmatic şi serios gologanul şi-1 dăm acestui artist, apostol nenorocit dar sincer, al artei pentru... viaţă.

Aşa se întâmplă şi cu noi. Dacă am ieşit de sub ordinele directe iade Onoratului Preşedinte de. Trib. X-, dacă mai trăim cu buna graţie a unui moş din America, dacă. în sfârşit ni se pare că suntem flibari, e o înşelare. Noi suntem în iobăgia mulţimii, a cititorilor, pe care voim să-i atragem. Şi cine, d-le Vlahuţă,

n'aire de respectat nicio convingere caldă şi sinceră, n'are de apărat niciun pic de cinste şi demnitate, nare de păstrat nicio ileacă de bun simţ, acela se dă tumba peste cap în aplauzele boieriW şi cocoanelor, acela face, cum s'a zis, frumos la boieri. Iar cine nu, .acela stă şi rabdă, sau se adresează unui altfeS de public, unei alta părţi mai demne şi imai cinstite dm opîniunea publică. Cine, însă, iubeşte succesele uşoare, cine insuCtă, cine tolerează lângă dânsul un biet bolnav oare bâigueşte pentru a putea riidica titrajiul une« reviste, acela de bună seamă nu-i liber, ci trăieşte îritr'o tristă şi mizerabilă iobăgie intelectuală, faţă cu o „opiniune publică" tot atât de modernă. „Tel maître, tel valet"[1].

1 Cum e sfc&p&wuil. aşa e şi eUfuga. (Tr. *R.).*

DOMNIA CUVÂNTULUI

(Publicat în **Evenimentul literar,** *nr.* 28 *ădn 2? Iunie 1894, Iaşi).*

Intr'o revistă al cărei nume 1-iaim uJtait,- a cărei ţară nu vo^iu s'o pomenesc şi al căreia veac mî-e scârbă să-1 spun, am citit um roman reprezentativ, *Thalassa*.* Fireşte nici nu-mi trece prin minte să vorbesc despre această ruină a unei inteligenţi. Dar voiu să spun numai că roman reprezentativ înseamnă, afarii de aceea că nu poate fi scris decât de un om cu desăvârşire pus sub „privegherea naţiunii" — încă şi aceea că el e simptomul unei boale : boaîa de cuvinte. Intr'astfel de roman, viţeii de pildă nu -xag, ca in viaţa de toarte zilele, ci scot ,,mugiră fragede"; .ciobanii nu se înjură pe româneşte apia[2], ci-şi „susură cuvintele de eglogă", iar vântul „răcneşte catastrofal''.„ Tot pe această limbă am putea zice noi despre autorul romanului c?.-i catastrofal de vrednic de a fi pus în paza naţiunii.

Romanul acesta e însă faza actuailă a unei boale generale, care pe zi ce trece, se tot lăţeşte mai mult. *Qu* cea mai mare grijă trebue să privim povârnişul

[1] **Thateussa — roman, de AI. Macedontskl. (N** R.).
2 Apia — simplu, yi%ar. (N. R.),

primejdios pe care azi a început să lunece literatura, mai ales poezia.

A fost dat acestei societăţi, în oare arta de a vinde marfă veche şi răsuflată e o virtute socială, să, facă tot aşa şi cu arta. In tocul poeziei viguroase şi sgu~duiitoare. plină de suc, de idei şi de emoţii, Apusul! produce şi admiră o poezie care se teme de senitimante înălţătoare şi care se mulţumeşte să înşire „strofe misterioase, ditirambi inconscii, neprofanate de idee".

In loc ca prin anta lor, poeţii să ne înalţe până 'la dânşii, ei s'au coborît până la noi! Nimica nu-i agită, nimica nu le umple inima decât aceleaşi sentimente, pe care, în cea mai prozaică viaţă a noastră, le avem şi noi. De aici încurcătura. Dacă frumuseţea poeziei nu mai sta în marginîGe piramidale şi uriaşe, în emoţiile măreţe, In puterea îor bărbăitească, pe care nu le mai deşteaptă, nici simte — atunci ea trebue să se mărginească !a o muzică de otopoţel. Vrând să uite că rs'are ce spune, sărmanul poet vrea să ne dea o muzică de zăngănit, mal muf-t ori mai puţin complicată şi măiestrită. Cuvântul nu mai e o capsă în care se ascunde o lume de simţire — el e un sunet. Căci ce ar putea spune nou? Toată însemnătatea cuvântului nu mat este în ceea ce am putea înţelege printr'însul — aceasta e m*ea banal şi des repetat— nu mal este în cuvântul însuşi şi în dibăcia ou care exprimă nişte idei şi sentimente, ci în sunetul lui. E! e o notă muzicală, a cărei vadoare-nu se arată decât într'o combinaţie ou altele. Aşa se explică naşterea literaturilor decadente, a cultului mistic ce se dă cuvântului, a aberatiumlor»de felul celui de care vorbirăm. Curioasă boală!

Ea explică, mi se' pare că, destul de bine un fapt foarte caracteristic pentru literaturile moderne: şri>'

lUe literare. Repeziciunea cu care se înjghebează şi pier astfel de şcoli, e uimitoare. Pe zi ce trece, ele ,şe înmulțesc, pe zi ce merge, o trâmb'ţă şi un steag nou îşi desfăşoară cutele... Felurite „isrne" au năvălit pentru dicționarele fiecărei limbi şi le-a mai îngroşat încă pe atâta. Diar naşterea a«*ta e fatală, sub domnea cuvântului. Inovațiile de sentimente, de emoții au dispărut. Ceea ce mai prjetinde a fi poezie, e numai modul de a le exprima; dar acest mod nu poate fi variat la infinit. Dacă toți spun aceiaşi lucru, dela o vreme toți încep "să-1 spună şi în acelaşi mod. In jurul unui om, cu cât de puțin talent, se strâng câteva musculite, cc bâzâe r»e Ura lor săracă de coarde, aceJaşi cântec vechiu: dar numai în jurul strălucirii cuvintelor Iui, se strâng acest soiu de gângănii, de neputincioşi şi isterici, care cer să fie malricutați într'o scoală oarecare.

Strălucit exemplu de soiul acesta, avem în țară la noi, pe Eminescu, care n'a adus în poezia noastră vreun sentiment nou, el a adus însă cevta necunoscut: sirtceritatea. Nu ne e permis nouă isă disecăm cu îndrăsneală inima marelui poet, dar oricare ar fi pricinile, el a cântat, ca mulți dinaintea lui, un sentiment numai: amorul

Diar fiind smcer, ca într'o pară,mistuitoare se topea inima lui în focul sentimentelor, cărora le da forme vii în poeziile sale. A nimerit cu o genialitate uimitoare toate, dar absolut toate nuanțele de tonuri variate şi multiple de oare e capabil sentimentufl acesta şi toate nuanțele de exprimare, de care e capabilă limba noastră. Şi după dânsul, toți mâzgălMorii de hârtie, toți oftătorii ridicoli, toți prietenii răsuflați ai unor „ochi albaştri" şi a unei nopți cu stele, s'au năpustit spre el. Lovind cu atâta talent sentimentul

amorului şi arta de a-4 exprima, Eminescu a făcut parcă un fel de spațiu vid în jurul sau: ființele uşoare,. muscuUițele nepricepute, au iost cu violență absorbite spre el; nu mai putură ieşi din sfera lui şi rămaseră nişte bieți sateliți necunoscuți şi ridicoli ai lui Eminescu. N'au fost în stare să răscolească sentimente noi; ei nu le au şi nu le pot suporta. Le rămânea să se facă muzicanți de cuvinte, să imiteze forma în care "•maestrul şi-a turnat iniima sa. In această privință, s'a ajuns la mare perfecție. Eu unull, îmi mărturisesc păcatul că cu rnare greutate pot deosebi o poezie idioată de o poezie care se chiamă bună, dacă sunt scrise â la Eminescu. Fondul e acelaşi, amorul e nimica; forma aceeaşi. Aşa> fej de poezii se fac la noi de o bucată de vreme; iar ceea ce s'a numit „curentul Eminescu", e o urmare fatală a boallei cuvintelor. Lucrul nu s'a întâmplat şi nu se întâmplă numai Ie noi; veacul nostru e veacul şcolilor literare. Toate se vor contopi nu peste multă vreme într'o singură şcoală decadentă. Căci să stăm strâmb şi să judecăm drept. Deşi sunt matematician foarte slab, voi pune o problemă de matematică.

Sentimentale oare le cântă poeții de azi, ai noştd.. mai ales, sunt unul la număr: amorul; limba românească trebue să aibă, să zicem, 1500 de cuvinte care s'ar raporta la amor. Daca am avea numai un singur poet, materialul acesta i-ar ajunge pentru nu ştiu câte milioane de poezii, dacă ar tot schimba aşezarea cuvintelor. Am putea dar, măcar pentru două generații, să fim bine alimentați cu poezii. Dar avem cel puțin o sută de scriitori, care fac cel puțin o poezie pe zi... A se calcula exact anul, luna, ziua, ceasul când cel din urmă dintre poeți, nemaiavând ce spune cu

aceste 1500 de cuviinţe, s'ar mulţumi' să Ie pună unul lângă altul, fără niciun înţeles, ca bunăoară:

sitele, ochi, faţă, gură. albaştri,
noapte, dragă, inimă, cer, pilaştri, etc...

Credeţi că aceasta catastrofă s'ar îrotâmpa în veacul al 25-lea?

Eu cred că mult mai devreme.

UN PRIETEN POET

(Publicat hi **Evenimontiud literar,** nr. *29 din 4 indie 1894, Iaşi).*

Be'ld'oeanu ne este prieten. Şi pentru noi şi pentru, dânsul 'lucrul acesta are multă însemnătate. Pentru noi, prietenia lui Beldiceanu este întărirea morală a omului care vede că ideile şi năzuinţele lui răsună frumos şi puternic într'un suflet aCes; pentru dânsul!, prietenia noastră nu a fost de tot atâta follos. Adept al ideilor celor mai luminate ade veacului, cântăreţ entuziast şi sincer aH unei lumi încă ideale, vizionar statornic până la nişte depărtări de vederi şi sentiment — necunoscute încă în literatura noastră — Beld'ceanu nu s'a simţit bine decât între prietenii lui. Dar până mai ieri prietenii aceştia erau prea slabi, prea neascultaţi pentru a răsplăti prietenului poet neclintita lud dragoste şi a-i da, în literatura românească, frumosul loc ce merită. De aceea, el a rămas aproape necunoscut. S'au trâmbiţat multe glorii efemere; lovind cu cotul şi trântind la pământ pe trecători, mulţi s'au cocoţat unde nu trebue.

Dar o mare schimbare s'a făcut în timpul acesta:

In jurul poetului prietenii s'au 'înmulţit; pe zi ce trece oreşte număruil<-acelora care, desgustaţi da literatura zilnică, fără patimi şi fără vlagă, găsesc în poeziile lui Beldiceanu un izvor răcoritor,

îndrăgostiţi de sentimente curate şi sincere, desguataţi de zâharicalele literare ce ca potopul' se revarsă zfilnîc, sufletele şi minţile ce se pot deschide mai. larg decât pentru „căutarea unei cariere", setoşi de compătimirea sinceră a suferinţei adevărate şi adâncâ —^ se găsesc azi tot mai 'mulţi. De aceea trebue odată să vorbim pe şleau şi fără înconjur despre acest prieten statornic al idealurilor noastre.

Poezia lui Beldiceanu poartă pecetea celei mai sincere dureri, dar a unei dureri reţinute, năbuşite si rjuţin sgomotoase.

Aşa îi veacul, ni se va răspunde. Acesta este tonul general pe care-I are poezia modernă. Ura de viaţă, neputinţa de a căpăta în condiţiunile moderne o viaţă intensă şi compfletă se poate constata Ha orice poet. Care poet la urma urmei nu încheie filozofia vieţii ou cugetarea lui Beldiceanu :

^ *Noroc după viaţă, că este un mormânt:*

Aşa este dacă considerăm în chip superficial poezia lui Beldiceanu. Dar este o deosebire; este durere şi durere. In zilele noastre s'a născut un fel de cult al durerii, o tendinţă neexplicabilă de a găsi şi provoca durerea. Este în literatura modernă aceeaşi boală care nujareori se poate studia în spital; cineva îşi vâră fără milă cuţitul în carne, îşi .smulge părul, îşi sluţeşte şi-şi strâmbă membrele, aşa de bunăvoie, pentru a simţi durere. Ceva mai sus, dar în aceeaşi ordine de fenomene, este Ia noi, cei sănătoşi şi civilizaţi, plăcerea de a ne expune la primejdii, de a privi cu satisfacfe drame fioroase, în oare se varsă sânge şi se ucîd oahieni; plăcerea de a exagera întotdeauna nevoile şl obstacolele ce ne ies în cale.

"Es4e, fără să mai lungesc vorba, boala de care vorbeşte destul de pe larg Paulhan în *Nouveau mysticisme.* De această culoare nesănătoasă este tonul trist, de care respiră poezia modernă; ea nu e ţipătul de durere al omului sănătos şi dornic de viaţă, care, stân4sub apăsarea unei primejdii, se forţează energic i.si bărbăteşte pentru a o înlătura. Nu. Ea este că•«farea migăloasă, a tuturor pricinilor de durere: iuptanu s'a uitat cu ochi buni la iubit, de aicea durere ifeos.ă'lă, blesteme colosalle .împotriva vieţii, invocaţiuni fierbinţi către marele Nirvana \

Un izvor ou şopotele lui, un freamăt de pădure, un răsărit de lună, tun apus de soare, un târâit de greier, un sunet de bucium, toate sunt manifestarea durerii, jtoate (lovesc încet,: neîndurat şi sigur în inima poeţilor, toate iau culoarea durerii.

Nu tot aşa e,;şi ia Beldiceanu. Nu vom zice noi că vieaţa moderna^liniştitoare şi plăcută; ea a răscolM atât de adânc psihologia tuturor, a sfărâmat atât ds fără milă iluziile oamenilor, a înăbuşit şi înăbuşeşte atât de brutal exjpansiunile frumoase ale vieţii, încât în mod firesc a ptrodus boaUa de care vorbirăm. Beldiceanu însă n'a fost cuprins de dânsa, el a ştiut să analizeze în care parte, sub care mianifestări viaţa e m ^eyăr foarte tristă. In alegerea aceasta a motivelorţ.oiurerii, Săldiceanu rnsriftă un loc aparte în Ifte-

i Nirvana — ţeiutt suprem al religiei budiste; stare extatică în oare: dispare antae dorinţă, şi, prim urmare, voinţa şl acţiunea sout anihilate.

ratura noastră şi se deosebeşte adânc şi tăietor de toţi scriitorii <a căror poezie este şi ea dureroasă şi tristă.

De&a prietenull iidealyrillor noastre, pe care James Sully[1] numeşte cptimismul cel mai înalt şi mai adevărat al veacului, ar trebui poate să cerem mai multă rezistenţă fiflosofiei pesimiste.

Faţă cu splendidul răsărit de soare, pe care cu artâita putere 1-a cântat, Bdldiceanu ,ar fi treţţutt, poate, să **S2** plece încă şi mai .puţin decât sa plecat; durerilor.

Dar şi In mijlocul optimismului nostru se amestecă durerile: a le fi arătat perfect este meritul lui Beiidii-ceanu. Noi îi suntem recunoscători că]e-a arătat atât de bine.

Ce om, oricât de optimist ar fi, n'ar gândi cu durere că:

De-a roata merg planeţii, de-a roata mergem noi
Cu lipsă, cu restrişte, cu lacrămi, cu nevoi,
Şi nu se conteneşte amarul pe pământ
Noroc după viaţă, că este un mormânt!

(Cugetau-*, jOotitjemporuuir>

Ce om, gândindu-se cu sinceritate la aspectul triat al acestui veac care se duce, nu va cugeta cu Bel";diceanu:

Şi cât svon de răutate şi de oarbă duşmănie
Intre lumea ce se duce şi 'ntre lumea ce-o ***să*** [illegible]

i Sufly (Jamee) — psiholog engks (1843-1833). A [illegible] **un ftMdlu asupra, peBtausmutaft.**

Ce obraz cu două feţe a rămas acest pământ!
Cum hlizeşte răutatea şi pe margini de mormânt.

Apoi, iată, moartea pune cu viaţa rămăşag.
Dascălii pe ta biserici voios clopotele, trag,
*Cu blândeţe îngerească un vistemic de colaci**
Milostenie de pâine şi de brânci dă ta săraci.
Mişetie! Mişetiel să nu poţi găsi iubire
Nici pe margine de groapă, unde vezi a ta menire?...

(Amurgul Veacului. ..Contemporanul")

Dar de cele mai multe ori, durerea lui Beldiceşnu are tonul larg şt simpatic al altruismului. Poeziile lui de durere sunt numai nişte note sincere, în durerea adevărată a acelor oare sufăr: a proletarilor, a dea-moşteniţilor. Tocmai această parte a activităţii lui poetice, dă fui Beddioeamu -***hak*** frumos dar stingher pe care-O. are în literatura noastră. Nimenea mai cu foc decât dânsul n'a ştiut să cânte imari'ie dureri sociale. Acolo e durerea adevărată.

Sărăcie eşti bătrână ca şi foamea tu ţii minte...
De când ţine minte banul, — unde poţi găsi cuvinte,
Lacrimi, unde ai destule, ca să plângi pe cei ce plâng?...

(Dasmoţrtenliţdii, ,3vetâiMeutu! IAbenar")

^ Convingerea adâncă de venirea unoT vremuri mai nu 1-a oărăsiit însă niciodată. Ca Ia o O0r0ucătoare, "se uita întotdeauna Beldiceanu' spre ac4 timp, când:

Iiitr'un secol fără patimi, nu va rămânea nici praf
Din durere, din robie, din ruină şi din jaf.

(Aiaumjul Veacului, ,XXMbBtap4naan|"> .•

Când avea această convingere nestrămutată, sld' bodă a fost mintea lui să se înalțe cât de sus.' Probleme mari filosofice şi sociale, însăşi .problema ***CT%*** pitală, a originii vieții, toate I-au muncit; dar nourul de durere pe. care astfel de , probleme 'trebuia să-1 nască în mintea lui, n'a întunecat — cum se şi cuvenea — imaginea vie a unei lumi frumoase.

Be&diceanu este de sigur scriitorul a cărui "minte s'aj răsfirat în cele mai multe şi mai înalte sfere.

Problema ..originii vieții şi a lumii în general, 1-a condus la o încercare poetică măreață, la poema *Pământul;* îndoiala şi întrebările filosofice 1-au urmărit întotdeauna şi întotdeauna le-a dat deslegare în poezii de o însemnată putere şi măreție, cum e de pildă: *Necunoscutul către soare, Capul de mort* etc

Dar ceea ce este mai caraoterisitic pentru Befdioeauu, este iubirea poporului. Fireşte, o inimă care nu-şi creează dureri artificiale, trebue să simtă cea mai largă şi mai adâncă compătimire pentru suferința sinceră şi neprefăcută a poporullui. Beldiceanu i-a împrumutat condeiul, rafinat şi meşteşugit. Modestul iui volum de *Doine* -r- volum tipărit pe. hârtie de măsiline — e cel mai frumos omagiu ce s'a adus unei suferinți uitate.^ dar cu mult mai sinceră decât a noastră.

Nimeni mai bine decât Beldiceanu n'a adus, în literatura noastră, poporul. Azi maii ales, mulți se îndreaptă în spre el; dar unii îl tratează ca într'un c*# pitol de sociologie, alții 1-au prea civilizat şi au ***-iS0^*** să se piardă mirosul câmpenesc şi sănătos al .tftețu lui. Singur Beldiceanu 1-a considerat ca om, cu -durerile ş| năzuințele sale proprii şi prieteneşte, a întins sătenilor din Preoțeşti o hârtie de măsline şi un 'condei mişcat şi sincer. •

Alții poate vor vorbi mai bine şi mai complet despre; meritele prietenului nostru; poafe vor arăta mai bine, alții, culoarea nouă, sănătoasă si puternică pe care Beldiceanu a adus-o în literatura românească. Dar numai nişte prieteni, ale căror idealuri le-a întrerupt •Beldiceanu, pot vorbi cu toată sinceritatea şi simpatia despre omul care calorînd cu putere şt frumusețe sentimentele noastret nea dat pwn frumosul veit' mânt ai poeziei, puterea de a urmări cu drag şi convingere realizarea lor. Iată de ce, călcând peste obi-, celui stabilit, noi am vorbit despre *poetul* prieten nouă.

Scrierile lai Raicu lonescu-Rion in ordinea cronologiei

"I. *Împrejurări uşurătoare.* In „Şcoala Nouă", Roman, an. 1 (1889) Nr. 3 (15 Aug.).

2. *Din civilizaţia noastră,* în „Şcoala Nouă", Roman an. 1 ... (1889) Nr. 5 (15 Sept.), Nr. 6 (1 Oct).

3. *Idealismul şi materialismul economi»,* în „Critica socială".* Iaşi, an. I (1892) Nr. 3 (Febr.), Nr. 4 .(Martie).

4. Sociologia burgheză ţaţă cu teoria luptei de clase. In »,Cft-tica Sociali', Iaşi, an. I (1892) Nr. 6-7 (MaMunle). .

.5. *despre anarhişti,* în .JHuncâ". Buc. an. III (1892). Nr. 16 (7 Iunie), Nr: 17 (14 Iunie).

6. *Şcoala italiană în criminologie,* în „Munca", Buc. an, III (1892) Nr. 34 (II Oct), Nr. 35 (18 Oct.), Nr. 36 *m* Oet.).

h *Răspuns -d4ul TanoviceanUf* în ..Munca". Buc. tn. III (1892) Nr. 41 (29 Nov,).

— 8. *Radicalism st socialism,* în „UEOnea", Boc am. TU (1892-1893), Nf. 46 (27 Dea), Nr. 46 (I Ian. .1893), Nr. 47 (10 Ian.) Articol neterminat. •* .

, 9., *Religia, familia, proprietatea îh epoca revoluţiei franceze,* în „Critica Socialâ'\ la?i. an. 1 (1893) Nr. 10-11 (Apr.-Mas) Nesemnat. Reprodus în .-L'Ere NouveMe". Paris 1894. Reprodus în „Revista Idela", Buc. Nr. 9-10. Ex-tras. — Buc. Edftura Socialistă 1909. *»—

~*t#Qcazîe fericită.* în .Munca". Buc an. IV (1893)* Nr. 18-(27 Iunie).

. 1 1 *Qheren şi Junimea.* în „Evenimentul*' Iaşi (1893) Nr, 121 *(/ Iulie}, Nr. 122 (2 Iulie), Nr. m (3 Iulie). Semnai , Hotr.*

12. Chestia agricolă, în v,Munca" Buc. an. IV (1893) Nr. 19 luae), Nr. 30 (11 IuUe), Nr. 21 (16 Idtte).

)3, Potbsul obştei in „Munca", Buc. an. IV (1893) Nr, 22 (25 *ItflH)*

14. *Studenții și ,misaxrea națională* în „Munca" Buc. an. IV (1893) Nr. 23 (1 Aug.). Semnat *Nolr.*
: ^15. *Gospodăria societății actuale,* în „Munca" Buc. an. IV (1893)_Nr. 24 (8 Aug.).
16. *De ce suntem internaționaliști.* In „Munca", Buc. an. IV (1893) Nr 25 (15 Aug.).
—17. *Metoda experimentală în politică,* în „Munca" Buc. an. IV (1893) Nr. 28 (5 Sept.), Nr. 29 (12 Sept).
18. *Presa noastră,* în „Munca", Buc. ah. IV (1893) Nr. 36. (31, Oct.). Semnat *Bulgarul*
„In contra . socialismului" de Spencer, în „Munca", Buc; an. IV (1893) Nr. 39 (21 Nov.), Nr. 49 (28 Nov.), Nr. 41 (5 Dec). Semnat *Bulaarut.*
. 20. *„Intim."* in ^Eranâmmbul Urterar**, Iaşi, am. I (1894) Nr. 3 (3 lan.).
21= *1. L, Caragiale.* m „Evenimentul Literar", . Iaşi, In. I (1894) Nr. 5 (17 Ian.).
22. O *tocmeală,* în „Evenimentul Literar", Iaşi, an. I U894) Nr. 6 (23 Ian.).
23. *Artlştiî-muşte,* In ^Evenimentul Literar", Iaşi, an. I (1894> Nr. 8 (7 Febr.). Nr. 9.(14 Febr.).
*^24. *Arta tendenționistă,* în „Evenimentul Literar", Iaşi, an. I (1894) Nr. 11 (27 Febr.).
25. *O lunecare periculoasă* m „Evenimentul Literar", Iaşi, an. < 1-(1894) Nr. 15 (28 Martie). r
26. *Goana„. Vieții,* în „Evenimentul Literar", Iaşi, an. I (1894) Nr. 16 (4 Aprilie).
27. *Literaturile decadente,* în „Evenimentul Literar", Ia$r~an i • (1894) Nr. 17 (II Aprilie), Nr. 18 (18 Aprilie).
28. *tntre pisici şi oameni in* „Evenimentul Literar", Iaşi, an. I .(1894) Nr. 19 (25 Aprilie).
Dragostea trecutului în „Evenimentu("Literar", Iaşi, an I (1894) Nr. 24 (30 Mai), Nr. 25 (6 Iunie), Nr. 26 (13 Iui»«).
Iobăgia intelectuală în „Evenimentul Literar": Iaşi a» 1 (Î894) Nr. 27 (20 Iunie). . ,
31. *Domnia cuvântului* în „Evenimentul Literar", laşi m.--I (1894). Nr. -28 (27 Iunie). . • ' V
32. *Un prieten poet,* în „Evenimentul Literar",, sa. I (1894) Nr. 29 (4 Iulie). ' •

-\ •
23. *înaintaşii lui Eminescu* în „Evenimentul Literar", B11& an I (1894) Nr. 32 (25 Iul.), Nr. 33 (1 Aug:),,Nr. "Î4 (8 Aug.), Nr. 35 (15 Aug.).
34. *'Artă pentru artă* în „Evenimentul Literar" Buc. an. I (1894) Nr. 35 (15 Aug.), semnat V.
35. *Dragoste de oameni,* în „Evenimentul Literar", But an. 1 (1894) Nr. 37 (29 Aug.).
36. *Din teoriile noastre, ia* „Evenimentul Literar" Buc. am. I (1894) Nr. 43 (10 Oct), semnat *Th. Bulganil.*
37. *Pătratul distanțelor,* în „Evenimentul Literar", Buc. ah. 1 1894) Nr. 44 (17 Oct.), semnat *Th. Bulgarul*
38. *Eminescu şi Lenau,* publicat în voi. postum „Scrieri literare" ; conferinţă rostită la Iaşi, la 18, Aprilie 1893. Uti fragment intitulat *Faust al lut Lenau,* publicat postum în „Lumea Noua", Buc. am. I (1895) Nr. 180 (14 Mai). Octav Miriar a dat o ediţie inutilizabilă, falsificând textul-: *Eminescu şi Lenm,* tn ^Biblioteca Contemporană" Mr. 1, făjţă, *ioc,* f&raV daftâ
39. *Datoria artei,* publicat în voi. postum „Scrieri literare'; conferinţă merostită (1893); un fragment intitiflat fnrfttt-•*rirea ariei,* publicat postum în „Lumea Nouă" Buc. an. I (1895) Nr. 174 (8 Mai),
40. *Din psihologia socială,* publicat în voi. postum ,,Scrieri Li. terare" ; conferinţă nurostită (1893) ; două fragmente cu acelaş titlu publicate în „Lumea Nouă", Buc. an. *I* (1895) Nr. 187 (22 Mai), Nr. 193 (27 Mai).
41. *Arta revoluționară,* publicat în voi. postum „Scrieri Literare".
—-42. Voi. *Scrieri Literare,* Iaşi, Ed. Familiei (1895), ca o prcM& de Sofia Nădejde şi „C&fceva otBviete" de G. Vraja Volum apărut postum în luna Iunie îngrijit de G. Ibrăileanu. Cuprinde articolele menţionate mai sus la Nr. : 38, 20, 22, 21, 23, 24, 25, 27, 26, 28, 29, 31, 30, 32, 33, 35. 36, 37, 39, 41, 40, II.

TABLA DE MAÎERH

Dat la cules, 24 1H 1951. Coli de tipar: 4,25 Tiraj: 10.000+100 exetnpl. ClasHicarea zecimala: 8 R — 39. Bun de tipar: 18 V 1951- Coli de Editură, 53. Format: 70X10I>;32. Preţul unui exemplar: Lei 30

Tipografia: Atelierele GraHce Nr. 1
Atfiorizatia de tipărire Nr. 1103] 951